

Rudolf Steiner

ȘTIINȚA INIȚIATICĂ ȘI CUNOAȘTEREA AȘTRILOR GA 228

CONFERINȚA I

Individualitățile spirituale ale sistemului nostru planetar. Planete care determină destinul și planete care conferă omului libertate

(partea întâi)

Dornach, 27 iulie 1923

Aș dori ca în aceste zile să adaug la cele prezentate cu alte ocazii* unele lucruri care ne vor da posibilitatea să înțelegem anumite aspecte ale tainelor Universului cărora noua civilizație le-a pierdut cheia. Ajunge numai să privim, de exemplu, în ce fel concepe noua civilizație sistemul planetar. Știm că acest sistem planetar este considerat ca provenind dintr-un fel de nebuloasă primitivă aflată într-o mișcare de rotație și din care, ca urmare a acestei mișcări de rotație, s-au desprins diversele corpuri planetare. Prin speculațiile folosite pentru justificarea acestei concepții nu s-a obținut nimic altceva decât faptul că s-a statuat o anumită echivalență între diferitele corpuri cerești și s-a creat impresia că toate acestea se află în aceleași raporturi cu omul.

* Vezi Rudolf Steiner, *Kulturphänomene, Gesamtausgabe*, Dornach, 1961 (Nota red. germane.)

Într-adevăr, prin ce se deosebește așa de mult, să zicem, Luna de Saturn, dacă ambele trebuie să fie cuprinse în imaginea unei nebuloase în rotație din care treptat s-au desprins toate aceste corpuri cerești? Fără îndoială că cercetările întreprinse în secolul al XIX-lea, deosebit de importante pentru partea materială, îndeosebi cea mineralogică, au descifrat compoziția substanțelor din care sunt alcătuite corpurile cerești, au întemeiat fizica și chimia corpurilor cerești. Astfel a fost posibil ca

manualele uzuale să cuprindă o serie de informații despre Venus, Saturn, Lună și așa mai departe. Dar aceasta este ca și cum omul, cu întreaga sa viață sufletească și spirituală, ar fi prezentat doar sub aspectul organismului său exterior, fără să se țină seama de partea sa însuflețită și spiritualizată.

Din nou ajungem la necesitatea de a pătrunde, cu ajutorul științei inițiatice, în ceea ce ar putea fi în oarecare măsură considerat similar cu însuflețirea și spiritualizarea în cadrul sistemului nostru planetar. Și aici aș dori mai întâi să caracterizez succint individualitățile diferitelor planete ale acestui sistem.

Aș dori să mă refer mai întâi la acea planetă care se află în apropierea Pământului și care odinioară a avut un cu totul alt rol în viața terestră față de rolul ei de acum. Căci știți deja din expunerile mele anterioare, din ciclul ***Știința ocultă pe scurt***, că Luna într-o epocă relativ recentă era încă unită cu Pământul, de care s-a desprins apoi, începând să se rotească în jurul lui.

Atunci când vorbim despre ea ca despre un corp ceresc fizic exterior, partea sa fizică este numai manifestarea exterioară, pe de-a-ntregul exterioară, a esenței spirituale care se află în ea. Când avem în vedere Luna de acum, ea ni se arată ca ceva ce poate fi cunoscut atât sub aspect exterior, cât și în natura sa interioară, în așa fel încât în Universul nostru ea reprezintă o grupare de entități spirituale aflate într-o izolare deosebită. Privită din afară, Luna se comportă în linii mari ca o oglindă a Universului. În figura 1 se vede clar cum Luna, aflată în apropierea imediată a Pământului, reflectă lumina Soarelui, așa încât se poate spune: Ceea ce ne vine de la Lună este lumina Soarelui, care strălucește asupra ei și este apoi împrăștiată iarăși în spațiu. Astfel încât de fapt Luna poate fi numită oglinda luminii solare.

Știți foarte bine care este specificul oglinzii, faptul că în ea se vede ceea ce se află în afara ei, dar că, dimpotrivă,

ceea ce se află în spatele ei nu poate fi văzut. Dar Luna nu este numai, în anumit sens, oglinda principiului solar în Univers, ci ea este în primul rând o oglindă pentru tot ceea ce își revarsă strălucirea până pe suprafața ei. Lumina Soarelui este cea mai strălucitoare, întrecându-le cu mult pe celelalte. Însă toate corpurile cerești care există în Univers își revarsă strălucirea asupra Lunii, iar Luna strălucește ca o oglindă a ansamblului Universului, revărsând înapoi în toate părțile în Univers splendoarea acestei străluciri. Așa încât se poate spune că, de fapt, avem în fața noastră o imagine dublă a Universului: o dată așa cum ni se arată de jur împrejurul Pământului și încă o dată așa cum este reflectat de către Lună. Acțiunea razelor de soare este foarte puternică. Ca atare ele au o influență puternică și atunci când sunt reflectate de Lună. Dar și toate celelalte, care ni se dezvăluie în spațiul universal prin strălucirea lor, sunt reflectate din nou de către Lună, astfel încât simțim, pe lângă ceea ce ni se arată în Univers, și această radiație a Universului reflectată de către Lună.

Cel care ar putea să observe toate particularitățile Lunii, cu alte cuvinte, cel care ar putea vedea imaginile reflectate pe care Luna le revarsă spre toate marginile Universului, ar putea contempla imaginea întregului Univers reflectată în oglinda Lunii. Doar ceea ce se află în interiorul Lunii rămâne, ca să zicem așa, taina Lunii, ne rămâne ascuns, așa cum rămâne ascuns ceea ce se află îndărătul oglinzii. Ceea ce se află dincolo de suprafața Lunii, deci în adâncul Lunii însăși, este lucrul cel mai important prin aspectul său spiritual.

Entitățile spirituale care sălășluiesc în interiorul Lunii sunt entități izolate, în sensul cel mai strict, de restul Universului. Ele trăiesc în Lună ca într-o fortăreață. Și numai acela care ajunge să aibă o afinitate atât de mare cu lumina Soarelui, să-și dezvolte în așa măsură unele însușiri ale inimii sale omenesti, încât să nu mai vadă lumina reflectată de Lună, acela pentru care Luna devine într-un anume fel străvezie în fața sufletului poate să

pătrundă în această fortăreață a Universului aflată în interiorul Lunii. Iar acolo el descoperă un lucru de cea mai mare importanță. El descoperă că din spusele, din învățăturile acelor entități care s-au retras în deplină izolare în această fortăreață a Universului aflată în interiorul Lunii pot fi din nou dezvăluite anumite taine, pe care pe vremuri pământenii le cunoscuseră prin spiritele cele mai de seamă de atunci, dar care ulterior au fost pierdute.

Iar dacă ne întoarcem în trecut, vedem că pe măsură ce ne îndepărtăm de vremurile noastre găsim tot mai puține dintre acele adevăruri abstracte care fac mândria omenirii actuale, dar întâlnim din ce în ce mai multe adevăruri intuitive. Răzbatem până la acele adevăruri încărcate de semnificații interioare care s-au păstrat în scris, care strălucesc ca un ultim ecou al înțelepciunii orientale, de exemplu în Vede și în Vedanta. Răzbatem apoi și mai departe, până la străvechile revelații făcute omenirii care se mai pot desluși în spatele miturilor și legendelor și ne dăm seama, plini de venerație și de uimire, ce înțelepciune minunată a avut omenirea odinioară. Această înțelepciune i-a fost dăruită de ființa spirituală universală, prin har, fără a fi nevoie de strădania chinuitoare a înțelegerii. Și în cele din urmă vom ajunge la toate câte le-au fost dezvăluite oamenilor străvechi, care existau deja pe pământ, de către aceste entități care s-au retras apoi în fortăreața universului din Lună, care s-au desprins de Pământ o dată cu Luna. Oamenii au păstrat apoi amintirea a ceea ce a fost revelat cândva de către aceste entități străvechilor seminții ale omenirii, care aveau în ființa lor ceva cu totul diferit de făptura omenească de astăzi.

Dar atunci când dezlegăm această taină - pe care aş numi-o taina lunară a Universului - ne dăm seama că aceste entități, care acum s-au retras în fortăreața universului din Lună, au fost marii Învățători ai omenirii de odinioară și că neamul omenesc a pierdut din punct de vedere spiritual și sufletească tocmai ceea ce astăzi stă

ascuns în această fortăreață a Universului. Căci pământul mai primește încă de la Univers ceea ce suprafața exterioară, respectiv zidurile acestei fortărețe, reflectă din ceea ce primește din necuprinsul Lumii.

Această taină a Lunii face parte din cele mai adânci taine ale străvechilor mistere. Căci ceea ce cuprinde Luna în interior poate fi numit Înțelepciunea străveche. Însă ceea ce revarsă luna ca reflectare din întreaga Univers alcătuiește suma puterilor care întrețin viața animală de pe Pământ, și anume cea care este asociată cu fecunditatea lumii animale, cea care întreține și partea animală, fizică, a omului și este asociată cu sexualitatea fizică și senzațiile omului. Deci natura inferioară a omului este rezultatul a ceea ce este reflectat de către Lună, iar cea superioară, care a stăpânit odinioară Pământul, este ascunsă în interiorul fortăreței Lunii.

În felul acesta se poate ajunge treptat, prin acest mod de abordare a problemei, la o cunoaștere a individualității Lunii , la o cunoaștere a ceea ce este ea în realitate, pe când toate celelalte cunoștințe sunt asemenea celor pe care le-am avea despre un om găsind un mulaj al său într-o expoziție. Analizând acel mulaj, n-am ști nimic despre individualitatea omului. Tot atât de puțin știe și omul de știință neinițiat despre individualitatea Lunii.

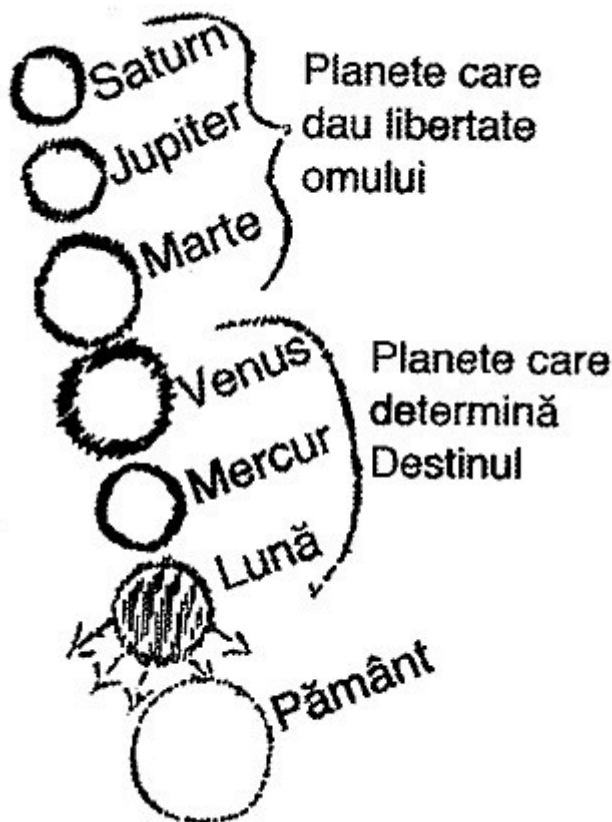

Fig. 1

Într-un anumit sens există o opoziție între această individualitate a Lunii și cea a celei mai îndepărtate planete, așa cum era cunoscută în antichitate (căci ulterior au mai fost descoperite Uranus și Neptun, de care însă nu ne vom ocupa acum), deci între individualitatea Lunii și cea a lui Saturn (fig. 1).

Individualitatea lui Saturn este astfel alcătuită, încât de fapt ea este stimulată de Univers în modul cel mai divers, însă nimic din această stimulare nu se răsfrânge către pământ, nimic nu se reflectă către noi.

Desigur că și Saturn este luminat de către Soare, dar ceea ce reflectă el din radiația solară nu are însemnătate pentru viața pământească. Saturn este pe de-a-ntregul acel corp ceresc al sistemului nostru solar care se dăruie

cu totul prin propria sa ființă. El radiază în largul lumii propria sa ființă. Și atunci când îl privim, Saturn ni se arată întotdeauna așa cum este. În timp ce Luna, când este privită din afară, ne spune cum sunt toate celelalte lucruri din lume, Saturn nu ne spune nimic despre stimulii pe care îi primește din restul lumii, ci ne vorbește întotdeauna numai despre el însuși. El spune numai ce este el însuși. Iar ceea ce este el însuși se dezvăluie mereu ca un fel de memorie a sistemului nostru solar.

Saturn ne apare ca unul dintre acele corpuri cerești care a conlucrat fidel în sistemul nostru solar, dar care a și păstrat totul cu credință în amintire, în acea amintire cosmică pe care o posedă. El este mut în privința lucrurilor din prezent. El preia și prelucrează în sine sa, în domeniul spiritual-sufletesc, lucrurile care sunt în prezent în Univers. Întreaga mulțime a entităților care sălășluiesc pe Saturn se dăruiește lumii exterioare, însă ia în tăcere, fără glas, evenimentele lumii în suflet și nu povestește decât despre evenimentele trecute din Cosmos. Astfel că Saturn, privit din punct de vedere cosmic, este într-un fel memoria rătăcitoare a sistemului nostru solar. În acest fel el cuprinde de fapt, ca un confident de încredere a ceea ce s-a petrecut în sistemul solar, secretele planetelor.

În vreme ce, dacă vrem să pătrundem în tainele Universului, privim zadarnic către Lună și pentru a afla câte ceva despre aceste taine de la făpturile din Lună trebuie, am putea spune, să ajungem în intimitatea lor, așa ceva nu este necesar când este vorba de Saturn. În cazul acesta este de ajuns să fii deschis spre domeniul spiritual; atunci Saturn se transformă pentru ochiul spiritului, ochiul sufletesc, într-un istoriograf viu al sistemului solar. El nu se dă înapoi să povestească tot ceea ce s-a petrecut în sistemul solar. Sub acest raport el este în total contrast cu Luna, el vorbește întruna. Vorbește despre trecutul sistemului solar cu căldură și cu pasiune, așa că de fapt este primejdios să cunoști prea

îndeaproape ceea ce spune el lumii, deoarece el vorbește cu atâta devoțiune despre evenimentele care au avut loc în trecut, încât ajungi să îndrăgești peste măsură acest trecut al Universului. S-ar putea spune că ajunge să fie, pentru cel care dă ascultare tainelor dezvăluite de el, un îndemn neîncetat de a acorda foarte puțină atenție celor pământești și de a te cufunda cu totul în cunoașterea a ceea ce a fost odinioară pe pământ.

De fapt el ne spune cu limpezime tot ce a fost pământul, mai înainte de a deveni Pământ. El este acea planetă din sistemul nostru planetar care ne face să prețuim nemărginit trecutul. Iar cei care în viața lor pămânească au o înclinare spre Saturn sunt oameni cărora le place să privească înspre trecut, care nu apreciază progresul, care ar dori să reînvie trecutul. În acest fel ei se apropie de individualitatea lui Saturn.

Cu totul altfel este, de exemplu, planeta Jupiter (fig. 1). Jupiter este gânditorul sistemului nostru planetar, iar gândirea este prin excelență acel element pe care toate entitățile îl cultivă, prin care ele sunt unite într-un domeniu universal. Gândurile creatoare și pline de sensibilitate ale Universului se revarsă peste noi dinspre Jupiter. Jupiter cuprinde sub forma gândurilor toate forțele creatoare ale diverselor ființe din Univers. Dar este necesar ca ceea ce oferă el ochiului spiritual să fie perceput în mod rațional. Dacă nu-ți dezvolti gândirea proprie nu poți să te ridici prin clarvedere până la tainele lui Jupiter, căci aceste taine nu se dezvăluie decât sub forma gândurilor și doar atunci când omul însuși gândește poate avea acces la tainele lui Jupiter, care este gânditorul Universului.

Când cineva încearcă să dezlege prin gândire limpede vreuna dintre enigmele de seamă ale existenței și din cauza piedicilor omenești, fizice și eterice, și îndeosebi din cauza obstacolelor astrale nu izbutește, ființele de pe Jupiter îi vin în ajutor. Făpturile de pe Jupiter sunt cele care ajută omenirea să-și dezvolte capacitățile

intelectuale. Iar acela care s-a străduit cu tenacitate să deslușească prin gândire limpede vreuna dintre enigmele existenței și nu a putut ajunge la un rezultat se pomeneste, dacă are răbdare și continuă să poarte în suflet această preocupare, că puterile lui Jupiter îl vor ajuta chiar și în timpul nopții. Și cei cărora câte o problemă din cursul zilei li s-a limpezit ca prin vis în timpul nopții mai bine decât în ziua precedentă ar trebui să-și dea seama, dacă vor să cunoască adevărul, că puterile lui Jupiter sunt cele care, ca să zic așa, dau gândului omenesc avânt, dinamism și însuflețire. În timp ce Saturn este păstrătorul memoriei Universului, Jupiter este gânditorul Universului. Omenirea îi datorează lui Jupiter tot ce ține de prezentul spiritual al Universului. Iar lui Saturn îi datorează tot ce aparține trecutului spiritual și sufletesc al Universului.

Intuirea acestui fapt a făcut ca tocmai în Grecia, unde s-a trăit atât de mult în prezentul spiritual, Jupiter să fie venerat în mod deosebit.

Jupiter constituie un stimulent pentru întreaga dezvoltare a omului și prin ceea ce transmite în ciclul anual. Știm bine că sub aspectul mișcării sale aparente, așa cum o percepe ochiul nostru, Saturn se deplasează foarte încet, având nevoie de aproape treizeci de ani pentru un ciclu. Jupiter se mișcă mai repede: are nevoie de circa doisprezece ani. Prin faptul că mișcarea sa este mai rapidă, el poate acoperi în mod corespunzător nevoia de înțelepciune a omenirii. Iar dacă după acel ceasornic care exprimă în oarecare măsură destinul omenesc în Univers se stabilește o legătură deosebită între Jupiter și Saturn, în acest destin omenesc apar momente de o neasemuită strălucire, în care prin gândurile prezentului se dezvăluie multe taine ale trecutului.

Dacă urmărim în istoria universală a omenirii momentele în care s-au înregistrat perioade de renaștere, în care s-a constatat o revenire a unor vechi impulsuri, așa cum a fost Renașterea cu care a început epoca modernă, vedem

că această reînnoire a unor vechi impulsuri depinde într-un tot de o anumită poziție a lui Jupiter în raport cu Saturn.

Însă, așa cum am spus, într-un fel și Jupiter este închis, și revelațiile sale rămân necunoscute celor care nu le vin în întâmpinare printr-o gândire activă, plină de forță, clară și luminoasă. De aceea în vremurile de demult, când gândirea activă era mai puțin dezvoltată, felul în care progresa omenirea depindea întotdeauna de poziția lui Jupiter față de Saturn. Atunci când exista o anumită conjuncție între Jupiter și Saturn, oamenilor din vechime li se revelau o serie de lucruri. Omul de astăzi este mai obișnuit să privească lucrurile separat în dezvoltarea lor, adică să includă separat memoria lui Saturn și înțelepciunea lui Jupiter în dezvoltarea sa spirituală.

Trecând acum la Marte (fig. 1), avem în acest caz o planetă pe care am putea s-o numim, căci trebuie să folosim o anumită terminologie, planeta cea mai grăitoare din sistemul planetar. Marte nu își păstrează pentru sine înțelepciunea sub formă de gânduri, ca Jupiter; el este cel care povestește întruna tuturor tot ce vede în Univers. Dar el nu are acces la toate lucrurile din Univers; am în vedere sufletele care îl populează. Este cea mai guralivă planetă din sistemul nostru planetar, mereu are ceva de spus. Și este deosebit de activ, de exemplu, atunci când lumea vorbește prin somn sau în vis. Căci el este în esență acea planetă care are o dorință imensă de a vorbi mereu, astfel că atunci când îi este accesibil ceva din firea omenească, prin care poate să o facă să fie vorbăreată, el stimulează locvacitatea. Este planeta care gândește puțin, are puțini gânditori, dar mulți oratori. Spiritele sale stau mereu de veghe să surprindă ce se întâmplă pe ici pe colo prin Univers și apoi vorbesc despre aceasta cu multă însuflețire și în mare vervă. Este acela care impulsionează în modul cel mai divers pe oameni, în decursul evoluției omenirii, să facă dezvăluiri asupra tainelor Universului. Are părțile sale bune, dar și unele mai puțin bune. El are un Geniu al

său, dar și un Demon al său. Acțiunea geniului face ca oamenii din cuprinsul lumii să fie impulsionați să vorbească. Demonul său face ca să se abuzeze, în felurite moduri, de vorbire. Într-un anumit fel, se poate spune că el poate fi numit agitatorul Universului. El vrea să convingă, pe când Jupiter vrea numai să dovedească.

La rândul său, o cu totul altă poziție o are, de exemplu, Venus (fig. 1). Într-un anumit fel ea întoarce spatele întregului Univers. Ea este distantă față de Univers, nu vrea să știe de el. Tratează Universul de parcă, dacă i s-ar expune, și-ar pierde prin aceasta, datorită universului exterior, fecioria. Este extrem de șocată dacă ajunge până la ea vreo impresie oarecare din universul exterior.

Nu-i e drag Universul, refuză pe oricine o „invită la dans”. Este greu să exprimi mai precis această situație, căci, desigur, noi suntem nevoiți să ne exprimăm în limbaj omenesc, dar așa stau lucrurile. Dimpotrivă, este extraordinar de sensibilă față de tot ceea ce îi vine de pe Pământ. Într-un fel, Pământul este adevăratul iubit al lui Venus. În vreme ce Luna oglindește întregul Univers, de jur împrejur, Venus nu oglindește nimic din Univers, nu vrea să știe nimic despre Univers, însă oglindește cu drag tot ceea ce îi vine de pe Pământ. Cel care întrezărește cu ochii sufletului tainele planetei Venus, are încă o dată în față întreg Pământul, cu toate tainele sale sufletești.

Și astfel, oamenii nu pot face pe Pământ nimic drept în taina inimii lor, fără ca aceasta să nu se reflecte, de pe Venus, către cei pe care acest lucru îi privește. Ea privește până în adâncul sufletului tuturor oamenilor, căci aceste lucruri o interesează, pe acestea le lasă să vină spre sine. Așa că tot ceea ce trăiește în ascunzișul inimilor de pe Pământ se regăsește încă o dată pe Venus, într-o reflectare cu adevărat minunată. Ea transformă, de fapt, prin reflectarea aceasta totul, așa cum visele omenești transformă evenimentele exterioare. Preia întâmplările de pe Pământ și le preface în imagini de vis. Astfel că întregul mers al planetei Venus în jurul

Pământului, întreaga sferă a ei este de fapt visare. Și în imaginile variate ale visului trăiesc secretele pământești ale oamenilor, transformate feeric. Venus are multe legături cu poezii. Desigur, poezii nu știu aceasta, dar ea este în legătură cu ei.

Și un alt aspect remarcabil: am spus că ea este distantă față de tot restul Universului, cu desăvârșire. Dar ea nu respinge în egală măsură tot ceea ce vine din Univers și nu primește doar ceea ce vine de pe Pământ. Am spus că respinge pe oricine o invită la dans, însă ascultă cu toată atenția ce spune Marte. Ea preface, iluminează trăirile ei de vis privind evenimentele de pe Pământ, prin ceea ce primește din Univers prin intermediul lui Marte.

Toate lucrurile de acest fel au și un aspect fizic. Din acestea pornesc impulsurile pentru ce urmează să fie creat în lume, pentru ce apare în lume. Soarele își are și el rolul său; el face ordine aici. Iar din ceea ce se petrece, prin faptul că Venus preia tot ce vine de pe Pământ și că îl urmărește pe furiș pe Marte (ea nu vrea ca el să știe aceasta, îl urmărește pe furiș), deci de aici se formează acele forțe care stau chiar la baza organelor care duc la existența graiului omenesc.

Dacă vrem să studiem impulsurile pentru formarea graiului omenesc care vin din Cosmos, trebuie să privim această minunată țesătură ce se întinde între Venus și Marte. Și jocul soartei are astfel o mare importanță pentru dezvoltarea limbii unui popor, în funcție de poziția lui Marte în raport cu Venus. De exemplu, limba se va nuanța, va fi foarte expresivă când Venus se află în cuadratură cu Marte. Dimpotrivă, limba va fi lipsită de sensibilitate, aspră, atunci când Venus se află în conjuncție cu Marte, ceea ce influențează asupra poporului respectiv.

Așa se prezintă aceste lucruri, care se constituie ca impulsuri în largul Universului și apoi acționează asupra celor pământești. Acum să vorbim despre Mercur (fig. 1).

Mercur este acea planetă care, spre deosebire de celelalte, se interesează de cele care nu țin de senzații, ci sunt de așa natură că se pretează la combinare. Aici se află maștrii gândirii combinative, pe când pe Jupiter sunt maștrii gândirii înțelepte. Iar atunci când omul, părăsind viața premergătoare celei pământești, pătrunde în existența lumească, impulsul primit de la Lună este cel care îi dă puterea de care are nevoie pentru existența sa fizică. Venus îi furnizează putere pentru tot ce constituie temelia sentimentelor și a temperamentului. În schimb, Mercur oferă forțele pentru tot ce este cuprins în puterea de înțelegere și în rațiunea omenească, capacitatea de înțelegere. Maștrii studiului combinativ sunt ancorați de această planetă.

Vedem din nou ce legături uimitoare există între aceste planete, ce efecte au asupra oamenilor, Luna, cu spiritele ei necomunicative, introvertite, cea care nu trimite în Univers decât ceea ce reflectă din ceea ce mai întâi a primit, este cea care construiește exteriorul, corpul oamenilor. Ea îmbină în această zidire a corpului și elemente ereditare. Acolo se află acele entități spirituale care, în deplină izolare, aș putea spune că meditează la nivel cosmic asupra a ceea ce se transmite din generație în generație prin intermediul planului fizic. Entitățile lunare păstrează aceste lucruri atât de tănuite în fortăreața lor, încât oamenii de știință din vremea noastră nu știu de fapt nimic despre ereditate. Privind cu mai multă pătrundere lucrurile, este clar că, atunci când cineva vorbește despre ereditate în limbaj științific, cel care folosește un limbaj cosmic ar putea spune în esență despre el că este abandonat de Lună și amăgit de Marte, căci vorbește despre ereditate sub influența puterilor demonice din Marte, dar este foarte departe de adevăratele taine ale eredității.

Venus și Mercur introduc în mare măsură în om partea spiritual-sufletească legată de Karma și o fac să se manifeste în dispozițiile sentimentale, în temperamentul său. Dimpotrivă, Marte și îndeosebi Jupiter și Saturn,

atunci când omul se află într-o relație corespunzătoare cu ele, au o acțiune oarecum eliberatoare, îl smulg din determinările Destinului și îl transformă într-o ființă liberă.

Ne putem referi aici la o expresie biblică puțin modificată. Saturn, păstrătorul fidel al memoriei Universului, a spus o dată: Hai să le dăm oamenilor libertatea propriei lor memorii. Și astfel influența lui Saturn a fost împinsă în inconștient, omul și-a dobândit propria sa memorie și o dată cu aceasta temelia, garanția libertății personale.

Tot astfel, impulsul interior al voinței, bazat pe gândire liberă, se datorează bunăvoinței lui Jupiter. Într-adevăr, Jupiter ar fi putut să stăpânească cu totul gândurile oamenilor. El este cel în care poți găsi gândurile întregului Univers, dacă ele îți sunt accesibile. Cu toate acestea, el s-a retras, i-a lăsat pe oameni să gândească ca ființe libere.

Și elementul de libertate cuprins în vorbire se datorează faptului că până și Marte a fost binevoitor în această privință. Deoarece el a trebuit să se conformeze hotărârii luate de celelalte planete mai îndepărtate de Soare, nu a putut să mai impună oamenilor voința sa, așa că omul este în oarecare măsură liber și în vorbire, nu pe de-a-ntregul, dar în anumit fel este liber.

De aceea pe de o parte Marte, Jupiter și Saturn pot fi numite planete care conferă libertate omului, pe când Venus, Mercur și Luna trebuie să fie numite planete care determină destinul său.

Între aceste fapte și impulsuri ale individualităților planetare se interpune Soarele, care realizează o anumită armonie între planetele eliberatoare și cele care determină destinul, astfel că Soarele reprezintă acea individualitate care îmbină în mod admirabil necesitatea care determină destinul cu ceea ce dă libertate omului. Și

înțelege ce cuprinde de fapt lumina arzătoare, învăpăiată a Soarelui doar acela care privește această întrepătrundere și interacțiune dintre Destin și Libertate în lumina care se răspândește în lume și totuși este concentrată intens în Soare.

Nici Soarele nu poate fi înțeles dacă îl concepem doar pe baza a ceea ce știi despre el fizicienii. Îl înțelegem doar dacă analizăm ce este el din punct de vedere sufletesc și spiritual. El este cel care face să dogorească în căldură necesitatea destinului, iar în flacără destramă destinul, topindu-l în libertate și iarăși, atunci când libertatea nu este folosită așa cum trebuie, o concentrează în substanța activă a Soarelui. Într-un fel, Soarele este flacăra în care libertatea strălucește plină de lumină în largul Universului și este în același timp substanța în care, ca în cenușa care se strânge, libertatea rău folosită se sedimentează iar ca destin, ca să poată să acționeze din nou până când acest destin va putea să se transforme iarăși, strălucitor, în flacăra libertății.

CONFERINȚA a II-a

Individualitățile spirituale ale sistemului nostru planetar.

Planete care determină destinul și planete care conferă omului libertate

(partea a doua)

Dornach, 28 iulie 1923

Ieri am făcut o prezentare a cerului înstelat din jurul nostru. Dacă reflectați la această caracterizare, vă veți spune mai înainție de toate: Dacă din cunoașterea spirituală rezultă o astfel de caracterizare a boltei înstelate, ea este total diferită de tot ce se spune în zilele noastre în acest domeniu. Tocmai de aceea ieri am vorbit în așa fel, dinadins, încât această deosebire să reiasă clar. A trebuit să vorbesc într-o manieră care ar putea părea absurdă, poate chiar ridicolă, cuiva care are cât de cât cunoștințe asupra concepțiilor contemporane în acest domeniu. Și totuși fapt este că tămăduirea vieții noastre spirituale bolnave se va putea realiza numai când

va.câștiga teren această răsturnare totală a modului de înțelegere a unor lucruri ca cele despre care am vorhit ieri.

S-ar putea spune: Acolo unde astăzi se gândește, dar se gândește în așa fel încât se iese din tiparele ideilor vechi, uzuale, vedem pe de o parte că gândirea indică cu deosebire acest nou mod de cunoaștere spirituală. Dar vedem și că oamenii nu sunt în stare să se alăture acestei concepții spirituale și astfel rămân complet descumpăniți și, ceea ce în momentul istoric în care ne aflăm este poate lucrul cel mai rău, nu sunt conștienți de această dezorientare a lor și nu vor să tină seama de ea.

Să ne imaginăm cum ar fi prezentat astăzi ceea ce eu v-am expus din cu totul alt punct de vedere. Am vorbit ieri despre Lună, Saturn, Jupiter și așa mai departe și v-am înfățișat individualitățile spirituale care pot fi corelate cu acestea. Într-un fel, v-am înfățișat sistemul nostru de planete ca pe o grupare de entități spirituale care acționează mâinate de impulsuri diverse, dar în așa fel încât aceste impulsuri au de-a face cu ceea ce se întâmplă pe pământ. Am văzut că în largul Universului există ființe vii, cu caracterele lor distincte. Am putut vorbi de ființe vii pe Saturn, Lună și așa mai departe. Întreg acest mod de a vorbi se deosebește clar de ceea ce se spune în general în ziua de astăzi despre astfel de lucruri. În general se consideră - o mai spun o dată - că din nebuloasa primitivă care exista odinioară, aflată în mișcare de învârtire, de rotație, s-au desprins diversele planete, pe care astăzi le privim cu o indiferență totală, ca pe niște corpuri fizice mai mult sau mai puțin strălucitoare care circulă prin spațiul universal.

Această concepție, potrivit căreia diversele corpuri cerești ar fi corpuri indiferente, asupra cărora nu-și îndreaptă atenția decât științele fizice, și în mod special matematica, pentru ca să calculeze mersul lor și eventual să studieze dacă substanțele care au fost găsite pe pământ există și acolo, această abordare obiectivă a

corpurilor cerești a devenit curentă numai în ultimele trei-patru secole din viața omenirii. A devenit curentă într-un mod bine determinat. În prezent, nu mai privim dincolo de obiecte. Datorită faptului că s-a pierdut posibilitatea de a sesiza spiritualul, sau cel puțin, așa cum se mai întâmplă încă în evul mediu târziu, de a se intui măcar existența lui, a fost cu putință să se piadă de tot contactul cu partea spirituală. A început să se considere că noțiunile fizice, observabile pe pământ, cele matematice, care pot fi calculate, sunt o certitudine și s-a ținut seama numai de ceea ce se înfățișează vederii în spațiul celest. S-a pornit de la o anumită premisă. Știind cum se calculează pe pământ, cum se face cercetarea în domeniul științelor fizice pe pământ, s-a extins apoi ceea ce s-a calculat pe pământ, rezultatul științelor fizice, asupra întregului spațiu ceresc și s-a considerat că rezultatele calculelor valabile pe pământ sunt valabile și în spațiul ceresc.

Pe pământ vorbim de timp, materie, mișcare, iar fizicienii vorbesc și de masă, viteză și așa mai departe. Toate acestea sunt noțiuni dobândite pe pământ. De la Newton încoace ele au fost extinse și asupra spațiului ceresc. Și întreaga concepție pe care o avem asupra a ceea ce se petrece în lume nu este nimie altceva decât un rezultat al calculelor efectuate pe pământ și transpuse apoi în cer. Întreaga teorie Kant-Laplace este o absurditate, în clipa când te convingi că ea este valabilă numai cu condiția ca în exterior, în spațiul ceresc, să fie valabile aceleași reguli de calcul ca și pe pământ, ca noțiunile de spațiu, timp și așa mai departe să fie aplicabile și acolo în aceeași măsură ca și pe pământ.

Dar acum a apărut un element remarcabil, care le dă astăzi multă bătaie de cap oamenilor. Trăim niște timpuri cu totul deosebite, care se vestesc prin numeroase semne. În toate adunările populare, ținute de moniști și de alte asociații, li se vorbește oamenilor ca de o certitudine despre faptul că stelele de deasupra noastră strălucesc datorită unor fenomene fizice cunoscute.

Întreaga teorie minunată privind nebuloasa spirală și așa mai departe care se înfățișează privirilor este prezentată unui public încrezător de către conferențieri și scriitori ce se ocupă de răspândirea cunoștințelor științifice. Și omul de astăzi își dobândește cunoștințele de la acești conferențieri și scriitori popularizatori. Dar aceste cunoștințe au de fapt la bază rezultatul a ceea ce fizicienii și alți așa-numiți savanți au gândit și conceput cu decenii în urmă. La astfel de conferințe de popularizare se servește, reîncălzit, ceea ce s-a păstrat de la prânzul specialiștilor de acum câteva zeci de ani. Însă în prezent specialiștii sunt preocupați de cu totul altceva. Ceea ce îi tulbură, printre altele, este așa-numita teorie a relativității.

Această teorie a relativității, teoria relativității a lui Einstein, îi preocupă astăzi pe fizicienii de concepție. Despre unele aspecte ale acestei teorii se poate spune ceea ce am spus și eu deja pe ici, pe colo, dar astăzi nu ne vom ocupa de valabilitatea ei generală, ci de faptul esențial că ea există și că fizicienii vorbesc despre ea. Bineînțeles că există și fizicieni care sunt împotriva ei, dar foarte mulți fizicieni vorbesc insistent despre această teorie. Dar ce semnificație are această teorie?

Semnificația este că prin această teorie a relativității au fost zdruncinate toate noțiunile pe care se baza concepția asupra mișcării și caracteristicilor corpurilor cerești din spațiul cosmic. Timp de decenii a fost considerat valabil ceea ce este scris în cărțile actuale de astronomie, ceea ce li se prezintă și acum în conferințe și cărți de popularizare profanilor. Însă fizicienii au început să atace, să elimine cele mai comune noțiuni: Timp, Mișcare, Spațiu și explică că acestea nu sunt așa cum le-au crezut oamenii. Vedeți că pentru fizicieni acum se ridică într-un fel o problemă de conștiință. Un specialist își poate spune: Îmi îndrept telescopul spre o stea îndepărtată. Dar am calculat deja că până ca lumina acelei stele să ajungă pe Pământ s-a scurs atâta și atâta timp. Deci când privesc prin telescopul meu știu că

lumina pentru a ajunge la acest telescop a avut nevoie de un număr determinat de ani-lumină. Lumina care a ajuns acum aici a pornit deci de acolo, de sus, cu mulți ani înainte. Steaua aceea nu mai este acolo. Raza de lumină pătrunde în telescopul meu, dar la capătul celălalt nu se mai află acea stea, iar dacă privesc o altă stea, alături de aceasta, situată la mult mai puțini ani-lumină, văd că lumina ei ajunge la mine concomitent cu a celeilalte. Îmi rotesc telescopul: steaua apare ca un punct de lumină care poate că a fost acolo cu mulți ani înainte. Îmi rotesc iarăși telescopul: în câmpul lui se află acum o stea care nu mai este acolo, dar a fost acolo într-un timp mult mai îndepărtat față de precedenta. Iată cum îmi formez eu o părere asupra configurației cerului înstelat. Toate se arată la locul unde se aflau odinioară, dar unde de fapt nu mai sunt acum. De fapt, nimic nu mai este așa: toate s-au deplasat înapoi și încolo.

Același lucru se întâmplă și în ceea ce privește spațiul. Percepem pe undeva un sunet îndepărtat. Apropiindu-ne de el, ni se înfățișează cu altă tonalitate decât atunci când ne îndepărtăm de el. Spațiul dă măsura felului și modului în care percepem lucrurile. Este un lucru care desigur le dă bătaie de cap oamenilor. Întregul timp care este cuprins în toate aceste calcule a devenit deodată ceva întru totul incert, ceva relativ. Și din toate câte au fost descrise la nivel de popularizare cu privire la Univers, de fapt fizicianul de astăzi nu poate spune - și el este conștient de acest lucru - decât: Acolo a existat odinioară ceva, există încă ceva și va exista în viitor. Da, acolo există ceva. Și ceea ce există acolo acționează în așa fel, încât într-un anumit moment manifestarea sa luminoasă coincide cu firul reticul din telescopul meu. Este singura certitudine rămasă, concordanța celor două evenimente. Deci există o concordanță între ceea ce s-a petrecut undeva, cândva și ceea ce apare astăzi în câmpul telescopului meu. Deci fizicianul de astăzi constată că nu putem vorbi decât de astfel de concordanțe; totul este relativ, noțiunile din care s-a construit în mod teoretic imaginea alcătuirii Universului

au de fapt o valoare cu totul relativă, în nici un caz nu au valoare absolută. De aceea în prezent fizicienii vorbesc de o răsturnare radicală a tuturor concepțiilor din fizică. Deci, dacă am trece acum de la o conferință de popularizare pentru profani direct la un referat asupra teoriei relativității, ne-am da seama că cel care face popularizarea acestor cunoștințe le vorbește oamenilor despre lucruri bazate pe concepții despre care specialiștii afirmă: Toate acestea s-au topit ca zăpada în bătaia soarelui!

Vedeți, nu putem spune numai că în ultimele trei-patru secole s-a realizat o concepție fizică asupra lumii bazată pe anumite noțiuni, ci trebuie să spunem că în prezent există deja destui oameni care au pus în discuție aceste noțiuni, le-au infirmat. Pentru foarte mulți gânditori nu mai este valabilă acea concepție asupra lumii care era considerată o certitudine. Deci nu mai poate fi tratat cu ironie ceea ce este prezentat dintr-un punct de perspectivă cu totul nou. Căci ceea ce era spus de pe alte poziții se topește în prezent ca zăpada la soare. Nu mai există pentru cei care înțeleg câte ceva din aceste lucruri, sau cel puțin care doresc să înțeleagă ceva. Deci ne aflăm în fața faptului că oamenii spun: Ceea ce se prezintă aici din punct de vedere al Științei spirituale este absurd, pentru că nu concordă cu ceea ce considerăm noi că este corect. Însă, dacă se situează pe pozițiile teoriei relativității, acești oameni ar trebui să spună: Este absurd ceea ce am considerat noi că este corect! Așa se pune problema în prezent. Însă cea mai mare parte a omenirii stă în adormire, în timp ce se desfășoară aceste lucruri și le lasă să se desfășoare în felul acesta. Este însă foarte important să se știe că acea concepție asupra lumii care a fost atât de mult trâmbițată a căzut complet în desuetudine.

Starea de lucruri ce ni se înfățișează în lumea spirituală se va dezvălui cu claritate în cercuri mai largi doar atunci când oamenii vor dori ca cel puțin o dată să dea puțin la o parte scufia care le adăpostește somnul. Deci nu se

poate crede că cel care vorbește în felul în care v-am vorbit eu ieri are o atitudine absurdă față de știința de astăzi, căci această știință este în cazul teoriei relativității cu totul negativă: ea spune de fapt mai ales ceea ce nu este și trebuie să-i conducă pe oameni spre cunoașterea a ceea ce este.

Aceste lucruri ar trebui să se întemeieze pe reprezentări ca cele pe care am încercat să vi le prezint ieri referitor la diferenții aștri ai sistemului nostru planetar. Însă ce vedem în acea expunere? Vedem că s-a urmărit tocmai cursul dezvoltării universului. Dar ce ar spune un fizician de școală veche (căci cei de școală nouă sunt în general adepți ai teoriei relativității) dacă ar auzi ceva atât de neobișnuit ca ceea ce v-am prezentat eu ieri? Dacă nu ar spune chiar de la început că toate acestea sunt aiureli și bazele, lucru pe care probabil l-ar spune totuși până la urmă, el ar afirma: Aceste lucruri contrazic bazele solide ale științei. Dar ce sunt aceste baze solide ale științei? Sunt acele noțiuni de Spațiu, Timp și așa mai departe pe care le-am dobândit pe pământ. Teoria relativității infirmă aceste noțiuni atunci când este vorba de Univers, arată faptul că ele își pierd valabilitatea.

Antroposofia realizează acest lucru în practică: ea nu ține sama de noțiunile terestre atunci când vorbește despre Lună, Saturn și Jupiter și așa mai departe. Aici ea nu mai vorbește de cele terestre, ci încearcă, deși acest lucru este greu de realizat, să caracterizeze pe Venus și pe Marte într-un fel care nu se poate face cu ajutorul noțiunilor terestre. Trebuie să te desprinzi de noțiunile terestre atunci când vrei să pătrunzi în Univers. Am vrut să vă arăt cum se implică Cosmosul în viața spirituală din actualitate și cum se prezintă astăzi lucrurile în viața spirituală. Există însă o înrudire între noțiunile terestre și cele pe care le găsim în Cosmos. Gândiți-vă că am ajunge chiar numai până la Lună, care este așa um v-am descris-o eu ieri, am ajunge până la acele entități care stau ca într-o fortăreață a Universului și care trăiesc de fapt dincolo de suprafața lunii, unde, ca să zic așa, își

desfășoară activitatea, dacă am ajunge la acele entități la care se poate ajunge umai prin clarviziune, am vedea că aceste entități acționează în taină. Căci ceea ce se petrece în interiorul lunii nu transpare în lume, iar tot ceea ce ajunge pe lună din afară este reflectat înapoi a lume. Așa cum luna nu oprește lumina soarelui, ci o reflectă, tot așa înapoiază tot ceea ce îi vine din Univers. Tot ceea ce se întâmplă în Univers este reflectat de lună ca de o oglindă. Iar ceea ce se întâmplă în interiorul ei rămâne ascuns.

Însă eu v-am spus că entitățile spirituale care sunt refugiate în această fortăreață a lunii ca într-o lume a lor și își desfășoară acolo activitatea lor universală au trăit odinioară pe pământ, înainte ca luna să se fi desprins de pământ. Au fost primii mari instructori ai sufletelor omenești pe pământ. Marea înțelepciune străveche despre care am vorbit este în esență o moștenire de la aceste ființe lunare, care trăiesc acum în sălașul ascuns din interiorul lunii. Ei înșiși au dorit să se retragă.

Atunci când vorbim în felul acesta despre Univers, în ideile pe care le expunem se interferează concepții morale. Dăm uitării concepțiile pur fizice; începem să evocăm concepții morale. Ne întrebăm: De ce s-au retras aceste entități lunare, de ce acționează acum în taină? Într-adevăr, atunci când s-au aflat pe pământ ele au inspirat oamenilor o înțelepciune copleșitoare. Dar dacă ar fi rămas pe pământ și ar fi inspirat neconținut oamenilor această înțelepciune, oamenii nu ar fi putut niciodată să pășească în era libertății.

Aceste entități au luat o decizie extraordinară, cea de a se retrage într-un loc ascuns al Universului, pentru ca acolo, departe de existența omenească, să-și desfășoare activitatea, astfel ca oamenii să nu mai fie influențați de ea, să poată să primească toate impulsurile Universului și să poată deveni ființe libere. Aceste entități și-au căutat o nouă locuință în Univers, pentru ca oamenii să dobândească liberul arbitru.

Problema se pune cu totul altfel decât pentru un fizician care, dacă aude că luna s-a desprins din masa pământului, ar dori pur și simplu să calculeze cu ce viteză s-a produs această îndepărtare, datorită căror forțe, și prin aceasta ar avea în vedere numai forțele terestre, vitezele terestre. Aceste lucruri însă nu ne interesează deloc atunci când vorbim despre lună așa cum am vorbit noi ieri. Dacă privim dincolo de aspectele fizice, vedem aceste decizii, aceste mărețe impulsuri cosmice-morale. Trecem astfel, lucrul cel mai important dintre toate, de la împrejurările fizice, valabile pentru condițiile de pe pământ, la o discuție asupra Universului bazată pe idei morale.

Esential este să nu se stabilească numai teorii care ar trebui să fie crezute ca atare, ci din ele să rezulte organizarea morală a lumii. Sufletul omenesc în ultimele trei-patru secole a fost complet derutat, pentru că s-a spus: Putem ști anumite lucruri despre Pământ, pe care apoi să le transpunem asupra Universului, stabilind astfel de teorii ca teoria Kant-Laplace, iar în ceea ce privește organizarea morală și dumnezeiască trebuie să ne sprijinim numai pe credință. Acest fapt i-a indus pe oameni în eroare în foarte mare măsură, căci a dispărut complet concepția că asupra pământului trebuie să vorbim în termeni terestri însă de îndată ce ne ridicăm la problemele referitoare la Univers trebuie să începem să vorbim într-un limbaj cosmic. Astfel, limbajul fizic se transformă într-un limbaj moral. În felul acesta se realizează în practică ceea ce altfel rămâne de domeniul fanteziei.

Atunci când un fizician din zilele noastre descrie soarele, vorbește despre el ca despre un glob gazos care clocotește în spațiu și erupțiile sale sunt analizate ca și cum ar fi vorba despre erupții terestre. Toate sunt transpuse asupra acestor corpuri cerești ca și cum ele s-ar petrece aici pe pământ, și sunt calculate după aceleași reguli care sunt potrivite pentru fenomenele de pe

pământ, se calculează de exemplu traiectoria razelor de soare și așa mai departe. Însă ceea ce este valabil pe pământ încetează să mai aibă valoare când ieșim din sfera acestuia. Și așa cum intensitatea luminii scade cu patratul distanței, tot așa aceste legi își modifică acțiunea în largul Universului. Dar suntem legați de Univers în domeniul moral. În măsura în care ne ridicăm deasupra fizicului către cele morale, devenim aici pe pământ asemănători celor care acționează în Univers ca principiu moral înfăptuit.

Deci trebuie să spunem că antroposofia este în sensul cel mai propriu realitate. Ea îl îndrumă pe cel care o înțelege. Ea nu prezintă imagini terestre desprinse de cele morale, care pe pământ ar fi deja supranaturale. Ea prezintă astfel de imagini morale atunci când se avântă către Univers. Trebuie să avem în vedere acest lucru. Din acest punct de vedere trebuie redobândite noțiunile de care avem nevoie, pentru a putea sesiza pe pământ ceea ce acum nu poate fi încă sesizat. Vedeți, entitățile care sălășluiesc în lună acționează, așa cum v-am spus, ca într-o fortăreață. Acolo își desfășoară activitatea. Căci tot ceea ce dau Lunii Universul și Pământul este reflectat, trimis înapoi. Această stare de lucruri a apărut în cursul evoluției Cosmosului. Mai înainte lucrurile se prezentau altfel. În starea aceea moale, gelatinoasă, pe care o avea odinioară pământul și toate ființele de pe el, aceste ființe acționau asupra pământului. Iar acțiunea lor a influențat apariția, la oameni ca și la animale, a coloanei vertebrale. Deci coloana vertebrală este, la oameni ca și la animale, o moștenire din timpurile străvechi, când ființele lunare erau încă legate de existența pământească. Acest lucru nu se mai poate petrece în zilele noastre. Coloana vertebrală este o moștenire a trecutului, ea nu mai poate apărea acum.

Pentru patrupeze aceste entități au făcut o coloană vertebrală atât de rigidă, încât ea se menține în poziție orizontală. Pentru oameni au făcut-o așa încât să poată sta în poziție verticală și în felul acesta, prin poziția

verticală a coloanei vertebrale, omul a putut să se deschidă către Univers și către influențele primite de la acesta, în momentul în care entitățile lunare s-au retras în fortăreața lor selenară.

Astfel putem ajunge să desprindem în mod clar ceea ce este pământesc de aceea ce este universal și să percepem în mod adecvat forțele spirituale și impulsurile spirituale care pătrund în existența pământească. În mintea oamenilor s-au fixat îndeosebi acele lucruri care de fapt au fost puse în circulație în ultimele trei-patru secole. Și toate acestea sub influența concepției că omul, pentru a-și explica lucrurile, nu poate folosi din întregul Univers decât cunoștințele dobândite pe pământ, privitoare la fenomenele fizice și la obiectele fizice. Întregul Univers a fost transformat într-o imagine fizică a Pământului. S-a ajuns la acest lucru: Acolo este ceva care intră în câmpul vizual al telescopului meu, deci este ceva care a fost odată acolo. Dar întreaga evoluție a Universului nu se poate concepe doar în acest mod. Dacă are în vedere unele stele destul de îndepărtate, fizicianul de astăzi poate să spună: Ceea ce transpun eu pe harta cerului nu mai este acum acolo. Eu marchez două stele alăturate; una dintre ele a fost acolo, să zicem, acum o mie de ani, pe când alta a fost acum șase sute de ani. Ele n-au fost niciodată așa de apropiate cum le văd eu prin incidența razelor de lumină în câmpul telescopului meu. Deci totul este fluctuant, nimic nu este așa în realitate. Prin aceste cunoștințe nu reușim să ne dăm seama ce se află de fapt în Univers. Se tot calculează. Ca și cum păianjenul, atunci când își țese pânza, și-ar imagina că va cuprinde în această pânză întreaga lume.

Legile după care se fac aceste calcule nu mai sunt valabile în Cosmos, ci trebuie să ne folosim de legea morală, care se află în noi, pentru a obține cunoștințe asupra a ceea ce se află dincolo de cele terestre. Acolo, în lumea astrilor, se petrec atât lucruri bazate pe morală, cât și lucruri amorale, ahrimanice, luciferice și așa mai departe. Dar vorbim despre moral ca despre o categorie

de noțiuni, deci este vorba de o apreciere morală și fizică. Trebuie să insistăm asupra acestei distincții, deoarece în decursul ultimelor două-trei secole noțiunile fizice s-au întipărit în asemenea măsură în mintea oamenilor, încât chiar astfel de dubii, ca cele ridicate de teoria relativității - căci există și mulți care o neagă -, chiar astfel de dubii nu ni le pot scoate din minte. Este de altfel de înțeles acest lucru, căci dacă ar dispărea și această ultimă himeră, privitoare la raportul Spațiu-Timp în Cosmos, în capetele multor oameni nu ar mai rămâne nimic, și ei vor totuși să aibă ceva în minte. Iar altceva nu va putea fi dobândit decât atunci când se vor avânta spre posibilitatea de a privi bolta înstelată în felul în care am privit-o noi ieri.

Trebuie să ne dăm seama că toate acestea ne arată cât de necesar este încă pentru omul de astăzi să aibă noțiuni clare asupra a ce s-a petrecut de fapt în ultimele trei-patru secole și în ce au constatat premisele celui mai mare război* care s-a desfășurat vreodată pe pământ și ale situației haotice care a urmat și care va deveni și mai haotică în viitorul apropiat. Ceea ce se cere acum omenirii este să ajungă să aibă o înțelegere clară a acestor lucruri. Și pentru aceasta este important să mai aruncăm o privire asupra stării spirituale actuale a pământului.

* Este vorba de primul război mondial . (Nota red.)

În cadrul civilizației în care trăiesc occidentalii, ca și americanii legați de Occident, se consideră că tot ceea ce s-a stabilit în ultimele trei-patru secole pe baza unor forțe tehnice extraordinar de perfecționate și a unei circulații ample la scara globului este atât de sigur, încât cel care nu împărtășește aceste concepții este considerat un prost. Este adevărat că acum Orientul este într-o perioadă de declin, totuși ar trebui să ne spunem: Ceea ce așteptăm să se reverse astăzi din izvorul propriilor noastre cercetări antroposofice, tot atât de plin de înțeles ca ceea ce a fost în trecut, a fost, deși sub o cu totul altă formă, cuprins în vremuri străvechi în înțelepciunea orientală.

Nu mai putem acum, așa cum se încearcă uneori, să preluăm această înțelepciune orientală în forma sa veche. Trebuie s-o modelăm în funcție de sentimentele occidentalilor, de sufletul occidental. Însă și odinioară, datorită clarviziunii străvechi, acelei clarviziuni vechi onirice, se obișnuia să se vorbească despre aștri așa cum am început să vă vorbesc eu ieri. Acum omenirea a pierdut cu totul această capacitate și mentalitatea europeană consideră o absurditate ceea ce odinioară era privit ca cea mai înaltă înțelepciune omenească. Însă, după cum am spus, deși în trecut în Orient a existat acea minunată înțelepciune primordială, astăzi această zonă este în declin. Dar într-un anumit sens în Orient, măcar prin tradiție, s-a mai păstrat ceva din acea concepție asupra lumii, s-ar putea spune dintr-o concepție animistă a Universului. Pe orientali cultura tehnică a Europei îi impresionează prea puțin. Acele persoane care în Orient se comportă și acum conform înțelepciunii străvechi privesc cu rezervă cele ce s-au cristalizat în Europa ca o cultură și civilizație mecanice. Ei studiază în vechile lor scrieri lucrurile care se referă la sufletul omenesc. Unii dintre ei obțin astfel o iluminare în oarecare măsură decăzută, dar care arată că în Orient mai trăiește încă ceva din ceea ce s-ar putea numi o concepție spirituală asupra Universului. Și nu este lipsit de interes să privim în ce fel și sub ce formă privesc acești oameni, care mai au cel puțin un fel de strălucire rămasă din vechea cultură, la tendințele spirituale euro-americe. Este ceva semnificativ, chiar și numai pentru o simplă comparație.

A apărut o carte remarcabilă a unui anume Rámanáthan*, un indian din Ceylon**. Acest Rámanáthan vorbește într-un fel ciudat. În mod sigur el aparține celor cărora în Orient, în cadrul civilizației hinduse, li s-a spus: Europeanii au și unele cărți cu totul deosebite, de exemplu Noul Testament. Iar acești oameni, dintre care face parte și Rámanáthan, au studiat Noul Testament, însă bineînțeles în felul în care sufletul lor se poate apleca asupra Noului Testament. Ei au interpretat Noul Testament, faptele lui Iisus Christos redată în Noul

Testament la scara concepțiilor lor asupra celor sufletești. Și sunt acolo oameni - așa cum ne arată această carte a lui Rámanáthan - care vorbesc acum despre Iisus Christos și despre Noul Testament pe baza rămășițelor culturii lor străvechi. Ei și-au format o reprezentare foarte aparte asupra lui Iisus Christos.

** The culture of the soul among western nations, New York and London, 1906. (Nota red. germane.)*

*** Sri Lanka de astăzi. (Nota red.)*

Iar acest autor scrie mult despre imaginea lui Iisus Christos, desigur cartea fiind destinată europenilor, deoarece este scrisă în limba engleză. El adresează cartea europenilor, în care se scrie în spirit indian despre Iisus cel din Evanghelii, și spune europenilor ceva într-un totu remarcabil: Este foarte ciudat că nu știți nimic despre Iisus Christos. Căci în Evanghelii se spun lucruri minunate despre Iisus Christos, dar europenii și americanii nu știu nimic despre acestea, chiar nimic! Și el le dă europenilor și americanilor un sfat remarcabil. El le spune: Aduceți din India oameni care studiază Noul Testament, care vă vor putea spune cum trebuie de fapt înțeles Iisus Christos.

Deci acești oameni din Asia, care au luat contact cu progresele europenilor și au citit Noul Testament, le spun acestor europeni: Dacă vreți să aflați ceva despre Iisus Christos, trebuie să aduceți învățători de la noi, căci toți învățătorii care predică la voi nu înțeleg nimic din toate acestea, totul este înțeles greșit. Și el explică în detaliu lucrurile. El spune: În Europa, de la o vreme înțelegerea principiilor spirituale a fost înlocuită de utilizarea cuvintelor într-o accepțiune precisă. Europenii sunt dependenți în raport cu orice lucru de o înțelegere în sens strict a unor cuvinte. Ei nu poartă în mintea lor o înțelegere spirituală, ci cuvinte, diferite de la un popor la altul, care se acumulează în mintea lor; ei gândesc în cuvinte.

Este uimitor felul în care hidușii, cu toată decăderea în care se află, au ajuns la o concluzie care reflectă în mod

izbitor realitatea. Până și în fizică și în matematică astăzi se gândește în cuvinte, nu în fapte. Din acest punct de vedere, oamenii de astăzi sunt foarte ciudați. Când cineva vrea să arate cât este de deștept, el citează repede: „Căci chiar acolo unde noțiunile lipsesc, un cuvânt apare la vremea potrivită”*. Dar aceasta se întâmplă astăzi mai ales din cauză că persoanei respective i-au ieșit din minte acele noțiuni și atunci le înlocuiește repede cu acest citat din Goethe. Dar el nu își dă seama de aceasta. Nu-și dă seama că prin acest lapsus el apare într-o postură neplăcută.

* Goethe, *Faust*, I, cuvintele lui Mefisto. (Nota red. germane)

Deci iată ce spune acest hindus europenilor: Voi nu înțelegeți lucrurile decât prin intermediul cuvintelor și ați extins acest mod de înțelegere asupra Noului Testament și prin aceasta de patru secole Christos este mort pentru voi. El nu mai trăiește printre voi, de patru secole este mort pentru voi. Aduceți-vă învățători din India, pentru ca el să poată să trăiască din nou printre voi. Așa le vorbește acest hindus europenilor.

El spune: De trei sau patru secole europenii nu mai știu nimic despre Christos. Ei nu pot ști, deoarece nu mai au noțiunile și imaginile prin care se poate ști ceva despre Christos. Hindusul le spune europenilor: Aveți nevoie de o renaștere a lui Iisus Christos. Trebuie să-l redescoperiți pe Christos, sau altcineva trebuie să-l redescopere pentru voi, pentru ca el să fie iarăși cu voi! Așa vorbește un hindus, după ce a ajuns să citească Evangheliile. Deci el își dă seama că în Europa în ultimele trei sau patru secole s-au petrecut lucruri deosebite. Și atunci spune: Dacă europenii vor să descopere iarăși cum este Christos cel care trăiește în Noul Testament, ei trebuie să se întoarcă mult în trecut. Căci această neînțelegere a lui Christos s-a pregătit treptat și de fapt europenii, dacă vor să învețe să înțeleagă din propriile lor Scripturi câte ceva despre Christos, trebuie să meargă înapoi până la gnoză.

Ce fenomen uimitor! Un hindus, care este numai un reprezentant al multor alora, citește Noul Testament și

le spune europenilor: Nu vă mai poate fi de folos nimic altceva, decât să vă întoarceți la gnostici.

Dar europenii nu-i cunosc pe gnostici decât din scrierile îndreptate împotriva lor. Europeanii nu știu nimic despre gnostici. Este un lucru de mirare: scrierile gnosticilor au fost distruse, s-au păstrat doar polemicile părinților bisericii creștine împotriva gnosticilor, cu excepția lucrării *Pistis Sophia* și alte câteva, care însă sunt tot atât de greu de înțeles, în forma în care s-au păstrat, ca și Evangheliile.

Acum însă, când cineva nu este de fapt gnostic, ci îl regăsește pe Christos cu ajutorul Științei spirituale actuale, vin teologii și spun: „Iată că este reîncălzită gnoza” - gnoza pe care oricum ei nu o cunosc, căci nu au cum să o cunoască pe baza unor informații superficiale. Totuși numesc aceasta reactualizarea gnozei, și consideră că așa ceva este inadmisibil, deoarece ar falsifica creștinismul. Este și aceasta o divergență între Orient și Occident. Cei care studiază în Orient Noul Testament consideră că trebuie să ne întoarcem în primele secole ale creștinismului. Dar când teologilor de astăzi li se pare că modul de abordare a creștinismului în antroposofia actuală aduce cu unele ecouri ale gnozei pe care ei nu o cunosc, spun: Aceasta vrea să reactualizeze gnoza, ceea ce nu este îngăduit, căci prin aceasta se falsifică creștinismul.

Da, aprecierea hindusului sună ciudat. Acest Rámanáthan spune de fapt: Ceea ce voi europenii numiți acum creștinism, este falsificat. Europeanii însă spun: Rámanáthan falsifică creștinismul nostru. Totuși concepția lui Rámanáthan, cu toate aspectele ei de decădere, se apropie destul de mult de imaginea adevărată. Adevărul este o transformare a ceea ce este fals. El iese la iveală doar când acestor lucruri li se spune pe numele lor adevărat. Ceea ce este just este întotdeauna o îndreptare a ceea ce este fals, și dacă ceea ce este fals nu ar fi îndreptat nu s-ar putea ajunge la ceea

ce este adevărat.

Așa stau lucrurile în momentul de față. Gândiți-vă în ce abis privim, luând numai acest exemplu al lui Rámanáthan. De exemplu, s-ar putea spune: Citiți Evangheliile așa cum sunt. Este greu în ziua de astăzi pentru un european să le citească în stare pură, după ce de-a lungul secolelor i s-au oferit interpretări deformante și i s-au imprimat anumite imagini asupra lor. Este greu să le citești nealterate. Însă dacă cineva, chiar din propriul său punct de vedere, le citește fără comentarii, acela descoperă în Evanghelii un Christos spiritual. El este cel care a fost descoperit de Rámanáthan în Evanghelii, chiar dacă el nu privește în spirit antroposofic. Însă europenii trebuie să țină seama de sfatul pe care li-l dă acest indian din Ceylon: Chemați pe predicatorii din India să vă vorbească despre Christos, căci voi nu aveți astfel de predicatori.

În zilele noastre trebuie să ai curaj să privești aceste lucruri, să vezi evoluția care s-a petrecut în ultimele trei-patru secole, și numai prin acest curaj se poate ieși cu adevărat din haosul imens în care este antrenată tot mai mult omenirea. Înclinarea spre neclaritate tulbură toate noțiunile și influențează până la urmă și haosul social. Căci ceea ce se petrece între oameni emană din sufletele lor și există o corelație între realitățile superioare și distrugerea relațiilor economice exterioare. Omul trebuie să se desprindă de elementele terestre, pentru a se putea ridica în Univers. În conferința de ieri am vrut să arăt în ce fel Cosmosul se implică în viața spirituală actuală.

CONFERINȚA a III-a

Individualitățile spirituale ale sistemului nostru planetar.

Planete care determină destinul și planete care conferă omului libertate

(partea a treia)

Dornach, 29 iulie 1923

În decursul existenței sale terestre omul parcurge diferite stări de conștiință, de la starea de veghe totală până la somn și la vis, așa cum am discutat deja în aceste zile, abordând problema sub diverse aspecte. Am încercat îndeosebi pe parcursul micului ciclu de conferințe desfășurat cu ocazia întâlnirii delegaților* să subliniez întreaga importanță a viselor. Astăzi vrem să analizăm următoarea problemă: Ține oare de esența omului, ca făptură terestră, trăirea, în aceste trei stări de conștiință?

Trebuie să ne fie clar că în existența terestră numai omul parcurge aceste trei stări de conștiință. Animalul își duce viața în cu totul altfel de alternanță. La animal nu există somnul acela profund, fără vise, care ocupă la om o mare parte a timpului dintre momentul când adoarme și cel în care se trezește. De asemenea, la animale nu se întâlnește nici acea conștiință totală pe care o are omul în stare de veghe, de când se trezește și până când adoarme iar. Starea de veghe a animalului este întrucâtva asemănătoare cu visarea omenească. Desigur, perceperea evenimentelor este, în cazul animalelor superioare, mai precisă, mai saturată, așa putea spune, decât fluctuantele vise omenești. Pe de altă parte, animalul nu ajunge niciodată inconștient în gradul în care este omul în somnul profund.

* Prezentat sub titlul *Trei puncte de vedere asupra antroposofiei*, Dornach, 20-23 iulie 1923, în volumul *Kulturphänomene, Gesamtausgabe*, Dornach, 1961. (Nota red. germane).

De aceea animalul nu se detașează în măsură atât de mare ca omul de mediul său înconjurător. Animalul nu are în aceeași măsură ca omul o lume exterioară și o lume interioară. Redând în limbaj omenesc ceea ce resimt animalele superioare în conștiința lor confuză, putem spune că animalul se consideră de fapt ca aparținând cu toată ființa lui interioară lumii exterioare. Când animalul vede o plantă, el nu are senzația că acolo, în afara lui, se află o plantă iar el este o ființă aparte, închisă în sine, ci resimte în sinea lui un impuls puternic în legătură cu acea plantă, o atracție sau o repulsie exprimate direct. Într-un fel animalul resimte în sinea lui

ceea ce exteriorizează planta respectivă. Doar faptul că în zilele noastre omul nu mai poate sesiza decât foarte puține lucruri în afara celor care sar în ochi chiar la observații foarte superficiale, doar această situație ne împiedică să vedem limpede din activitatea, din comportamentul animalelor că ceea ce vă spun este adevărat.

Numai omul percepe această distincție precisă, clară; între lumea sa interioară și lumea exterioară. De ce recunoaște omul o lume exterioară? Ce îl face pe om să vorbească de o lume interioară și de o lume exterioară? Din pricină că de fiecare dată când se cufundă în somn Eul său și corpul său astral ies din corpul fizic și din cel eteric, își abandonează ca să spunem așa corpul fizic și pe cel eteric în somn și se alătură lucrurilor din lumea exterioară: Când suntem în stare de somn împărtășim soarta lucrurilor exterioare. După cum în starea de veghe mesele, băncile, arborii și norii se află în afara corpului nostru fizic și a celui eteric și de aceea le considerăm ca făcând parte din lumea exterioară nouă, tot așa în timpul somnului propriul nostru corp astral și propriul nostru Eu aparțin lumii exterioare. Iar în intervalul în care, în timpul somnului, noi aparținem cu Eul nostru și cu corpul nostru astral lumii exterioare, acolo se petrece ceva.

Pentru a înțelege ce se petrece, să privim mai întâi cum se desfășoară raporturile noastre cu lumea când suntem într-o perfect normală stare de veghe. Atunci obiectele se află în afara noastră. Treptat gândirea științifică a oamenilor a ajuns să considere ca sigur, privitor la aceste obiecte fizice din lumea exterioară, doar ceea ce se poate măsura, cântări și număra. Conținutul științelor noastre fizice este bazat pe determinări de greutate, dimensiuni, număr. Folosim operațiile matematice, care sunt valabile pentru obiectele de pe pământ, cântărim lucrurile, le măsurăm. Partea fizică este alcătuită din ceea ce determinăm prin greutate, dimensiuni și numere. Nu vom considera că un corp este fizic, dacă nu putem să dovedim într-un fel existența sa reală cu ajutorul unui

cântar. Iar celelalte, de exemplu culorile, sunetele, senzațiile de căldură sau de frig, percepțiile senzoriale propriu-zise se suprapun acestor lucruri care au greutate, sunt măsurabile și pot fi numărate. Când vrem să identificăm un lucru fizic oarecare, să vedem în ce constă esența sa fizică reală, căutăm la el tocmai ce se poate cântări și număra, ce intră în preocupările fizicianului. În ce privește culoarea sau sunetul și celelalte, el spune: Da, există așa ceva, tot în legătură cu greutatea sau numărul. El spune referindu-se la apariția culorilor: Acolo se produc mișcări oscilatorii care produc o anumită impresie omului; această impresie, dacă se exercită asupra ochiului, o numim culoare, dacă impresionează urechea, vorbim de sunet și așa mai departe. În realitate s-ar putea spune: Fizicienii de astăzi nu știu cum să abordeze toate aceste lucruri: sunet, culoare, căldură, frig. Ei le consideră proprietăți ale obiectelor, care pot fi determinate cu ajutorul cântarului, instrumentelor de măsură sau prin calcul. Într-un fel, culorile sunt cuprinse în ce este fizic, sunetele se desprind din fizic, căldura sau frigul se revarsă din fizic. Se spune: Acel obiect, care are o anumită greutate, are culoare roșie sau este roșu.

Dar atunci când omul se află în intervalul dintre momentul adormirii și cel al deșteptării, cu Eul său și cu corpul astral se întâmplă altceva. Atunci lucrurile nu mai sunt acolo prin masa, numărul și greutatea lor. Conform valorilor terestre ale dimensiunilor, numărului și greutateii ele nu mai sunt acolo. Atunci când dormim nu mai avem în jurul nostru obiecte care să poată fi cântărite, oricât ar părea de ciudat, nici lucruri care să poată fi numărate sau măsurate direct. Eul și corpul astral nu pot stabili dimensiuni atunci când omul se află în stare de somn.

Dar atunci există, dacă pot să mă exprim așa, elementele senzoriale care plutesc, care roiesc în toate părțile. Însă în situația sa actuală, în etapa de dezvoltare în care se află, omul nu are capacitatea să recunoască roșul care

plutește liber, undele sunetelor care circulă liber și așa mai departe.

Dacă vrem să reprezentăm schematic aceste lucruri, ele ar arăta ca în desenul din figura 2. S-ar putea spune: Aici, pe pământ, există lucruri solide care pot fi cântărite (reprezentate în desen prin culoarea violet), iar de aceste lucruri solide care pot fi cântărite se leagă într-un anumit fel roșul, galbenul, deci cele percepute de simțuri din aceste corpuri. Atunci când dormim, galbenul este o esență care plutește liber, roșul este o esență care plutește liber, nelegate de nimic care are greutate, ci mișcându-se liber încoace și încolo. Același lucru se întâmplă și cu sunetul: nu răsună clopotele, ci dangătul lor circulă în aer.

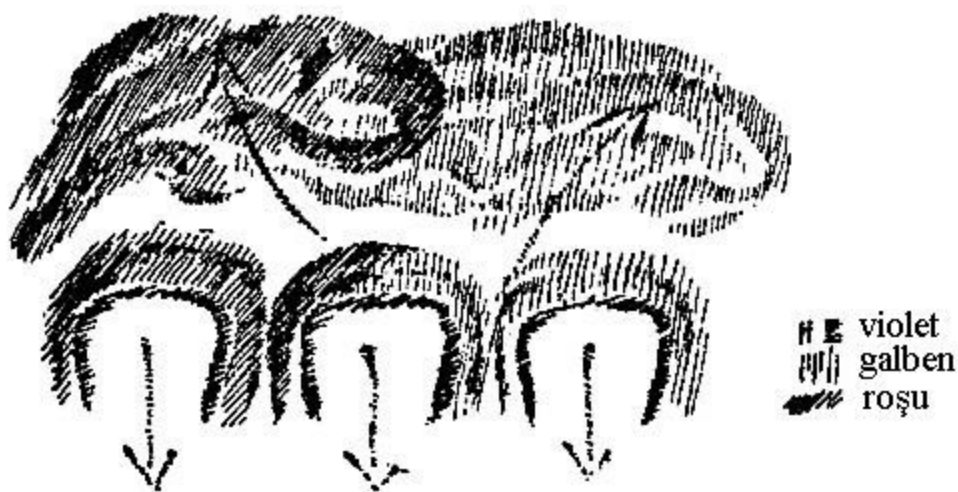

Fig. 2

Într-adevăr, mișcându-ne în lumea fizică, când vedem ceva punem mâna și îl ridicăm, și astfel ne dăm seama că există în realitate, că nu este doar o iluzie. Ne convinge faptul că are greutate. De aceea suntem înclinați să considerăm că ceea ce apare în lumea fizică fără să-ți dea senzația de greutate este ireal, ca de exemplu culorile curcubeului. Dacă luăm un manual de fizică de astăzi, chiar așa ni se explică: este o iluzie. Sunt considerate ca

reale doar picăturile de apă. Și se trasează linii, care de fapt nu înseamnă nimic pentru ceea ce este acolo, dar pe care ni le imaginăm așa în spațiu, și le numim raze. Dar de fapt aceste raze nu sunt acolo. Apoi se spune: Ochiul le proiectează în afară. Această noțiune de proiectare se utilizează cu precădere în fizica de astăzi. Deci avem următoarea imagine: un obiect roșu. Ca să ne convingem că nu este o iluzie, îl luăm în mână, vedem că este greu; aceasta ne garantează faptul că este real. Cel care a ajuns să fie conștient în Eul său și în corpul său astral, în afara corpului fizic și a celui eteric, își dă seama până în cele din urmă că există ceva și în culorile și sunetele care plutesc liber și se mișcă încolo și înapoi, dar că este ceva diferit. Imaginile colorate care se mișcă atât de liber au tendința să se îndepărteze, să se piardă în largul lumii; ele au o greutate de sens contrar (fig. 3). Obiectele terestre tind să coboare către centrul pământului (vezi săgețile îndreptate în jos), celelalte vor să se ridice și să fie libere, să iasă în spațiul cosmic (săgețile îndreptate în sus).

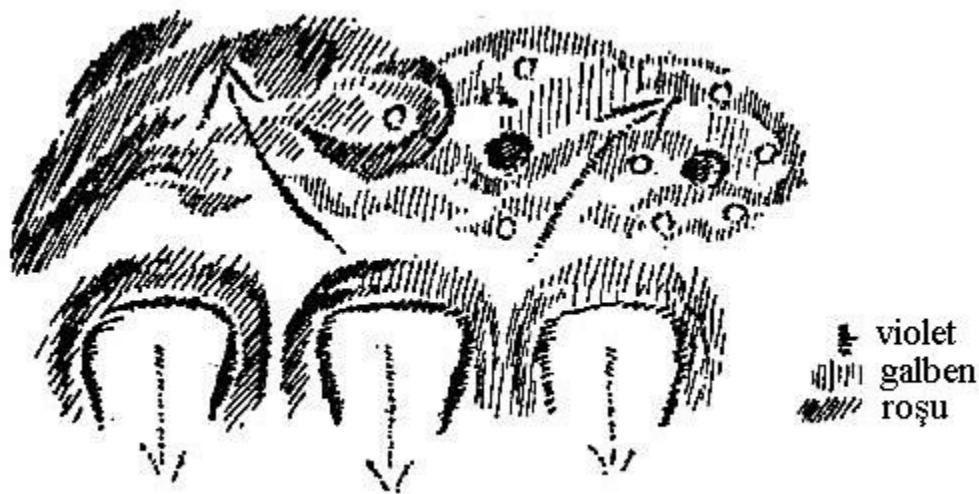

Fig. 3

Pe de altă parte, măsurătorile au un caracter de aproximație. De exemplu, dacă avem un norișor roșcat și acest norișor este încorporat într-o formațiune mai mare, galbenă (fig. 4), atunci îl măsurăm, dar nu proporțional,

ci calitativ, roșul, care este mai evident, dând măsura galbenului, care este mai palid. Și astfel măsurătoarea ne spune: sunt cinci metri. Culoarea roșie spune: dacă m-aș întinde aș intra de cinci ori în galben. Trebuie să mă extind, să devin mai voluminoasă și atunci voi fi și eu galbenă. Așa se fac măsurătorile aici.

Fig. 4

Este și mai dificil să lămurim cum stau lucrurile în privința numărării, căci numerele terestre sunt folosite de obicei pentru a număra boabele de mazăre sau merele, care sunt toate deopotrivă. Și astfel avem senzația, atunci când din unu facem două, că acestui unu îi este totuna că alături de el mai există un doi. Dar în viața omenească este cu totul altfel; uneori se întâmplă ca unu să depindă de doi. Același lucru se întâmplă și în domeniul spiritual. În matematica pur materială împărțirea este întotdeauna indiferentă, părților nu le pasă cine li se alătură. Dar aici nu se întâmplă așa.

În domeniul spiritual, atunci când pe undeva o unitate este de un anumit fel, ea pretinde încă să zicem trei, sau cinci altele, în funcție de felul în care este. Întotdeauna

ele au legătură între ele, aici numărul este o realitate. Și când conștiința începe să constate cum se petrec lucrurile atunci când Eul și corpul astral ies din corpul fizic, se ajunge într-un fel și la determinarea a ceva ce ar putea fi considerat dimensiune, număr și greutate, dar într-un sens opus.

Și atunci ceea ce privim și ascultăm în exterior nu mai este pur și simplu numai o învălmășeală, un vârtej de roșu și galben și de sunete; atunci când începi să percepi în mod ordonat lucrurile de acolo, începi să-ți dai seama de realitatea entităților spirituale care se manifestă în aceste elemente senzoriale care plutesc liber. Pătrundem în lumea spirituală pozitivă, în viața și activitatea entităților spirituale. Așa cum aici pe pământ pătrundem în existența și acțiunea lucrurilor terestre, determinându-le cu instrumente de măsură, cu cântarul, sau prin calcul, tot așa ajungem să pătrundem în cunoașterea entităților spirituale prin faptul că reușim să percepem starea pur calitativă, opusă greutateii, prin care ele au tendința să se extindă cu ușurință în Univers, reușim să măsurăm culoarea prin culoare și așa mai departe. Aceste entități spirituale sunt răspândite peste tot în largul domeniu al naturii.

În starea de veghe omul observă conștient numai partea exterioară a mineralelor, plantelor sau animalelor. Dar atunci când doarme omul este alături de aceste fapte ale domeniului natural. Iar atunci când se întoarce în sine și se trezește, Eul său și corpul său astral își păstrează o oarecare atracție, o afinitate față de lucrurile exterioare, permițându-i omului să recunoască această lume exterioară. Dacă structura omului ar face să nu aibă nevoie de somn, el nu ar fi în stare să recunoască lumea exterioară.

Bineînțeles aici nu este vorba de cei care suferă de insomnii. Căci nu am spus că aceasta s-ar întâmpla dacă omul nu ar dormi, ci dacă structura omului nu l-ar predispune la somn. Este vorba despre predispoziția

pentru ceva. De aceea se consideră că atunci când suferă de insomnie omul este bolnav, căci insomnia este nepotrivită cu esența omenească. Iată cum stau lucrurile: tocmai pentru că omul, în somn, se află alături de cele din lumea exterioară, alături de ceea ce numește atunci când este treaz lume aflată în afara sa, prin acest fapt el ajunge să distingă lumea exterioară, să aibă reprezentarea lumii exterioare.

Această relație a omului cu somnul dă măsura noțiunii de realitate terestră. Cât de mult? Ei bine, considerăm realitate ceea ce ne putem reprezenta în mod corect în sinea noastră cu privire la ceva exterior, faptul că simțim în mod corect în interiorul nostru ceva din exterior. Dar pentru aceasta avem nevoie de mecanismul somnului. Dacă nu ar exista acest proces al somnului noi nu am avea noțiunea de realitate. Așa încât putem spune că datorăm realitatea stării de somn. Pentru a ne da seama de realitatea lucrurilor trebuie să ne petrecem o parte a existenței noastre alături de ele. Lucrurile ne spun câte ceva despre ele doar pentru faptul că în timpul somnului noi suntem cu sufletul alături de ele.

Alta este situația în privința stării de vis. Așa cum am mai spus pe parcursul ciclului mic de conferințe pe care l-am ținut în timpul adunării delegaților, visul este înrudit cu amintirea, cu viața sufletească interioară, cu ceea ce trăiește în special în amintire. Atâta timp cât visul este o lume de sunete și culori care plutesc liber, noi suntem pe jumătate ieșiți din corp. Când ne adâncim cu totul în vis, aceleași forțe care se dezvoltă în vis, mișcându-se încolo și înapoi, devin forțe ale amintirii. Atunci nu ne mai deosebim în aceeași măsură de lumea exterioară. Atunci lumea noastră interioară concordă cu cea exterioară, atunci trăim cu simpatiile și cu antipatiile noastre atât de intens în lumea exterioară, încât nu mai resimțim lucrurile ca fiind atrăgătoare sau respingătoare, ci însăși simpatia și antipatia se manifestă în imagini.

Dacă nu am fi avut capacitatea de a visa, și această forță

a visului nu s-ar fi prelungit în interiorul nostru, nu am fi cunoscut frumusețea. Atracția noastră pentru frumos ține de capacitatea de a visa. Când avem în vedere viața prozaică, trebuie să spunem că datorăm forței visului faptul că avem amintiri; în existența artistică a omenirii datorăm puterii de a visa frumusețea. Starea de vis este în corelație cu frumusețea. Modul în care simțim frumusețea și creăm frumosul se aseamănă foarte mult cu forța urzitoare a visului.

Atunci când admirăm frumusețea, când creăm frumusețea, ne comportăm prin intermediul corpului nostru fizic, tot așa cum ne comportăm atunci când suntem în afara corpului fizic sau suntem numai pe jumătate legați de el, în vis. Într-adevăr între visare și trăirea frumuseții nu este decât un pas. Și doar pentru că în vremurile noastre materialiste oamenii sunt slab dotați pentru artă și nu observă acest pas, astfel încât nu se mai știe mare lucru despre întreaga semnificație a frumuseții, trebuie să ne lăsăm în voia viselor pentru a simți această plutire liberă încolo și înapoi. Însă atunci când în deplină libertate omul se lasă în voia disponibilității sale interioare, deși face acest pas, el nu mai are senzația că ceea ce se află numai sub acțiunea forțelor corpului fizic este același lucru cu ceea ce este văzut în vis.

Oamenii de astăzi reflectează îndelung la ce au avut în vedere cei din antichitate când au vorbit despre „haos”. Există diferite definiții ale haosului. În realitate haosul poate fi caracterizat spunând: Atunci când omul ajunge la o stare de conștiință în care încetează perceperea greutății, a gravitației terestre și lucrurile sunt deja pe jumătate imponderabile, dar nu încep să își ia zborul spre largul Universului, ci se mai mențin încă în echilibru, într-o poziție orizontală, atunci când limitele clare încep să se estompeze, când privim încă cu corpul nostru fizic dar deja într-o stare sufletească ca cea din vis urzeala nedeterminată a lumii, atunci avem în față haosul. Iar visul este tocmai umbra plutitoare a haosului care se abate asupra oamenilor.

În Grecia antică se mai păstra încă simțământul că de fapt lumea fizică nu poate crea frumosul. Lumea fizică este expresia necesității naturale, ea este așa cum este. Frumusețea poate fi creată doar din ceea ce este haotic. Frumusețea apare doar atunci când haosul este transformat în Cosmos. De aceea Haosul și Cosmosul sunt noțiuni alternative. Cosmosul - ceea ce înseamnă în fapt „lumea cea frumoasă” - nu poate fi realizat din obiecte terestre, ci numai din haos, numai prin faptul că a fost înfăptuit haosul. Iar ceea ce face omul cu lucrurile de pe pământ este numai o imitație materială a haosului înfăptuit.

Aceasta este situația pentru oricare înfăptuire artistică. În Grecia antică, unde cultul misterelor mai avea încă o oarecare influență, se păstra o imagine foarte vie a acestei relații dintre Haos și Cosmos.

Dar străbătând toate aceste lumi - lumea în care omul este inconștient, deoarece este cufundat în somn, lumea în care omul este semiconștient, căci este adâncit în vise, cutreierând peste tot prin aceste lumi - nu găsim nicăieri Binele. Entitățile care se află acolo au fost hărăzite unei înțelepciuni depline chiar de la primele începuturi ale cursului vieții lor. Găsim la ele o înțelepciune dominatoare, activă, găsim la ele frumusețe. Însă nu are sens, atunci când caracterizăm aceste entități până la care ne înălțăm noi, oamenii de pe pământ, să vorbim despre bunătate. Putem vorbi de bunătate doar atunci când există o diferență între lumea interioară și lumea exterioară, astfel încât binele poate sau nu să însoțească viața spirituală.

După cum starea de somn este părtașă adevărului, iar cea de vis frumuseții, starea de veghe este părtașă bunătății, este de domeniul binelui.

Starea	de	somn:	Adevăr
Starea	de	visare:	Frumusețe, Haos

Starea de veghe: Bunătate.

Aceasta nu vine în contradicție cu ceea ce am spus până acum, și anume că atunci când părăsești domeniul terestru și ieși în Cosmos ești tentat să te desprinzi de noțiunile terestre pentru a te ocupa de organizarea morală a lumii. Căci organizarea morală a lumii este tot atât de clar predeterminată, cu necesitate, ca și cauzalitatea de aici de pe pământ. Doar că acolo ea este spirituală: predeterminare, existență determinată în sine. Deci nu este nici o contrazicere.

Însă în ce privește natura omenească trebuie să ne fie clar: Dacă vrem să putem concepe adevărul, trebuie să trecem prin starea de somn; dacă vrem să concepem frumusețea, trebuie să trecem prin starea de visare, dacă vrem să concepem bunătatea, trebuie să fim în stare de veghe. Omul, atunci când este treaz, nu este atras prin organismul său fizic și prin cel eteric către adevăr, ci către bunătate. Așa ajungem la necesitatea de a discuta concepția de bunătate.

Vă întreb acum: Spre ce se orientează știința actuală atunci când vrea să explice ce este omul? Cu toate că se ocupă de omul aflat în stare de veghe, ea nu se ridică de la adevăr prin frumusețe până la bunătate, ea vrea să explice totul în funcție de o necesitate externă, cauzală, care corespunde numai ideii de adevăr. Prin aceasta nu ajungem însă să înțelegem activitatea neîncetată a omului aflat în stare de veghe, ci ne explicăm cel mult cum este alcătuit omul care doarme. Citind un tratat de antropologie cu un ochi treaz, deschis față de calitățile sufletești și forțele universale, rămâneți cu următoarea impresie. Vă spuneți: Toate bune și frumoase, câte ni le spune știința actuală despre om. Dar cum este de fapt omul despre care ne vorbește știința aceasta? Parcă ar sta mereu în pat. De fapt nici nu poate să meargă. Nu se poate mișca. Într-adevăr, mișcarea nu este analizată absolut deloc. Parcă omul ar sta mereu culcat.

Omul, așa cum îl explică știința, poate fi înțeles doar ca un om care ar sta mereu culcat. Altfel nu se poate. Știința nu explică decât pe omul care doarme. Dacă am vrea să-l punem în mișcare, ar trebui să o facem mecanic. De aceea vorbim de un mecanism științific. În omul care doarme trebuie introdus un mecanism care să dea un impuls acestei momâi atunci când trebuie să se scoale, iar seara îl așază iar în pat.

Deci știința aceasta nu ne spune de fapt nimic despre om, despre rolul lui în lume, despre activitatea lui atunci când este în stare de veghe. Căci ceea ce îl pune în mișcare este ceea ce este cuprins în ideea de bine, nu în noțiunea de adevăr pe care o dobândim de la lucrurile exterioare. Este ceva de care nu se prea ține seama. Când vreun fiziolog sau un anatomist din ziua de astăzi descrie omul, simți că îți vine să-i spui acelui om: Trezește-te, trezește-te, nu mai dormi! Oamenii se obișnuiesc, sub influența acestei concepții despre lume, cu această stare de somn. Trebuie să subliniez acest lucru: că de fapt oamenii își pierd orice capacitate creatoare din cauza somnului, atunci când sunt sub influența științei. Iar acum, datorită revistelor de popularizare care sunt foarte răspândite, chiar și cei necultivați sunt influențați de știință. Niciodată nu au existat atâția oameni cu idei fixe ca astăzi, când aceste idei le-au fost furnizate de știință. Trebuie să vorbești într-un mod foarte deosebit, dacă vrei să înfățișezi situația din vremea noastră. Trebuie să folosești cu totul alt ton decât cel care este uzual în ziua de astăzi.

Așa se întâmplă și atunci când te afli un timp în preajma materialiştilor. Când materialismul era la apogeu, s-au scris cărți care susțineau, de exemplu, că omul, de fapt, nu este nimic în sine. El este un produs al oxigenului din aer, este un produs al temperaturii la care se află. El este de fapt - trage concluzia în mod patetic această interpretare materialistă - un produs al mișcării aerului.

Dacă acceptăm această descriere și ne imaginăm omul ca

fiind într-adevăr așa cum este prezentat de cercetătorul materialist, rezultă că el este complet neurastenic. Materialiștii nu au descris niciodată decât astfel de oameni. Nu-și mai dau seama că de fapt descriu oameni adormiți, ca să zicem așa, își depășesc rolul și vor să meargă mai departe, descriind totdeauna oameni care par a fi în cel mai înalt grad neurastenici, care ar trebui să moară până în ziua următoare de neurastenie, care nu pot să trăiască. Căci această perioadă nu a putut concepe niciodată oamenii vii din punct de vedere științific.

Există misiuni importante pe care oamenii de astăzi trebuie să le degajeze din această ambianță și să le aducă iarăși în acele condiții fără de care istoria omenirii nu mai poate să continue să se desfășoare. Este nevoie să se pătrundă în spiritualitate. Trebuie găsit celălalt pol, opus celui cunoscut acum. Ce s-a realizat de fapt în decursul secolului al XIX-lea, atât de glorios sub raportul gândirii materialiste? Ce s-a obținut?

S-a reusit într-un mod cu totul remarcabil - trebuie să recunoaștem deschis și cinstit acest lucru - să se analizeze lumea exterioară ca lume terestră, prin dimensiuni, număr și greutate. În această privință secolul al XIX-lea și începutul secolului XX au avut realizări extraordinare, de mare amploare. Însă percepțiile senzoriale, culorile, sunetele acestea plutesc încă în necunoscut. Fizicienii au încetat să mai vorbească despre culori și sunete; ei vorbesc de vibrații ale aerului și ale eterului, care nu sunt culori și nici sunete. Vibrațiile aerului nu sunt sunete, ci cel mult un mediu în care sunt transpuse sunetele. Prin ele nu se poate sesiza care este calitatea senzorială a sunetelor. La acestea se ajunge abia după aceea. De fapt, astăzi nu mai vedem decât ce se poate măsura cu cântarul, cu linia sau prin calcul. Celelalte ne scapă.

Iar acum, când teoria relativității introduce acea grandioasă dezordine pe care v-am descris-o ieri în ceea ce se poate măsura, cântări, număra, acum totul se

destramă, toate se învâlmăşesc. Dar până la urmă şi această teorie a relativităţii se izbeşte de anumite limite. Nu, în ceea ce priveşte noţiunile teoria relativităţii nu pierde din vedere noţiunile terestre, însă noţiunilor teoriei relativităţii le scapă totuşi realitatea. Căci ceea ce poate fi măsurat, numărat, cântărit intră prin dimensiuni, număr şi greutate în raporturi bine determinate cu realitatea exterioară senzorială.

Într-o vreme un fizician (sau un grup de fizicieni) din Stuttgart a întreprins o tratare a teoriei relativității din punctul de vedere al antroposofiei. Într-o discuție, s-a ilustrat printr-o demonstrație simplă că este totuna dacă țin în mână o cutie de chibrituri și aprind chibritul frecându-l de cutie sau dacă țin în mână chibritul și frec cutia de el: chibritul se aprinde și în acest caz. Mișcarea este relativă.

Desigur și aceasta este ceva relativ. În legătură cu tot ce se referă la un spațiu newtonian sau un spațiu euclidian, totul este relativ. Dar atunci când în discuție este acea realitate care se manifestă prin atracția gravitațională, treburile nu mai sunt atât de simple cum și le-a imaginat Einstein, căci aici este vorba despre împrejurări reale. Din nou ne aflăm în fața unui paradox. Relativitatea își dovedește valabilitatea când realitatea complexă este înlocuită prin matematică, geometrie și mecanică. Dar când este vorba de adevărata realitate, nu mai merge așa. Căci nu mai este ceva relativ dacă mănânci friptură de vițel sau ești tu mâncat de ea. Cu cutia de chibrituri poți să faci diferite combinații, însă friptura de vițel trebuie s-o mănânci, nu poți să te lași mâncat de ea! Tocmai aceste lucruri limitează aplicarea teoriei relativității. Dacă privim din afară aceste lucruri s-ar putea spune că nu este înțeleasă această teorie profundă. Dar logica, așa cum vă spun, este că nu este altceva, nu pot s-o fac să fie altfel.

Deci se pune problema să vedem în ce fel, dacă luăm în considerare greutatea - deci ceea ce constituie de fapt

corpurile fizice -, prin aceasta culorile, sunetele și celelalte nu-și mai găsesc loc nicăieri în realitate. Dar datorită acestei orientări se pierde din vedere ceva foarte important. Și anume se pierde din vedere măiestria artistică. Pe măsură ce suntem tot mai legați de lumea fizică, măiestria artistică își ia adio de la noi. În cuprinsul tratatelor de fizică nu se poate găsi nici urmă de artă. Nu se mai păstrează nimic din artă, totul a fost eliminat. Pentru cine mai are vreo rămășiță de simț al frumuseții este îngrozitor de greu să studieze un manual de fizică din zilele noastre. Prin faptul că toate acele elemente din care se înfiripă frumosul, culorile și sunetele, care sunt libere ca păsările cerului, nu sunt luate în considerare decât atunci când sunt legate de lucruri grele, prin această atitudine oamenii pierd din vedere arta. Astăzi acest lucru le scapă. Cu cât oamenii sunt mai legați de lumea fizică, cu atât sunt mai străini de artă. Gândiți-vă bine. Avem o fizică excelentă. Nu poate să ni se reproșeze faptul că deși facem parte din tabăra antroposofiei declarăm că există o fizică excelentă. Însă această fizică trăiește din lepădarea de măiestria artistică. Ea trăiește până în cele mai mici detalii din tăgăduirea măiestriei artistice, căci acesta este un mod de a aborda lumea în care artistul nu se sinchisește câtuși de puțin de fizician.

De exemplu, nu cred că muzicianul pune mare preț pe studierea teoriei fizice a acusticii. Pentru el acest lucru este plictisitor, lui nu-i pasă de aceasta. De asemenea, pictorul nu este dispus să studieze greoaia teorie a culorilor cuprinsă în fizică. Dacă îl mai interesează cât de cât teoria culorilor, el apelează la teoria lui Goethe asupra acestora. Însă această teorie este eronată din punctul de vedere al fizicianului. Fizicianul își aruncă ochii asupra ei și spune: Da, într-adevăr, nu contează prea mult dacă pictorul are cunoștințe adevărate sau false asupra culorilor. De fapt tocmai sub influența concepțiilor de astăzi ale fizicii arta se duce de râpă. Deci trebuie să ne punem problema de ce în vremurile vechi a existat artă.

Dacă ne întoarcem mult în trecut, până în acele vremuri străvechi când oamenii mai aveau încă o clarviziune primordială, vedem că pe atunci oamenii nu dădeau atâta atenție dimensiunilor, numărului și greutateii obiectelor terestre. Ei nu erau atât de preocupați de dimensiuni, număr și greutate, ci prețuiau mai mult culorile și sunetele obiectelor terestre.

Gândiți-vă că de fapt chimia nu ia în calcul greutatea decât de la Lavoisier încoace, deci de ceva mai mult de o sută de ani. Greutatea a fost utilizată în fundamentarea unei concepții despre lume de-abia de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Omenirea de mai înainte nu avea convingerea că pe pământ toate trebuie măsurate după greutatea, numărul și dimensiunile lor. Oamenii se lăsau prin simțurile lor în voia lăicerului de culori al lumii, a armoniilor sonore, nu a oscilațiilor acustice, ci a valurilor de sunete. Se trăia în ambianța lor prin faptul că se trăia în lumea fizică.

Dar ce obținea omul prin faptul că trăia în această percepție senzorială lipsită de greutate? El dobândește posibilitatea ca, de exemplu, atunci când se apropia de cineva să-l vadă pe acel om nu așa cum vedem astăzi, ci ca pe un produs al întregului Univers. Omul era mai mult un efluviu complex al Cosmosului. Era mai degrabă un microcosmos, decât un ins care, închis în limitele propriului trup, ocupă o mică bucată de pământ. Oamenii erau considerați într-o mai mare măsură drept o reflectare a Universului. Culorile care se scurg din toate părțile se adunau la un loc, dându-i omului culoare. Armonia universală era prezentă, sunetul ei străbătea făptura omenească, dându-i chip și formă.

Omenirea de astăzi ar putea cu greu să înțeleagă ceva din cele pe care vechii inițiatori în mistere le spuneau discipolilor lor. Căci astăzi, dacă cineva vrea să explice inima omenească ia un embrion și analizează în ce fel se creează vasele de sânge, cum apare un fel de pompă din

care se formează apoi inima. Desigur că vechii învățați nu spuneau aceste lucruri discipolilor lor la inițierea în mistere. Nu li s-ar fi părut ceva mai important decât felul în care se împletește un ciorap, deoarece rezultatele sunt destul de asemănătoare. Dimpotrivă, altceva avea o importanță cu totul deosebită. Ei spuneau: Inima omenească este un produs al aurului care trăiește pretutindeni în lumină, care izvorăște din Univers și formează de fapt inima omenească. Ei își reprezentau acest lucru astfel: lumina se țese în Univers și lumina poartă în sine aurul. Peste tot în lumină este aur, aurul roiește în lumină. Și în viața pământească, inima, după cum știți, se reînnoiește cu totul, în răstimp de șapte ani, nu din castraveții și salata și friptura de vițel pe care le-a mâncat omul în acest răstimp, ci, așa cum știau acești învățați din vechime, inima se zidește din aurul luminii. Iar castraveții și salata sunt numai un stimulent pentru ca aurul care roiește în lumină din întregul Univers să zidească inima.

Da, oamenii vorbeau altfel pe atunci, și trebuie să fim conștienți de acest contrast, căci va trebui să învățăm din nou să vorbim în acel fel, însă la un alt nivel de conștiință. De exemplu, ceea ce a existat odinioară în domeniul picturii, dispărând apoi; ceea ce se picta prin inspirația primită din Univers, când încă nu se cunoștea gravitația, și-a lăsat ultimele ecouri, de exemplu, în pictura lui Cimabue și îndeosebi în arta iconarilor ruși. Icoanele au fost pictate pornind de la ceea ce se mai primea pe atunci din lumea exterioară, din macrocosmos; ele sunt într-un fel bucăți desprinse din macrocosmos. După aceea însă s-a ajuns într-un impas. Nu se putea merge mai departe pe acest drum, căci omenirea a pierdut această imagine a lumii. Dacă ar fi fost vorba să se mai picteze aceste icoane printr-o participare interioară, nu numai ca rezultat al tradiției și al rugăciunilor, ar fi trebuit să se știe cum trebuie mânuit aurul. Felul cum era tratat aurul în imagini este unul dintre marile secrete ale picturii străvechi. Scoaterea în evidență a ceea ce se formează la om din fondul de aur,

aceasta era esența picturii străvechi.

Există o prăpastie adâncă între Cimabue și Giotto, căci Giotto a început ceea ce Rafael a dus apoi pe cele mai înalte culmi. Cimabue se baza pe tradiție, Giotto era deja pe jumătate naturalist. El pune în evidență faptul că tradiția nu mai era vie în suflete. Acum se lua în considerare omul fizic, nu mai era vorba de întregul Univers. Nu se mai putea picta aurul, trebuia pictată carnea.

Până la urmă s-a mers atât de departe pe această cale, încât pictura s-a transformat în ceea ce ne-a dat secolul al XIX-lea. Icoanele nu au greutate, icoanele sunt din afara lumii, sunt imponderabile. Astăzi nu mai pot fi pictate așa, dar când au fost pictate în forma lor originală ele erau imponderabile.

Giotto a fost primul care a început să picteze lucrurile așa încât să fie supuse legii gravitației. De atunci încolo, toate lucrurile care sunt reprezentate au greutate chiar în imagine și sunt pictate din exterior, iar culorile sunt puse pe ele așa cum susțin fizicienii, care spun că la suprafața obiectelor culorile apar ca urmare a unor lungimi de undă diferite. În felul acesta gravitația a pătruns în artă. Numai că Giotto a făcut acest lucru într-o manieră estetică, cu măiestrie, iar Rafael a înălțat această măiestrie până pe culmi.

Așa că acum se poate spune: Universalul s-a retras din oameni și acum numai omul cu greutate mai poate fi văzut. Cât s-au mai păstrat unele simțăminte din timpurile vechi, s-ar putea spune că greutatea trupului a fost oarecum mai mică, totuși era o greutate. Atunci a apărut Madona, ca o contrapondere a icoanei. Icoana, care era imponderabilă, și Madona, care are o greutate, dar în același timp este și frumoasă. Frumusețea și-a mai păstrat-o. Dar icoanele nu se mai puteau picta, căci omul nu mai trăia în ele. Nu este adevărat că și astăzi oamenii trăiesc viața icoanelor. De aceea și arta icoanelor s-a

transformat într-un fel într-un neadevăr sentimental. Este un drum înfundat în artă, icoanele au devenit schematice, au devenit tradiționale.

Pictura lui Rafael, pictură care de fapt s-a clădit pe ceea ce a făcut Giotto din Cimabue, această pictură mai poate rămâne artă doar atâta vreme cât asupra ei mai strălucește vechiul luciu al frumuseții. Bineînțeles că au existat pictorii senini ai Renașterii, care mai simțeau ceva din aurul care se învoldurează în lumină și au dat cel puțin tablourilor lor o strălucire care le venea din exterior, din razele aurului care roia în lumină.

Dar acest lucru nu s-a mai continuat. Așa a apărut naturalismul. Și așa omenirea a rămas din punct de vedere al artei între două luntre, între icoană și Madonă, și a ajuns în situația să fie nevoită să descopere ce este culoarea pură, sunetul pur, căroră li se opune gravitația, li se opune calitatea de a putea fi măsurat, numărat, cântărit. Trebuie să învățăm să pictăm plecând de la culoare. Deocamdată acest lucru se încearcă de-abia, incipient și stângaci, dar nouă ne revine sarcina de a picta pornind de la culoare, de a trăi culoarea în sine, desprinsă de greutate. În acest domeniu trebuie să putem merge înainte cu convingere, mai ales cu convingere estetică.

Dacă urmăriți ce s-a realizat în încercările simple din programul nostru*, veți vedea că acolo, chiar dacă este numai un început, totuși începutul a fost făcut, pentru a scoate culorile de sub povara gravitației, de a trăi culoarea ca pe un element de sine stătător, de a face culorile să vorbească. Dacă acest lucru va izbuti, din elementele libere ale culorilor și sunetelor va apărea din nou o artă nesupusă gravitației, în opoziție cu concepția fizică antiartistică, care tinde să sufocă orice artă.

* Reproduserile pastelurilor și acuarelelor realizate de Rudolf Steiner au apărut sub îngrijirea Fundației pentru administrarea operei lăsate de Rudolf Steiner. (Nota red. germane.)

Da, stăm între două luntre, între icoană și Madonă, dar acum este timpul să ne ridicăm. Aici știința modernă nu ne poate ajuta. V-am spus că dacă ar fi numai după științele fizice ar trebui să stăm numai culcați. Dar acum trebuie să ne sculăm în picioare. Iar pentru aceasta avem neapărată nevoie de Știința spirituală. Aceasta cuprinde acel element vital care se ridică de la gravitație la culoarea imponderabilă, la realitatea culorii, de la constrângere până și în domeniul naturalismului muzical la arta muzicală liberă și așa mai departe.

În toate domeniile putem vedea un reviriment, o redeșteptare a omenirii. Deci trebuie să primim aceste impulsuri de a ne trezi, de a privi în jur, de a observa ce este și ce nu este, și unde se află chemarea de a păși mai departe. De aceea am dorit ca înainte de vacanța de vară prilejuită de plecarea mea în Anglia să închei cursurile cu aceste considerații, pe care vi le-am prezentat atât în aceste conferințe cât și în fața adunării delegaților. Aceste lucruri se înscriu deja în dinamica vremurilor noastre. Și este necesar ca acestea să pătrundă în mișcarea noastră așa cum am încercat să vi le deslușesc.

V-am arătat ce a ajuns să-și închipuie filosoful din vremurile noi, la ce duce acest intelectualism. Se imaginează o mașină imensă, așezată în centrul pământului, din care, pornind de la pământ, lumea să se împrăstie în toate părțile Universului. El consideră că este așa. Dar alții sunt de altă pătere.

Așa că de pe diverse poziții, de exemplu așa cum am făcut ieri, arătându-vă cum noțiunile care acum treizeci-patruzeci de ani erau considerate ca foarte bine stabilite s-au destrămat cum se topește zăpada la soare în fața teoriei relativității, am încercat să vă arăt că există peste tot premise care ne fac să ne îndreptăm către antroposofie. Filosoful Eduard von Hartmann spune așa: Dacă lumea este așa cum trebuie să ne-o reprezentăm, adică așa cum și-o închipuie el în spiritul secolului al XIX-

lea, atunci ar trebui de fapt, deoarece nu o putem suporta în sine, să o extindem tot mai mult în Univers și se pune numai problema dacă vom fi în stare să realizăm aceasta. Trebuie să dorim să vină astfel de vremuri, în care să putem risipi lumea în tot largul Universului. Deci relativiștii se îngrijesc de mai înainte ca oamenii să nu mai aibă nici un fel de noțiuni. Spațiu, timp, mișcare, toate acestea se destramă, fără acestea omul poate ajunge la disperare, astfel încât poate să considere că în aceste condiții cea mai bună rezolvare a situației o constituie această împrăștiere în întregul Univers. Însă de fapt trebuie să ajungi să cunoști limpede ceea ce constituie impulsurile caracteristice epocii noastre.

De aceea a trebuit să țin aceste ultime conferințe în felul în care le-am ținut: arătând cum se răsfrânge în rândurile noastre viața culturală exterioară. A fost un apel să începem să deschidem ochii. Și am încercat să structurez aceste conferințe în așa fel, încât din ele să se poată vedea aceasta: Societatea antroposofică trebuie să facă tot efortul ca să iasă din sectarism, să depășească sectarismul. Așa că ar fi de dorit, dragi prieteni, să folosiți timpul celor câteva săptămâni în care trebuie să ne despărțim ca să reflectați cum putem ieși din acest sectarism. Căci altfel Societatea antroposofică se va adânci din ce în ce mai mult în sectarism. Și există tendințe foarte puternice de a nu abandona sectarismul, ci de a naviga în continuare tot mai mult în atitudini sectare.

Trebuie să ne preocupe ce posibilități putem găsi pentru ca să evităm sectarismul. Insist asupra acestui fapt, deoarece este extrem de necesar să insist. Am vrut prin aceasta să vă atrag atenția, așa cum am făcut în aceste ultime conferințe, că trebuie să privim pretutindeni în lume, că nu trebuie să ne închistăm într-o sectă, ci trebuie să trăim în lume, cu ochii larg deschiși, cu simț practic, să ne situăm în miezul lumii. Aceasta se poate realiza concomitent cu adâncirea cât de intensă în lumea spirituală. De aceea a trebuit să vă încunoscintez că în

zilele noastre a fost posibil ca un hindus, Rámanáthan, privind la cultura europeană să le spună europenilor: Aduceți-vă învățători din India care să vă vorbească despre Iisus, căci voi nu-l mai înțelegeți deloc pe Iisus Christos. Începem să înțelegem aceste lucruri doar când ne apucăm să citim Noul Testament.

Atunci când ne închistăm în sectarism, așa cum arată clar anumite tendințe care s-au manifestat în cursul adunării delegaților, nu putem aduce la îndeplinire marea misiune a antroposofiei actuale, iar aceasta trebuie îndeplinită, căci este o problemă vitală pentru omenire.

Am dorit să mă adresez inimilor voastre în acest fel, înainte de a mă despărți de voi pentru câteva săptămâni. La vremea potrivită veți fi anunțați când se vor continua aceste cursuri. În săptămânile care urmează se vor prezenta în diferite localități din Anglia conferințe și reprezentații de euritmie.

Am dori să ne pregătim pentru această vacanță de vară în așa fel, încât în acest interval inimile noastre să fie deschise pentru receptarea corespunzătoare a următoarei probleme: Ce ar trebui să simțim, pentru ca dezvoltarea omenirii să se desfășoare mai departe pe calea cea bună?

CONFERINȚA a IV-a

Omul ca imagine a ființei spirituale și a acțiunilor spirituale

Londra, 2 septembrie 1923

Mă bucur din suflet că pot să prezint această conferință și aici, la filiala noastră din Londra, după cele două manifestări atât de reușite de la Ilkley* și Penmaenmawr**.

* Localitate din Anglia, situată la N-V de Leeds, în Yorkshire, unde Rudolf Steiner a susținut în august 1923 paisprezece conferințe în ciclul **Viața spirituală actuală și educația**, publicate la Stuttgart în 1957. (Nota red.)

** Localitate din Wales (Țara Galilor), situată pe țărmul Mării Irlandei. Aici Steiner a susținut în august 1923 treisprezece

conferințe în ciclul *Cunoașterea inițiativă*, publicate la Dornach în 1960. (Nota red.)

V-am mai spus cu prilejul altor conferințe prezentate la această filială că omul, îndeplinindu-și zi de zi, an de an, munca sa obișnuită pe acest pământ obține de aici ceea ce îi este propriu sub aspect fizic, corporal, corporalitate, prin care el este legat fizic de existența pământească. Câtă vreme avem în vedere ceea ce ne înconjoară aici, în lumea fizică, în existența terestră, și ceea ce se adaugă existenței fizice prin propria noastră muncă, este de la sine înțeles că acordăm cea mai mare atenție timpului pe care omul îl petrece pe pământ în stare de veghe. Dar am vorbit deja despre faptul că și pentru ceea ce poate să fie omul în existența pământească este mai important ce i se întâmplă în intervalul pe care îl petrece dormind în timpul vieții sale pământești.

Atunci când, într-un moment oarecare al existenței noastre pământești, privim înapoi la ceea ce ne mai putem aminti din trecut, excludem de fapt întotdeauna perioadele petrecute în somn, punem laolaltă tot ce am realizat sau ce ni s-a întâmplat în timpul zilei, în stare de veghe, și facem într-un fel din toate acestea un tot unitar. Dar această unitate nu se va realiza niciodată dacă nu vom intercala aici și intervalele de somn. Atunci când vrem să aflăm adevărata esență a omului, trebuie să dăm atenție acestei stări de somn. Omul poate prea bine să spună: Nu știu nimic din ce se petrece în timpul somnului. Pe cât de adevărat este acest lucru când avem în vedere conștiința exterioară, pe atât de neadevărat este în realitate. Căci dacă am avea în urmă o viață care nu a fost niciodată întreruptă de somn, am fi ca niște automate. Nu am fi entități spirituale, ci numai niște automate.

Mai importante chiar decât stările de somn care se succed de la o zi la alta sunt, pentru ceea ce vă spun acum, perioadele de somn din timpul primei copilării, căci urmările acestui somn se simt toată viața, iar la ele se adaugă doar ca o completare ceea ce ne aduce din

punct de vedere spiritual fiecare noapte din etapele ulterioare de somn ale vieții. Am fi fost doar niște automate dacă în copilărie am fi cunoscut lumea numai în stare de veghe, dacă am fi rămas tot timpul treji, n-am fi dormit niciodată, și nu numai că am fi fost niște automate, ci n-am fi avut nici măcar posibilitatea de a face ceva conștient în cadrul acestui automatism. N-am recunoaște ca aparținându-ne nici măcar ceea ce s-ar petrece în mod automat prin intermediul nostru. De aceea atunci când considerăm că nu ne aducem aminte ce s-a petrecut cu noi în timpul somnului, nu avem întru totul dreptate. Când privim înapoi în felul acesta, eliminând permanent stările de somn din amintirile noastre, privind înapoi dincolo de nimicul din acele intervale de timp cât am dormit, vedem într-un fel sau altul evenimentele pe care le-am trăit în stare de veghe. De fapt, atunci când privim înapoi vedem în locul aceluși timp în care am dormit nimicul. Dacă privim un perete alb și într-o parte a sa nu este culoare, ci un cerc negru, vedem de asemenea nimicul: vedem întunericul sau, dacă de fapt nu este un cerc negru, ci o gaură dincolo de care nu este lumină, vedem această gaură. Vedem întunericul. Tot așa vedeți întunericul din viețile voastre atunci când priviți în trecut. Intervalele în care ați dormit vă apar ca perioade întunecate ale vieții. Și acestor perioade întunecate ale vieții, acestor neguri ale vieții le spuneți Eu. Nu ați avea conștiința Eului dacă nu ați vedea aceste zone de întuneric. O datorăți nu faptului că ați lucrat neîntrerupt de dimineața până seara, nu de aceea puteți să vă spuneți Eu; acest lucru îl datorăți faptului că ați dormit. Căci Eul, așa cum ni-l reprezentăm în viața pământească, este această parte neguroasă a vieții, golul, non existența. Și atunci când analizăm așa cum trebuie viața noastră, nu trebuie să spunem că ne datorăm conștiința de sine zilei, ci că o datorăm nopții. Doar datorită nopții ajungem la ceea ce ne face să fim oameni adevărați, căci altfel nu am fi decât niște automate.

Atunci când ne întoarcem cu gândul spre epoca veche a

evoluției omului pe pământ vedem că oamenii nu erau deloc niște automate, deja existau anumite deosebiri între starea de veghe și cea de somn, dar deoarece ei erau mai mult sau mai puțin legați de starea de somn și în timpul zilei, în starea obișnuită de conștiință, comportarea lor, întreaga lor viață terestră, era mult mai mecanică decât viața de acum, din vremurile pe care le trăim noi.

Așa că putem spune că Eul nostru propriu, adevărat, interior, nu îl putem nicidecum lua cu noi din lumea spirituală în această lume fizică pământească. El rămâne mereu în lumea spirituală. El se afla în lumea spirituală înainte de coborârea noastră în această existență pământească. Îl regăsim în lumea spirituală în răstimpul dintre momentul adormirii și cel al deșteptării. El rămâne mereu în lumea spirituală. Atunci când în timpul zilei, având conștiința omenească de astăzi, ne considerăm un Eu, acest cuvânt „Eu” indică ceva ce nu există în lumea aceasta fizică, ceva ce își are numai imaginea în această lume fizică.

Și nu avem dreptate atunci când zicem: Eu sunt omul acesta puternic de pe pământ, mă aflu aici cu ființa mea reală. Corect este să spunem: Ființa noastră reală se află în lumea spirituală. Ceea ce se află pe pământ este o imagine, de fapt o reflectare a ființei noastre adevărate. Este mai corect să nu considerăm absolut deloc ceea ce se află aici pe pământ ca fiind omul real, ci doar ca fiind imaginea omului real.

Vă puteți da seama mai clar de acest lucru, dacă vă imaginați următoarele: Închipuiți-vă că dormiți. Eul s-a îndepărtat de trupul fizic și de cel eteric, corpul astral s-a îndepărtat de cel fizic și de cel eteric. Însă Eul acționează în sângele și mișcările omului. Mișcările încetează atunci când Eul s-a îndepărtat în timpul somnului, însă ceea ce este în sânge continuă să acționeze fără ca Eul să contribuie la aceasta. Trebuie doar să priviți la corpul fizic și vă veți spune: Ce se întâmplă de fapt cu el în timp

ce dormim? Căci sângele trebuie să fie pus în mișcare într-un fel oarecare de către ceva în timpul somnului, așa cum ziua, în stare de veghe, este pus în mișcare de Eu. Tot astfel se pune problema și în ceea ce privește corpul astral, care este implicat în întregul proces de respirație. El părăsește acest proces în timpul nopții, însă respirația continuă. Deci și în acest caz trebuie să existe ceva în interior care să acționeze așa cum o face corpul astral în viața din timpul zilei. Ne abandonăm prin plecarea corpului astral organele, ca de exemplu cele implicate în respirație, de fiecare dată când adormim. Abandonăm prin plecarea Eului forțele pulsatoare ale sângelui nostru. Ce se întâmplă cu ele în timpul nopții? Atunci când trupul omului rămâne culcat în pat, iar Eul său părăsește forțele care fac să pulseze sângele, în acestea pătrund entitățile din prima treaptă a ierarhiei: atunci Angeloi, Archangeloi și Archaii trăiesc în organele în care în stare de veghe, în timpul zilei, trăiește Eul. Iar în organele respiratorii pe care le-am abandonat prin faptul că trupul astral a ieșit din noi în timpul nopții acționează ființele din următoarea treaptă a ierarhiei: Exusiai, Dynamis, Kyriotetes*.

* Vezi lucrarea lui R. Steiner [Ierarhiile spirituale și reflectarea lor în lumea fizică](#), Editura Univers Enciclopedic, 1995. (Nota red.)

Fapt este că atunci când adormim seara și se produce ieșirea Eului și a corpului nostru astral din corpul nostru fizic, îngerii, arhanghelii și entitățile spirituale superioare pătrund în noi și însuflețesc organele noastre, cât timp noi suntem afară, în intervalul dintre adormire și trezire. Iar în ceea ce privește corpul eteric nu suntem în stare nici când nu dormim, în timpul zilei, să facem cele ce trebuie să fie făcute. Acestea trebuie să fie îndeplinite de către entitățile din cea mai înaltă ierarhie, Serafimii, Heruvimii și Tronurile, chiar când ne trezim; aceștia rămân de fapt mereu acolo.

Și acum să vorbim despre corpul nostru fizic. Dacă ar trebui să ne preocupăm noi înșine de fenomenele impresionante, complexe, care se petrec în corpul nostru

fizic nu numai că nu le-am face așa cum trebuie, dar nici măcar nu am ști cum să procedăm, de unde să începem, am fi complet neajutorați. Ceea ce constituie aspectul anatomic exterior al corpului fizic, n-ar putea să pună în mișcare nici măcar un singur atom. Acest lucru le revine cu totul altor puteri.

Aceste puteri nu sunt altceva decât cele care au fost numite în vechime puterile trinității supreme, ale Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, adevărata trinitate care trăiește în corpul nostru fizic. Încât putem să spunem că pe parcursul întregii noastre vieți pământești corpul nostru fizic nu ne aparține; el nu-și poate realiza evoluția prin noi înșine. El este, așa cum se spunea în vremurile de demult, adevăratul templu al Dumnezeirii, Dumnezeirea în trei strălucind. Corpul nostru eteric este locuința ierarhiei Serafimilor, Heruvimilor și Tronurilor; organele noastre, care sunt atribuite corpului eteric, trebuie să fie în grija Serafimilor, Heruvimilor și Tronurilor. Iar organele fizice și cele eterice, care în timpul nopții sunt părăsite de către corpul astral, trebuie să fie îngrijite de cea de a doua ierarhie, Domniile, Puterile și Stăpânirile. Organele care sunt abandonate de către Eu se află în timpul nopții în grija celei de a treia ierarhii, Îngerii, Arhanghelii și Archaii.

Astfel activitatea este neconținută în om, dar aceasta nu i se datorează numai lui. Am putea zice că el locuiește doar ca un chiriaș temporar, atunci când este în stare de veghe, în acest organism al său. În același timp acest organism al său este templul și lăcașul spiritelor din ierarhiile superioare.

Atunci când ne dăm seama de acest lucru, ne putem spune: Ne reprezentăm într-adevăr corect înfățișarea exterioară a omului doar atunci când ne gândim că aceasta este o imagine, imaginea acțiunii tuturor ierarhiilor. Ele se află acolo, în interior. Și privind această alcătuire cu chip de om, cu toate particularitățile sale, privind și celelalte corpuri de formă omenească, nu

le apreciez așa cum ar trebui dacă spun că aceasta este cutare sau cutare ființă, ci doar dacă spun că este imaginea acțiunii nevăzute, mai presus de simțuri, a tuturor ierarhiilor. Doar când privim lucrurile în felul acesta putem vorbi cum se cuvine, în detaliu, despre ceea ce altfel este conceput numai în mod extrem de abstract.

Se spune că lumea aceasta fizică nu este reală, că ea este Maya, și că adevărul se află în spatele ei. Dar din aceasta nu poți deduce mare lucru. Este numai un adevăr cu caracter general, este ca și cum ai spune că pe câmp cresc flori. Așa cum acest lucru nu-ți spune nimic, dacă nu știi ce fel de flori cresc pe câmp, tot așa nu putem începe să știm ceva despre lumea superioară decât dacă se poate pune concret în evidență cum este redată acțiunea acestei lumi superioare în ceea ce apare în exterior ca imagine, Maya, manifestare în lumea fizică, senzorială. Astfel că omul, luat ca întreg, judecat după viața sa pământească diurnă și după viața pământească nocturnă, nu numai că se află în legătură cu ceea ce îl înconjoară aici, în existența terestră, sub aspect fizic-senzorial, ci este în legătură și cu lumea spiritualității superioare. Și așa cum o anumită spiritualitate, pe care am putea să o numim inferioară, acționează pe pământ în domeniul naturii, în regnul mineral, în cel vegetal și cel animal, tot așa ceea ce acționează de la nivelul spiritualității superioare asupra oamenilor lucrează prin intermediul lumii astrilor. Așa cum omul, privit ca ființă unitară, se află în legătură aici pe pământ cu plantele și animalele, cu apa și aerul datorită existenței sale fizice, tot așa, ca ființă unitară, el se află în legătură și cu lumea astrilor, care de asemenea nu este decât imaginea, manifestarea a ceea ce există în realitate, concret. Și în realitate aici se află tocmai acele ființe din ierarhiile superioare. Atunci când omul își înalță privirile spre stele, el privește în esență spre entitățile spirituale din ierarhiile spirituale, care lasă să coboare către el numai un fel de lumină simbolică care marchează prezența lor, pentru ca să existe și în lumea fizică un semn al spiritualității de care este plin pretutindeni Universul.

Și așa cum aici pe pământ simțim dorința de a cunoaște munții, fluviile, animalele și plantele, tot așa ar trebui să simțim dorința de a cunoaște cu adevărat lumea stelelor. În realitate lumea stelelor este spirituală. La Penmaenmawr v-am vorbit câte ceva despre spiritualitatea Lunii, așa cum ni se arată din spațiul cosmic în această fază a evoluției Pământului.

Așa cum de fapt, atunci când ne uităm la lună, nu o vedem niciodată pe ea însăși, ci cel mult un contur vag în completarea secerii strălucitoare a lunii noi și vedem de fapt numai lumina soarelui reflectată de suprafața lunii, nu luna în sine, tot așa la noi pe pământ ajung numai puterile Universului reflectate de lună și nu ceea ce trăiește pe lună.

Faptul că luna ne trimite prin reflectare pe pământ lumina soarelui reprezintă numai o parte, o părticică infimă din atribuțiile lunii. În realitate ea reflectă spre noi ca o adevărată oglindă toate impulsurile fizice și spirituale care acționează asupra ei din Univers. Și așa cum nu putem vedea ce este în spatele oglinzii, tot așa nu vedem niciodată interiorul lunii, însă acolo există o lume de spirite care dispune de o mare capacitate conducătoare. Aceste înalte forțe conducătoare și alți locuitori ai lunii au fost odinioară aici pe pământ, dar cu mai mult de cincisprezece mii de ani în urmă s-au retras de pe pământ, refugiindu-se în lună. Mai înainte și luna arăta altfel sub aspect fizic. Nu trimitea numai pur și simplu lumina soarelui înspre pământ, ci își amesteca și propria sa ființă în această lumină solară. Dar aceasta ne interesează mai puțin. Ceea ce trebuie să ne intereseze este faptul că astăzi luna se prezintă ca o fortăreață a Universului. Și în această fortăreață locuiesc aceia care cu mai mult de cincisprezece mii de ani în urmă au depășit destinul omenesc și s-au retras împreună cu cei care conduc omenirea pe tărâmul lunar.

Au existat pe vremuri aici pe pământ ființe evolute care

nu luau forma fizică a corpului omenesc, așa cum o fac oamenii de astăzi, ci trăiau într-un corp mai mult eteric, dar care au fost marii Învățători și Maeștri ai oamenilor de atunci de pe pământ.

Acești mari învățători și educatori ai omenirii, care pe vremuri au dat oamenilor pământeni străvechea înțelepciune, acea înțelepciune străveche, înaltă, uimitoare, din care se mai păstrează doar unele ecouri în Vede și în Vedanta, trăiesc acum în interiorul lunii și fac să se reverse pe pământ numai razele a ceea ce se află în spațiul cosmic de dincolo de lună.

A mai rămas însă pe pământ ceva din forțele lunare: acestea sunt forțele de reproducere fizică a omului și animalelor. Atunci când, odinioară, în vremea de demult a Atlanților, marii Învățători ai omenirii s-au strămutat pe lună, după ce aceasta s-a desprins de pământ, a rămas aici numai ceea ce era pur fizic.

Deci atunci când ne ridicăm privirile spre lună o vedem cum este în realitate numai dacă înțelegem că acolo entitățile spirituale elevate care odinioară erau legate de pământ se preocupă astăzi să reverse asupra pământului nu ceea ce poartă în propria lor ființă, ci forțele fizice și spirituale preluate din Univers. Cel care aspiră astăzi la înțelepciunea obținută prin inițiere, trebuie mai înainte de toate să năzuiască ca prin această înțelepciune să ajungă să dobândească înțelegerea a ceea ce pot să-i spună, cu puterile lor superioare, aceste ființe lunare.

Aceasta este în felul ei o individualitate în largul Universului, o colonie, o așezare; există și altele la fel de importante, îndeosebi cele care aparțin sistemului nostru solar. Aș vrea să vă spun că la celălalt pol, în extremitatea opusă sub raportul modului de acțiune, se află pentru noi pământenii locuitorii lui Saturn.

Locuitorii lui Saturn au cu totul altă legătură cu Pământul decât locuitorii Lunii. Faptul că există o

legătură l-ați putut vedea din lucrarea mea ***Știința secretă pe scurt***. Dar legătura nu este aceeași ca cea a ființelor lunare, ci aceste ființe de pe Saturn nu reflectă înapoi nimic din ceea ce se află în spațiu. Lumina fizică a Soarelui este reflectată de Saturn doar în foarte mică măsură. Saturn se mișcă încet în jurul Soarelui, ca un pustnic singuratic, lipsit de strălucire. Dar ceea ce ne poate spune despre Saturn studiul astronomic exterior este cu totul nesemnificativ. Însemnătatea lui Saturn pentru oamenii de pe pământ iese la iveală în fiecare noapte, dar numai în imagini și îndeosebi în viața ce se desfășoară de la moarte și până la o nouă naștere, când omul străbate prin lumea astrilor în lumea spirituală, așa cum am mai spus odată într-o conferință ținută la această filială*.

* Conferință ținută la Londra în 30 august 1922. (Nota red. germane.)

În actuala fază de evoluție a omenirii omul nu-l întâlnește pe Saturn însuși, dar ajunge totuși pe o cale ocolită la un loc cu ființe de pe Saturn. Astăzi nu voi insista asupra acestei căi ocolite. Dar este vorba despre faptul că în interiorul lui Saturn locuiesc ființe de mare desăvârșire, entități sublime, entități care se află în contact direct cu Serafimii, Heruvimii și Tronurile, pentru care de fapt Serafimii, Heruvimii și Tronurile sunt ființele cele mai apropiate, ființele din ierarhia imediat tumătoare.

Aceste entități, acești locuitori ai lui Saturn nu revarsă de fapt nici un fel de raze de pe Saturn spre pământ și nu dau oamenilor nimic din ceea ce se află în lumea exterioară, fizică. Dimpotrivă, ființele de pe Saturn străjuiesc memoria cosmică, amintirile cosmice. Toate înfăptuirile fizice și spirituale ale sistemului planetar, tot ce s-a petrecut cu entitățile din sistemul nostru planetar, este păstrat cu fidelitate în memoria ființelor de pe Saturn. Ființele de pe Saturn privesc înapoi în amintire întreaga viață a sistemului planetar. Așa cum noi putem privi înapoi în amintire întreaga noastră viață pământească mărginită, tot așa ființele de pe Saturn, acționând în ansamblu, au memoria cosmică a tot ce s-a

petrecut în întregul sistem planetar, ca și în fiecare ființă în parte. Și toate forțele care trăiesc în aceste amintiri sunt active pentru oameni prin faptul că de la moarte și până la naștere și de asemenea în fiecare noapte, ca reprezentări, omul intră în legătură cu aceste ființe de pe Saturn. Prin aceasta în oameni acționează forțele care emană de la aceste ființe de pe Saturn, care de fapt reprezintă interiorul cel mai profund al sistemului planetar. Căci așa cum pe pământ amintirea este interiorul nostru cel mai profund, tot așa ceea ce trăiește pe Saturn este de fapt Eul cosmic interior cel mai profund al întregului sistem planetar.

Prin faptul că omul primește aceste influențe, în viață se petrec evenimente a căror adevărată semnificație le rămâne oamenilor în cea mai mare parte necunoscută, dar care au un rol deosebit de mare în viața oamenilor. Ceea ce se petrece conștient în viață are în general o importanță mult mai mică.

Când în viața noastră se petrece un eveniment deosebit, un eveniment capital - de exemplu, întâlnim pe omul cu care ne vom petrece împreună tot restul vieții, sau alt eveniment de cea mai mare importanță, și privim în urmă cum am ajuns la acel eveniment -, vom vedea că ne apare clar că a fost ca un făcut, ca un plan care de multă vreme ne-a împins în calea acelui eveniment. Câteodată, pornind de la ceva care vi se întâmplă la treizeci sau chiar la cincizeci de ani, dacă mergeți înapoi pe firul vieții vă dați seama că ați intrat pe calea care v-a adus la acest eveniment cu zece-doisprezece ani în urmă; după aceea toate s-au desfășurat în așa fel, încât până la urmă ați ajuns la acel eveniment.

Persoanele care, îmbătrânind, privesc în urmă la viața care s-a scurs, dacă fac acest lucru cu înțelegere, sunt îndreptățite să zică: Aici este o cauzalitate subconștientă. Suntem împinși de forțe necunoscute către un eveniment sau altul.

Acestea sunt forțele lui Saturn, sunt forțe care au fost sădite în noi prin faptul că avem relații în felul în care v-am spus cu locuitorii din interiorul lui Saturn.

Pe de o parte de la Lună s-au mai păstrat pe pământ numai forțele fizice de reproducere, pe de altă parte prin Saturn ajung pe pământ forțele cele mai elevate, cosmico-morale. Iar Saturn este cel mai mare compensator al tuturor evenimentelor terestre. Și în timp ce forțele lunare, așa cum s-au păstrat pe pământ, au o oarecare legătură cu ceea ce se moștenește prin ereditate de la tată, de la mamă și așa mai departe, forțele lui Saturn au legătură cu viața noastră omenească prin ceea ce există în Karma noastră, ceea ce trece de la o reîncarnare la alta. Iar celelalte planete se interpun, mediază ceea ce este fizic și ceea ce ține de cea mai înaltă morală.

Între Lună și Saturn se află Jupiter, Marte și celelalte. În felul lor ele stabilesc o medie între ce introduc în viața omului din cele două extreme Luna și Saturn: Luna prin faptul că și-a retras ființele spirituale și a lăsat să acționeze pe pământ numai fizicul, forțele fizice de reproducere, iar Saturn ca cea mai înaltă ordine morală a Universului. Cele două acționează împreună, deoarece între ele se află celelalte planete, conlucrând unele cu altele. Karma care se manifestă prin intermediul lui Saturn, ereditatea fizică intermediată de Lună ne arată dependența omului, pe măsură ce trece dintr-o viață pământească în altă viață pământească, de pământ și de ceea ce se află în afara pământului, în Univers.

Vă dați seama că știința fizică actuală, care se ocupă numai de existența pământească, nu poate să ne vorbească decât despre o mică parte din ceea ce se referă la om. Ea știe destul de multe despre ereditate, dar nu își dă seama că acestea sunt forțele lunare rămase pe pământ, nu știe să se refere la acțiunile din afara pământului și nu cunoaște absolut nimic despre ceea ce acționează în viață datorită Karmei, Destinului, ceea ce

trece de la o viață pământească la alta și care în esență este pus în mișcare, așa cum circulă sângele prin corpul fizic, de către entități care poartă în sine vasta memorie a întregului sistem planetar și a întâmplărilor ce s-au desfășurat în trecut. Să ne uităm la noi înșine: suntem oameni doar pentru că avem memorie. Uitându-ne la sistemul planetar cu toate evenimentele fizice și spirituale, atunci când vrem să dobândim înțelepciunea inițiatică trebuie să ne spunem: Tot acest sistem planetar nu ar fi de fapt nimic în sine, dacă locuitorii lui Saturn nu ar fi păstrat neîntrerupt memoria, trecutul acestui sistem planetar, iar forțele care izvorăsc din această priveghere a trecutului nu ar fi coborât mereu asupra oamenilor, astfel încât omenirea să trăiască într-o legătură cauzală vie, spirituală, morală de la o viață pământească la alta.

În viața pământească omul este îngrădit în limite foarte stricte în ceea ce realizează în mod conștient în relațiile sale cu oamenii. Dar dacă avem în vedere ce se întâmplă de la moarte și până la o nouă naștere, constatăm că raporturile sale cu alți oameni care sunt și ei lipsiți de corp; care nu se află în corpuri fizice, se desfășoară în cadrul unei sfere mai largi. De la moarte și până când se naște iar se poate spune că omul este câteodată mai apropiat de acțiunile lunare, altele de cele ale lui Saturn sau Marte și așa mai departe, dar că aceste acțiuni se influențează întotdeauna reciproc. Dacă în timpul existenței pământești noi nu putem acționa decât într-un spațiu pământesc restrâns, de la om la om, de la moarte și până la o nouă naștere se acționează de la o planetă la alta. Atunci într-adevăr Universul este teatrul acțiunii omenesti și al relațiilor reciproce dintre oameni. Un suflet omenesc poate să se afle în domeniul lui Venus, un altul în domeniul lui Jupiter, de la moarte și până când se naște din nou, dar există interrelații de mai mare profunzime decât cele posibile în mod limitat pe pământ. Și după cum în intervalul dintre moarte și următoarea naștere spațiile cosmice sunt scena pe care se desfășoară relațiile dintre sufletele omenesti, tot așa spiritele din ierarhiile superioare acționează străbătând aceste

distanțe cosmice. De aceea putem vorbi în cazul acesta nu numai de acțiunea unei categorii de entități - să zicem, locuitorii lui Venus sau ai lui Marte, ci putem să ne referim la o legătură dintre locuitorii lui Venus și locuitorii lui Marte, la o legătură neîntreruptă, la o neîntreruptă deplasare a forțelor între locuitorii lui Marte și cei ai lui Venus în Univers.

Și tot ceea ce se petrece în Univers între locuitorii lui Marte și locuitorii lui Venus, relațiile reciproce neconținute, ceea ce trăiește acolo în Cosmos, în Cosmosul spiritual, ca fapte ale lui Marte și ale lui Venus care se potențează reciproc, toate acestea la rândul lor au legătură cu oamenii. Așa cum memoria lui Saturn are o legătură cu Karma omenească, așa cum forțele lunare fizice rămase pe pământ sunt legate de capacitatea exterioară de reproducere, tot așa ceea ce se petrece neîncetat în nevăzutul spiritualului între Marte și Venus se află în relație cu ceea ce apare aici pe pământ ca grai omenesc. N-am putea să vorbim numai datorită forțelor fizice. Capacitatea aceasta de vorbire se răsfrânge înspre exterior din aceeași ființă a omului care își desăvârșește existența de la o viață pământească la alta, cea care are viață de la moarte și până la următoarea naștere. Iar în intervalul dintre moarte și o nouă naștere, când trăim ca ființe spirituale, intrăm și noi în câmpul de acțiune a acestor conexiuni rodnice dintre Marte și Venus, dintre locuitorii lui Marte și cei ai lui Venus. Aceste forțe care se revarsă în toate părțile, aceste acțiuni concertate acționează asupra noastră în viața dintre moarte și o nouă naștere. După aceea se manifestă în imaginea fizică. Acesta este elementul care se exteriorizează din profunzimile devenirii umane în organele vorbirii și cântatului.

N-am putea folosi organele noastre de vorbit și de cântat, dacă ele nu ar fi stimulate fizic de acele forțe pe care le preluăm în profunzimea ființei noastre în intervalul dintre moarte și noua naștere, din ceea ce se scurge ca un șuvoi în Cosmos între Marte și Venus.

Asa că în ațunile noastre zilnice stăm sub influența acelor forțe spre semnele cărora privim plini de admirație atunci când ne ridicăm privirile spre stele. Poate să privească așa cum trebuie la stele doar acela care știe că de fapt stelele pe care le vedem strălucind în spațiu sunt numai simbolurile vizibile în Univers ale unor făpturi spirituale cosmice care trăiesc în noi și a căror imagine suntem.

În vremurile de demult omenirea a avut, printr-o capacitate atavic-instinctivă de clarviziune, o cunoaștere a acestor lucruri, dar treptat această concepție s-a stins. Omul nu ar fi putut deveni liber dacă ar fi păstrat vechea concepție. Străvechea cunoaștere s-a șters. În schimb în viața omenirii a pătruns marea taină a Golgotei. O ființă superioară dintre acelea care locuiesc în Soare le-a dat oamenilor nu direct cunoașterea a ceea ce se petrece acolo, în lumea stelelor, ci puterea de a dobândi această cunoaștere.

Aceasta explică faptul că a existat o veche tradiție gnostică aproape contemporană cu taina de pe Golgota, prin care această taină putea fi înțeleasă. Ea a dispărut însă încă din secolul al patrulea după Christos. Dar forța care s-a pogorât pe pământ prin Christos a rămas. Omul poate face ca această forță să devină activă în el atunci când, prin cele pe care știe să le dezvăluie noua Știință spirituală, i se redeschide perspectiva asupra lumilor spirituale.

Prin această privire în lumile spirituale putem să ajungem la perceperea noii omeniri. Este interesant că acei oameni care au mai păstrat și astăzi ceva din vechea înțelepciune intuitivă - care nu mai este de actualitate, în sensul cel mai propriu al cuvântului, și trebuie înlocuită de o înțelepciune conștientă -, acei orientali din diverse țări asiatice care au mai păstrat ceva din această înțelepciune fiind oameni învățați, cărturari, privesc de fapt spre Europa și spre America cu desconsiderare. Ei

sunt convinși că până și în starea de decădere în care se află astăzi străvechea lor înțelepciune asiatică, sau mai degrabă rămășițele acesteia, acestea sunt totuși mai bune decât tot ceea ce înfăptuiește cu atâta orgoliu civilizația occidentală. Și este interesant că a putut să apară o carte ca cea scrisă de un hindus din Ceylon: *The culture of the soul among western nations*. În această carte, referitoare la cultivarea sufletului în lumea occidentală, se spune nici mai mult nici mai puțin decât: La voi încă din evul mediu cunoașterea lui Christos a murit. Nu mai aveți o cunoaștere adevărată a lui Christos, căci doar aceia care pot să privească în lumea spirituată pot ajunge la cunoașterea adevărată a lui Christos. De aceea ar trebui să vă aduceți învățători din India sau de altundeva din Asia, care să vă învețe creștinismul. Puteți citi în această carte ce le spune europenilor acest hindus din Ceylon; Aduceți-vă învățători din Asia, care vor putea să vă spună ce este Christos cu adevărat. Învățătorii voștri din Europa nu mai știu aceasta. De la sfârșitul evului mediu ați pierdut știința de a-l înțelege pe Christos.

Dar europenii și americanii și-au redobândit curajul să privească într-adevăr către acele lumi spirituale în care poate fi recâștigată cunoașterea lui Christos, poate fi dobândită înțelegerea lui Christos, căci Christos este ființa care s-a pogorât din lumile spirituale în existența pământească și acest lucru nu poate fi conceput în adevărata sa esență decât dacă este conceput prin spirit. Dar pentru aceasta este nevoie ca aici pe pământ omul să învețe cu adevărat să se vadă pe sine ca pe o imagine a unor entități spirituale și a unor puteri spirituale. Aceasta se poate realiza cel mai bine când se asimilează în mod corespunzător concepția pe care v-am prezentat-o la începutul acestei prelegeri, prin care omul privește la deșertăciunea întâmplărilor zilnice și se convinge că Eul său nu se coboară din lumea spirituală, ci că ceea ce este în lumea fizică este numai o imagine, deci că Eul său nu se află în lumea fizică. Este ca și cum ar vedea o gaură în

timp, care îi apare întunecată. Aceasta este ceea ce el numeste Eu.

Omul ar trebui să se convingă de acest fapt extrem de semnificativ, astfel încât amintindu-și de trecut să-și rememoreze viața și să-și spună: Da, văd în amintire evenimentele curente, dar în mijlocul lor este mereu ceva întunecat, ca o gaură. Ceea ce este în întuneric este ceea ce numesc Eu în conștiința mea obișnuită. Dar trebuie să mă fac cunoscut altcuiva.

Iar pe acest altcineva l-am descris în câteva cuvinte, pe care ar putea să și le graveze în suflet fiecare om contemporan ca pe un fel de meditație pentru dobândirea Eului, făcând din ce în ce mai des ca aceste cuvinte să ne impulsioneze. Aceste cuvinte ar putea suna așa:

Privesc în întuneric:

În el se ivește lumina,

Lumina plină de viață.

Ce este această lumină care strălucește în întuneric?

Sunt eu însumi în adevărul meu.

Această realitate a Eului

Nu pătrunde în existența mea pământească.

Sunt numai imaginea sa.

Însă o voi regăsi

Atunci când

Cu dorință în spirit

Voi răzbate dincolo de porțile morții.

Transpunându-ne în mod repetat prin această invocație în starea de meditație în fața întunericului, putem să ne lămurim că de fapt aici pe pământ noi nu suntem decât o imagine a ceea ce nu coboară niciodată din ființa noastră adevărată în existența terestră, dar că în acest întuneric prin strădanie spirituală poate să apară o lumină în care ne putem recunoaște: această lumină suntem noi înșine, în adevărata noastră înfățișare.

CONFERINȚA a V-a

Inițierea solară a preoților druizi și cunoștințele dobândite de la ființele lunare

Dornach, 10 septembrie 1923

Aș dori acum, pentru a clarifica considerațiile expuse ieri*, să rememorez ceea ce v-am spus în conferințele ținute înainte de călătoria mea în Anglia, referitor la entitățile spirituale din sistemul nostru planetar. Era vorba de ceva ce vă este de mai multă vreme cunoscut din cele expuse în lucrarea mea Știința secretă pe scurt. Știm deja ce conexiuni strânse există între evoluția Pământului pe de o parte și cea a Soarelui și Lunii pe de altă parte. În diferite împrejurări Știința spirituală pe scurt este una dintre ele; v-am arătat că într-un trecut foarte îndepărtat Soarele, Luna și Pământul, ca și toate celelalte planete, de care însă nu ne ocupăm acum, formau un întreg, deci că trebuie să vorbim oarecum de o desprindere, de o îndepărtare, mai întâi a Soarelui din acest întreg - Soare, Lună, Pământ - iar apoi mult mai târziu, de separarea Lunii.

* Relatarea asupra călătoriei în Anglia, prezentată la Dornach la 9 septembrie 1923. Vezi *Rudolf Steiner și misiunea civilizatoare a antroposofiei. O trecere în revistă a anului 1923*, Dornach, 1943. (Nota red. germane).

Toate aceste lucruri au desigur un aspect exterior, într-o oarecare măsură accesibil simțurilor. Dar ele au și un aspect interior, anume faptul că de fiecare dintre acestea - de Soare, de Lună - se leagă anumite entități care s-ar putea spune, o dată cu despărțirea Soarelui de Pământ, s-au desprins și ele din acest întreg și au dobândit în Cosmos o cu totul altă existență. Așa încât în evoluția ulterioară a Pământului putem vorbi nu numai despre un Soare care după separare își exercită acțiunea fizică și acțiunea eterică asupra Pământului, ci atunci când avem în vedere partea spirituală a Cosmosului trebuie să vorbim despre locuitorii Soarelui, ființele solare care fuseseră anterior legate de existența terestră, iar acum în afara lumii pământene duc o viață superioară, mult mai sublimă.

Tot așa s-au petrecut lucrurile și cu cei care ar putea fi numiți locuitorii Lunii. Și trebuie să observăm, atunci

când analizăm latura spirituală a acestor evenimente cosmice, că și în cadrul evoluției Pământului a existat odinioară o înțelepciune străveche. Dar această înțelepciune străveche nu era reprezentată de noțiuni abstracte care pluteau în aer, ci provenea de la entități care, deși nu aveau un corp fizic așa cum îl concep oamenii, comunicau totuși cu oamenii datorită capacităților de clarviziune dezvoltate intuitiv în oameni; această înțelepciune provenea de la acele entități care, după ce Luna s-a detașat ca un corp separat de Pământ, și-au continuat existența pe Lună. Așa încât, după cum am mai spus, trebuie să vorbim de faptul că în interiorul individualității lunare, nu în lumina pe care o reflectă Luna după ce o primește de la Soare și nici în ceea ce reflectă Luna din ce a primit din Univers, ci chiar în interiorul acestei individualități lunare, trăiesc ființe care odinioară, printre oameni, au fost inițiatoarele înțelepciunii străvechi. Sunt acele personalități care au intrat în legendă, de care ne vorbesc miturile, îndeosebi mitologia, și care au căpătat o înfățișare simbolică care depășește posibilitatea de cuprindere a unei conștiințe normale: străvechii înțelepți spre care ne întoarcem cu uimire privirile, atunci când descoperim că ei sunt, chiar și sub aspect exterior, elementul real pe care se bazează miturile și legendele, în a căror străveche înțelepciune capacitățile intelectuale ale omenirii moderne nu pot pătrunde decât cu mari eforturi, dezvoltând din nou imaginația, inspirația și intuiția. Cu toate acestea, din toate câte au fost odinioară legate de pământ, mai rămâne încă cel puțin în sânul omenirii ceva, un fel de amintire inconștientă. Și de aceea în diferite epoci ale evoluției civilizației omenești, printre care se numără și civilizațiile antice, întâlnim în simțirea omenească, în întreaga stare sufletească a oamenilor asemenea amintiri inconștiente, așa încât atunci când analizăm aceste civilizații putem vorbi de civilizații cu caracter solar și de civilizații cu caracter lunar. Acestea sunt întrucâtva amintiri conștiente despre unele forțe naturale care au acționat în trecut în mod mai amplu asupra omului. Iar ce a primit atunci omul de la ele este acum doar ca un adaos

care amintește de forțele de creștere, de forțele de organizare internă.

Acum, având în minte cele spuse de mine înainte de plecarea în Anglia, putem să facem legătura cu cele pe care vi le-am relatat ieri, și pe baza ideilor astfel dobândite putem să pătrundem puțin în ceea ce am numit, privind mai mult din afară aceste lucruri, cultura druidică, ale cărei urme s-au păstrat în mod atât de evident tocmai în regiunile în care a avut loc ciclul precedent de conferințe.

Zadarnic ne întrebăm în prezent, cu metodele științei exoterice, ce concepție asupra sufletului au avut de fapt acești preoți druizi, pe care am putea la fel de bine să-i numim învățați druizi, căci această expresie se potrivește cu situația de atunci, deși bineînțeles atunci nu exista această expresie. Ce dădea viață impulsurilor prin care ei își conduceau comunitățile?

Ceea ce ne spune de obicei istoria, chiar foarte frecvent, reflectă doar ceea ce era caracteristic în perioadele de decădere, de declin. Ceea ce vreau să vă prezint eu acum se referă la ceea ce a fost înaintea acestui declin, în vremea de înflorire a acestei culturi. Căci aceste cromlehuri*, aceste felurite cercuri solare, despre care v-am vorbit ieri, ne sugerează, prin ceea ce sunt ele în realitate, ce se petrecea în vremea de înflorire a misterelor druide. Chiar și acum putem în anumită măsură, cu posibilitățile pe care ni le pune la îndemână Știința spirituală antroposofică, să deslușim felul și maniera în care acționau acești preoți. Dintr-un punct de vedere, ei erau totul pentru popoarele lor, sau mai bine zis pentru triburile lor. Ei erau o autoritate în domeniul vieții religioase - în măsura în care în acele vremuri se putea vorbi despre așa ceva. Ei erau o autoritate în domeniul impulsurilor sociale. Dar tot ei erau competenți și, de exemplu, în practicile terapeutice din acele vremuri. Concentrau într-o singură persoană ceea ce apoi s-a despărțit în mai multe ramuri ale vieții și civilizației omenești.

* Cromleah (din celt. *kroum* = curbă și *lech* = piatră sfântă), monument megalitic alcătuit din mai multe pietre așezate vertical, dispuse în cercuri concentrice sau tangente. (Nota red.)

Privim așa cum trebuie cultura druidică - căci o putem numi așa -, dacă considerăm esențial ceea ce a pătruns până la noi dintr-o perioadă anterioară celei care își găsește ecou în tradițiile mitologice ale nordului, legate de numele de Wotan sau Odin. Numele lui Wotan se leagă în esență de o epocă mai recentă decât cea de înflorire a culturii druidice. În ceea ce am putea numi sfera de gândire în care s-a conturat numele divinității Wotan sau Odin trebuie să vedem ceva care își are originea în răsărit, într-o arie de mistere aflată în apropierea Mării Negre și care apoi și-a revărsat conținutul său spiritual dinspre răsărit spre apus prin întemeierea în felurite moduri a unor noi sanctuare de practicare a misterelor, dinspre Marea Neagră către Occident.

Toate acestea au strălucit într-o cultură care trebuie numită în cel mai profund înțeles sublimă, străvechea înțelepciune, cunoașterea druidică. Această înțelepciune druidică era de fapt un ecou neștiut, un fel de amintire inconștientă a ceea ce primea Pământul de la Soare și de la Lună, înainte ca Soarele și Luna să se fi despărțit de Pământ. Inițierea în misterele druidice era în esență o inițiere solară, corelată cu ceea ce putea deveni înțelepciunea lunară prin inițiere solară. Pe ce calcule se baza construirea acestor cromlehuri, a acestor cercuri ale druizilor? Din cele spuse ieri v-ați dat seama că în esență ele erau destinate să reprezinte în chip spiritual relația dintre Pământ și Soare. Când privim la un dolmen* izolat ne dăm seama că este ca un fel de instrument prin care este eliminată influența exterioară, fizică, a Soarelui, așa încât un inițiat înzestrat cu clarviziune să poată observa ceea ce rămâne din această acțiune solară în spațiul neluminat. Preotul druid urmărea proprietățile interne ale luminii solare, așa cum ajunge aceasta pe pământ și cum este reflectată iarăși de la suprafața pământului în spațiul universal, prin intermediul megalitilor. Așa cum vă spuneam, se crea un

spațiu întunecat datorită pietrelor înfipite în pământ, deasupra cărora se afla o altă piatră în chip de acoperiș, iar în acest spațiu întunecat, datorită puterii de a vedea prin piatră, era posibil să se observe tocmai esența spirituală a luminii solare.

* Dolmen (din bretonă, *dol* = masă; *men* = piatră) - monument megalitic alcătuit din una sau mai multe lespezi orizontale sprijinite pe alte pietre așezate în poziție verticală (Nota red.)

Deci preotul druid, stând dinaintea altarului, se concentra de fapt asupra proprietăților interne ale solarității, de care avea nevoie, căci din ele se revărsa în el ceva încărcat de înțelepciune, în așa fel încât această înțelepciune avea încă un caracter de forță a naturii - de care avea nevoie pentru a conduce comunitatea sa.

Trebuie să aveți clar în minte faptul că vorbim de o vreme în care nu puteai să te uiți în calendar pentru a vedea dacă a venit timpul potrivit pentru semănat, dacă trebuie să încredințezi gliei un soi de sămâniă sau altul. Calendarul rezulta din ceea ce deducea preotul din activitatea solară. Nu puneai mâna pe o carte pentru ca să știi cum va fi vremea. Singura carte care exista era lumea însăși. Iar literele care alcătuiau cuvinte erau rezultatul observării acțiunii soarelui asupra diverselor lucruri instalate ca repere. Atunci când vreți să aflați ceva, căutați într-o carte; preotul druid urmărea felul în care acționa soarele asupra cromlehlului său. Acolo descifra el tainele Universului. Din rezultatele acestor observații deducea când trebuie să fie semănat grânelor sau secară. Acestea sunt doar unele exemple. Pentru tot ceea ce urma să fie făcut, se descifrau impulsurile venite din Univers. Impulsurile importante, de care era nevoie pentru realizarea calendarului anual, reieșeau din observațiile făcute asupra umbrei lăsate de cercul druidic. Deci în acele timpuri, când nu exista nimic din produsele inteligenței omenești, exista numai Universul. Iar în loc de tipografia erau cromlehurile, pentru a transmite tainele pe care le cuprinde Universul.

Așa că omul, citind în acest fel din cartea cosmică, se afla în prezența solarității. Iar de cealaltă parte se afla principiul lunar. Forțele care erau concentrate în lună

fuseseră inițial legate de pământ. Dar ele nu s-au retras fără a lăsa vreo urmă. Au lăsat ceva și pe pământ. Dacă nu ar exista decât forțe solare, ar apărea numai celule care proliferază, care cresc, elemente vii mai mari sau mai mici, cu caracter celular. Diversitatea, conformația nu sunt datorate forțelor solare, ci forțelor lunare, care acționează în interacțiune cu forțele solare.

Și lucrurile se desfășurau astfel încât în timp ce preotul druid se expunea forțelor ce se manifestau în cercul său, în cromleahul său, nu obținea numai o impresie abstractă ca cea pe care o avem noi astăzi când pătrundem, în felul nostru, pe cale intelectuală, în spiritual, ci forțele solare îi vorbeau de-a dreptul. În umbră, influența solarității spirituale acționa direct și mult mai intens decât impresiile senzoriale care acționează astăzi asupra noastră, căci se afla în legătură cu forțe mult mai puternice. În timp ce preotul se afla în sanctuarul său și urmărea această solaritate, în timpul observației i se modifica respirația: își pierdea ritmul, se uniformiza, încât se trecea fără pauză de la o inspirație la alta. Trăia, cu ceea ce era ca om, prin respirație, în ceea ce se afla acolo ca acțiune solară. El obținea nu o știință abstractă, el obținea ceva care acționa în el așa cum acționează circulația sângelui, ceva care pulsa în interiorul lui, care impulsiona firea sa omenească până și în domeniul fizic. Dar această acțiune care-i pătrundea până în fizic era de natură spirituală. Și această stimulare interioară pe care o resimțea era de fapt știința lui.

Trebuie să ne imaginăm această știință a lui ca pe ceva mult mai însuflețit, mai intens decât un sentiment. De altfel el primea această cunoaștere numai în anumite momente. Putea să atingă această știință, cu o intensitate mai mică, în fiecare zi la amiază, dar atunci când era necesar să fie descifrate marile taine, preotul trebuia să primească aceste influențe în perioada sărbătorii pe care astăzi o numim Sfântul Ioan de vară sau Sânzienele. Atunci se adăuga micilor unde ale științei sale, pe care le primea zilnic, un val năvalnic. Și deoarece el recepta în felul acesta câte ceva din acțiunile solare captate pe pământ prin acest procedeu special elaborat, ceva

resimțit de el ca o inițiere, o inițiere solară, el dobândeă puterea de a cerceta, de a înțelege forțele rămase pe pământ atunci când luna s-a îndepărtat de el. El își elabora astfel știința sa asupra naturii, sub efectul inițierii solare. Ceea ce se află învăluit la suprafața lucrurilor nu era important pentru el. Pentru el avea însemnătate ceea ce izbucnea dinăuntru, din forțele lunare ale pământului. Deoarece prin aceste tehnici de inițiere, ale căror urme s-au păstrat până în zilele noastre în aceste monumente, el dobândeă capacitatea de cunoaștere, el putea, mai ales atunci când pe cerul nopții se iveau stelele, iar luna își urma drumul pe bolta cerească, să-și dea seama care sunt forțele care acționează în natură.

Inițierea solară îi dădea amprenta spirituală, impulsul spiritual, și prin aceasta dobândeă cunoșterea naturii. Științele naturii de astăzi sunt științe ale pământului, cunoștințele sale asupra naturii erau științe lunare. El recepta forțele lunare aflate la bază, care se revarsă în plante din adâncul pământului, care acționează prin vânt și furtună și alte stihii. El le recepta nu în mod abstract așa cum receptăm noi acum, când există științe ale naturii, forțele naturale, el le recepta în acțiunea lor însuflețită.

El simțea cele existente în această viață activă a naturii ca pe niște entități elementale, care trăiesc în plante, în pietre, în tot ce ne înconjoară. Aceste fapte elementale care își au locuința în arbori, în ierburi și așa mai departe erau prinse astfel între anumite limite. Dar aceste limite nu erau atât de rigide ca cele pe care le stabilesc acum oamenii, ci erau limite largi. Druidul, a cărui știință asupra naturii era o știință lunară, putea să întrevadă cum aceste fapte elementale pot să se dezvolte până la dimensiuni uriașe.

Astfel s-a conturat concepția despre uriași, despre ființe gigantice. Dacă era vorba de rădăcina înfiptă în pământ a unei plante, în care trăiau elementele lunare, faptele elementale apăreau în limitele care le erau proprii. Dar aceste fapte elementale au tendința să iasă în afară și să se extindă extraordinar, imens. Atunci când astfel de

făpturi elementale care își au domeniul de existență în stratul fertil în care plantele își înfig rădăcinile iau astfel de dimensiuni uriașe, ele devin uriași ai gerului, care au ca semn exterior gerul, care trăiesc în fenomenele pustiitoare care se abat asupra pământului, ca de exemplu brumele catastrofale sau alte distrugerii provocate de îngheț. S-ar putea spune că forțele rădăcinilor plantelor, atunci când sunt scăpate din frâu, iau chipul gerului, al fenomenelor care se abat cu o forță uriașă asupra pământului și au o acțiune distrugătoare, pe când acțiunea lor benefică se realizează în spațiul în care plantele își înfig rădăcinile.

Dar și ceea ce se afla în frunziș putea lua dimensiuni uriașe. Atunci acestea trăiau ca făpturi elementale imense în ploile de polen care se produc în anumite anotimpuri, revărsându-și conținutul asupra pământului și în altele asemenea. Iar ceea ce trăiește modest, liniștit, în forța de înflorire a plantelor, dacă ia amploare imensă devine foc pustiitor.

Deci în fenomenele meteorologice erau văzute forțele care trăiesc în limite normale în făpturile naturii, dar care în acest caz iau o amploare enormă. Chiar locurile unde sunt amplasate aceste vechi lăcașuri de cult păgâne arată că ceea ce era dat parțial de aceste cercuri solare și dolmenuri era completat prin cunoașterea pământului rezultată de aici. Era desăvârșit în asemenea măsură, încât se putea observa în mod corect țesătura tainică de fapte și de acțiuni din care prindeau viață vânturile și furtunile, întrepătrunderea forțelor apei cu cele ale aerului, bruma și roua care se formează pe pământ: Așa, prin inițiere solară și cunoaștere lunară, a luat ființă acea străveche concepție asupra lumii care am putea spune că stă la baza civilizației europene.

Deci ceea ce afla druidul despre Cosmos rezulta din ceea ce putea deduce despre evenimentele cosmice prin inițiere solară, prin intermediul dispozitivelor sale și din cunoștințele ce le putea dobândi apoi sub impulsul inițierii solare din știința sa lunară asupra naturii. Dar toate acestea se aflau în legătură cu viața socială, cu întreaga viață religioasă. Căci, ceea ce le putea spune

oamenilor preotul cuprindea lucruri care se sprijineau pe fundamentul spiritual al existenței: Ne dăm mai bine seama de aceasta, atunci când analizăm ce procedee terapeutice practicau druzii. Pe de o parte ei priveau la făpturile elementale rămase în limitele lor, în felurite produse ale regnului mineral și îndeosebi ale regnului vegetal. Urmăreau ce se întâmplă cu plantele când, să zicem, sunt atinse de ger, când sunt afectate de acțiunile fenomenelor purtate în spațiu de uriașii furtunilor, de uriașii vânturilor, când sunt expuse căldurii provocate de uriașii incendiilor. Observând ce se întâmplă cu plantele când asupra lor acționează dezlănțuiți uriașii brumei, ai înghețului, ai furtunii, ai incendiilor ajungeau să cunoască specificul plantelor și să imite în anumită măsură ceea ce se manifestă în natură ca acțiune a uriașilor: să supună plantele anumitor procese, procese de îngheț, de răcire, procese de ardere, procese de disoluție și de combinare.

Acei preoți își spuneau: Privind în natură, observăm acțiunile pustiitoare ale uriașilor gerului, furtunii, ai focului. Dar noi putem să le smulgem acestor uriași, acestor giganți, ceea ce ei răspândesc în lume fără pricepere. Putem face ca aceste forțe lunare dezlănțuite să fie încorsetate din nou în limite stricte.

În timp ce făceau aceasta, în timp ce studiau ce se petrece în pământul înrourat, în furtună, în vânturi, în arșița dogoritoare a soarelui și aplicau acestea la forța solară care trăia în plante și pe care o simțeau în timpul inițierii, ei preparau remedii, ierburi de leac și alte lucruri de felul acesta, care arătau faptul că uriașii se împăcaseră cu zeii.

Orice remediu era considerat în vremurile acelea drept o dovadă a faptului că dușmanii zeilor făcuseră pace cu zeii. Hrana era ceva luat din ceea ce oferea natura, sub influența directă a soarelui, a lunii. Remediu era ceva produs de om, prin care se continua acțiunea naturii, prin care erau îmblânzite puterile uriașilor, pentru a fi puse în slujba puterii solare.

Vedeți, acest mod de viață este posibil numai atunci când nu există o știință intelectualistă; nici urmă de așa ceva,

când tot ce se dorește să fie cunoscut este cunoscut doar prin ceea ce se exprimă ca spirit în fenomenele naturii sau prin ceea ce poate fi aflat din fenomenele naturii prin tehnici de inițiere care se bazează pe dispozitive speciale, toate acestea fiind citite din marea carte a Cosmosului. Doar în aceste condiții este posibilă o astfel de viață, o astfel de civilizație.

Trebuie să ne gândim că această civilizație a fost răspândită pe o mare parte a Europei nordice și centrale acum trei milenii sau trei milenii și jumătate. Atunci nu exista nimic asemănător cu scrierea. Exista numai această scriere cosmică. Și în acele locuri s-a răspândit, dinspre Răsărit, un ritual de mistere din ținutul Mării Negre, care apoi, după ce nu a mai putut fi descifrat de conștiința comună, s-a păstrat în mitologia nordică, în partea care se referă la Wotan.

Deci ce este cultul lui Wotan? Misterul din care s-a ivit acest cult al lui Wotan era un mister al lui Mercur, un mister care alătura impulsul lui Mercur impulsurilor Soarelui și Lunii. Astfel că s-ar putea spune că această veche cultură era de o nevinovăție și de o naivitate scăldată în strălucirea soarelui și a lunii, neatinsă de ceea ce ar fi putut să fie spus oamenilor prin impulsul lui Jupiter. Doar în răsărit existau deja aceste impulsuri ale lui Jupiter. De acolo ele s-au răspândit apoi spre apus, prin colonizare. Wotan - Mercur a transpus această influență în Occident.

Prin aceasta se explică în același timp faptul că Wotan este considerat cel care a introdus runele, care a întemeiat scrierea runică, deci cel care a introdus pentru prima oară acea tehnică de descifrare a Universului într-o manieră intelectuală, încă primitivă, extrasă de om din sine însuși. A fost prima apariție a unui caracter intelectual, caracterul lui Wotan. Așa că se poate spune că elementelor solare și lunare li s-au adăugat elemente ale lui Mercur, ale lui Wotan.

Prin cele care acum își dobândeau caracterul din elemente ale lui Wotan, tot ceea ce mai exista din evenimentele anterioare a fost influențat de aceste elemente ale lui Wotan. Toate au căpătat un anumit

caracter, un anumit impuls de la aceste elemente ale lui Wotan. Cultura druidică a păstrat o mare taină. Desigur peste tot se întâlnesc și lucruri care nu sunt la locul lor, pe ogoare se află și buruieni. S-ar putea zice că în civilizația druidică erau recunoscute ca plante de cultură numai elementele solare și lunare. Elementul intelectual, care apărea deja uneori ca precursor al unor vremuri ulterioare, era tratat ca o buruienă. Și printre numeroasele remedii pe care le aveau druizii exista și unul împotriva meditației, împotriva elementelor lui Mercur. Oricât ni s-ar părea de paradoxal în ziua de astăzi, exista în vremurile de atunci un leac împotriva meditației, împotriva acestei îngropări în sine în propria sa mântuire sufletească. Druizii voiau ca oamenii să trăiască în natură, să nu se cufunde în sine, și tratau ca pe un bolnav pe cel care încerca măcar să exprime, printr-o artă primitivă, elementul natural altfel decât cel mult imitându-l cu exactitate; cel care se exprima în vreun fel printr-un simbol. Cel care schița ceva simbolic era un bolnav care trebuia tratat. Și nu era considerat ca o făptură omenească luminoasă, ci ca o făptură a întunericului. Da, dacă am ajunge, cu cunoștințele noastre de astăzi, înapoi în lumea druizilor, ne-ar duce pe toți la spital să ne lecuim.

Această boală a fost adusă însă dinspre răsărit. Această civilizație a lui Wotan a fost resimțită ca o boală. Ea aducea cu sine, amplificată mult, imens, ceea ce înainte se întâlnea numai ca o înclinare spre meditație izolată, sporadică. Așa s-a întâmplat. A adus cu sine runele acolo unde înainte nu se cunoștea decât scrierea cosmică. Astfel omul a început să-și exprime prin semne înclinația intelectuală. A adus cu sine tot ceea ce a fost resimțit ca o cultură a lui Mercur. Așa că nu este de mirare că ceea ce decurgea din această cultură a lui Wotan, fiind resimțit ca desprins din puterile pozitive ale lui Wotan, făptura lui Baldur, făptura solară născută postum putea fi concepută în corelație cu moartea, nu cu viața. Baldur trebuia să meargă la Hel*, la forțele întunecate ale morții, în locuința morții.

* Hel era, în mitologia germanică veche, zeița morții. După ce Baldur este ucis ca urmare a unui vicleșug, zeita Hel acceptă să-i dea drumul din infern doar dacă va fi plâns de tot ce există pe lume. Toate lucrurile și ființele din lume plâng dispariția acestui fiu strălucitor al lui Wotan, în afară de o femeie uriașă, care este de fapt o travestire a zeului viclean, Loki. Ca urmare, Baldur nu poate fi eliberat din infern. (Nota red.)

Și, de asemenea, de cele mai multe ori - după cum reiese din tradițiile păstrate în *Edda** - se punea în primul rând problema nu cum să fie eliberat de către Hel acest fiu al puterilor lui Wotan - aceasta este numai o imagine mai târzie -, ci cum ar putea fi lecuit. Se spune că există multe leacuri, însă pentru Baldur, adică pentru inteligența care își are izvorul în puterea runică a lui Wotan, nu există nici un leac, aceasta nu poate duce decât la moarte.

* *Edda* - culegere de tradiții mitologice și de legende ale vechilor populații scandinave. *Edda* poetică, în limba islandeză, cuprinde poeme anonime din sec. VIII -XIII; *Edda* în proză este opera islandezului Snorii Sturluson (1179-1241). Reprezintă cele mai importante izvoare privind religia vechilor germani. (Nota red.)

Vedeți deci despre ce a fost vorba, din diverse puncte de vedere, atunci când am analizat evoluția omenirii spunându-vă: În vremurile de demult, cunoașterea intuitivă a omenirii nu era preocupată de semnificația morții, deoarece oamenii păstrau amintirea unei vieți de dinaintea celei pământești și știau că moartea este numai o transformare. Moartea nu era resimțită ca o ruptură foarte profundă. În acele vremuri îndepărtate nu exista un sentiment tragic al morții. Acesta a început să se răspândească în lume în vremurile premergătoare misterului de pe Golgota, care a realizat tocmai eliberarea de această groază a morții. Legenda lui Baldur este o reprezentare sugestivă a faptului că prin pătrunderea intelectualismului este introdusă în suflete această concepție care acordă semnificație morții, care își găsește loc astfel în evoluția omenirii.

Astfel, ceea ce li se arăta oamenilor prin moartea lui Baldur cel care nu a mai putut să învie, a fost îndreptat din nou, pe cale sufletească, spirituală, doar când i s-a contrapus figura lui Christos, cel care a înviat din morți.

Este ceva minunat felul în care acolo, în nord, concepției despre imboldul lui Christos i-a fost pregătit terenul prin influența forțelor lui Mercur asupra forțelor solare și lunare. În Baldur, zeul care cade pradă morții și nu poate să mai învie, nordicii au avut un precursor al lui Christos, care cade și el pradă morții, dar care are puterea de a învia, pentru că el vine de-a dreptul din soare, pe când puterea solară pornită din Wotan, Baldur, este o putere solară reflectată de Mercur, o putere solară care se revarsă din rune, din simbolurile pe care omul le extrage din propriul său intelect.

Vedem deci că în ținuturile nordice aceste lucruri au luat o formă foarte sugestivă, deoarece acolo omul încă mai avea legături strânse cu Cosmosul, manifestate în viața sa, în descifrarea Cosmosului, în aspirațiile religioase, sociale, în procedeele terapeutice, pe când după aceea oamenii au trăit în mijlocul forțelor pământului. Druidul privea felul și chipul în care se așternea umbra pietrei sale de altar, văzând cum apare în umbră elementul spiritual al soarelui; el descifra toate aceste lucruri. După aceea a venit o vreme când esența principiului solar, care era în oarecare măsură sesizată cu ajutorul dolmenurilor și cromlehurilor, această esență solară - *horribile dictu* pentru o concepție elevată - a fost reprezentată prin linii abstracte numite raze. Ne apropiem astfel de vremea în care înrudirea dintre ceea ce trăiește în rădăcini, în frunze și în flori și ceea ce trăiește în ger, în vânturi, în foc nu mai este recunoscută decât sub aspectul compoziției chimice. Uriașii și făpturile elementale se transformă în forțe ale naturii. Totuși forțele naturii de astăzi nu cuprind altceva decât pe acei uriași de odinioară, numai că nu ne mai dăm seama de asta, le percepem ca pe ceva extrem de abstract. Dar aceste forțe ale naturii descind în linie dreaptă din uriași; sunt copii născuți de curând ai acestora. Deoarece se poate spune că astăzi omul trăiește într-o cultură complet transformată, el este în mod necesar profund impresionat atunci când ia cunoștință, chiar dacă numai fugitiv, de aceste rămășițe foarte alterate ale vremurilor druizilor.

Este ca și cum am putea să-i vedem pe strămoșii oamenilor de astăzi.

Dacă analizăm unele aspecte de detaliu, vedem de exemplu că și despre medicamente vorbim acum în mod uimitor de abstract, intelectual, descriem rețete de fabricație în mod cu totul abstract. Dar aceasta se transformă în ceva plin de însuflețire, dacă ne ducem cu gândul la modalitatea, la felul cum își percepea druidul leacurile. El simțea în ele forțele solare, pe care le cunoștea, căci prin ierburi și alte produse ale naturii el intra în comunicare cu forțele uriașilor. Pentru el era vorba de ceva însuflețit. El obținea de la uriași forțele de preparare care transformau planta într-un remediu. El știa că prin aceasta realizează ceva important pentru întregul Univers. Doar după aceea avea în vedere omul. Iar prin capacitatea sa deosebită de cunoaștere a oamenilor, druidul vedea cum în cele mai intime profunzimi ale oamenilor, cele din care apar imaginile din vis, care reprezintă izbucniri inconștiente, nedefinite, ale naturii umane profunde, în cea conștientă, sub influența acestor procedee de îmblânzire a uriașilor cu acțiune lăuntrică, aceste remedii își făceau efectul asupra oamenilor. Așa că pe de o parte el îl vedea pe Loki în exterior, în efectele distructive ale focului, dar pe de altă parte folosea ceea ce obținea de la Loki pentru a transforma o plantă sau alta, prin ardere, într-un remediu al unei boli. Și apoi, din felul în care acesta acționa în interiorul omului, el vedea forța lui Loki în interiorul omului. Acolo el era dezarmat. Și atunci druidul își spunea: Ceea ce acolo, afară, în lumea uriașilor poate să acționeze în mod dăunător, distrugător, are acțiune tămăduitoare atunci când este introdus în mod chibzuit în corpul omului. De asemenea, puteri otrăvitoare în doze mari deveneau puteri tămăduitoare când erau folosite la locul potrivit.

Așa descoperea, în felul său, diferitele forțe și moduri de acțiune ale naturii. Așa pătrundea în lumea spirituală, de unde trimitea comunității sale imbolduri religioase, sociale, medicale și diverse altele. Aceasta era străvechea înțelepciune din acea vreme pe care o

sădiseră pe pământ entitățile lunare, cât timp mai erau încă pe pământ, și care acum nu se mai află direct aici pentru că s-au retras o dată cu desprinderea lunii. Deci se datora acestor inițiați, care au vestit-o și au întemeiat-o cu ajutorul modului de inițiere solară, pe care vi l-am descris astăzi.

CONFERINȚA a VI-a

Omul în trecut, prezent și viitor din punct de vedere al evoluției conștiinței

(partea întâi)

Stuttgart, 14 septembrie 1923

Am ales ca temă a conferințelor din această serie o prezentare a felului cum s-a dezvoltat, a evoluat făptura omenească în anumite perioade din trecut, cum arată ea în prezentul imediat și cum se conturează în perspectiva evoluției viitoare a omenirii pe planeta noastră. Aceasta se leagă de acea concepție asupra lumii care s-a revărsat dătătoare de speranțe asupra civilizației occidentale, inclusiv cea de pe teritoriul Americii, conform căreia omul nu trebuie văzut și înțeles numai prin prisma prezentului, ca și cum ai analiza doar un om luat ca mostră din mulțimea populației globului. Concepțiilor care puteau fi acceptate de civilizația occidentală le era propriu faptul că au încadrat întotdeauna omul în curentul devenirii istorice a locuitorilor pământului, au inclus în aceeași linie evolutivă oamenii de astăzi și pe cei din zorile istoriei, fie până la un anumit punct, așa cum o face Vechiul Testament, mai mult ca o istorie a pământului, fie mergând mult mai departe, până la urmărirea evoluției cosmice a planetei. Concepțiilor orientale și chiar concepțiilor europene mai vechi, care nu aparțineau civilizației moderne, acest lucru le era mai puțin caracteristic. Ele se mulțumeau în general să situeze omul în spațiu. Felul nostru de a simți, de a percepe, care ne-a fost imprimat de modul occidental de evoluție, nu se poate limita numai la această încadrare spațială a omului în Univers. Simțim nevoia, pornind de la un anumite impuls sufletesc, să stabilim o conexiune nu numai în spațiu, cu oamenii de astăzi, ci și în timp, cu

cei din preistorie, care de fapt, împreună cu cei de acum și cu cei care vor fi, alcătuiesc în ansamblu neamul omenesc. Dar nu reușim să obținem o imagine satisfăcătoare asupra dezvoltării istorice a omenirii, nici într-o accepțiune largă nici într-una mai restrânsă, dacă ne bazăm numai pe date antropologice exterioare. Căci omul este o ființă a cărei evoluție nu poate fi sesizată prin fapte exterioare, chiar dacă acestea sunt interpretate spiritual. Omul este o ființă corporală, sufletească și spirituală, omul este o ființă în care spiritul a strălucit întotdeauna, în măsură mai mare sau mai mică, în așa fel încât întotdeauna în el a viețuit conștiința de sine. Iar prin dezvoltarea conștiinței avem în fața ochilor întreaga natură și esență a omului, manifestată în această strălucire a conștiinței, așa cum întreaga esență a planetei se dezvoltă simțurilor prin florile ei.

Deci să pătrundem astăzi, înainte de toate, în acest moment de cea mai mare importanță al evoluției omenirii, de dezvoltare a conștiinței. Analizând conștiința oamenilor, putem distinge următoarele lucruri. În starea de veghe obișnuită, în care ne aflăm din momentul deșteptării și până când adormim, se dezvoltă în noi o imagine mai mult sau mai puțin clară și luminoasă, o imagine care crește ca floarea unei plante - din adâncurile simțirii. Aceasta reprezintă, în contrast cu imaginile clare și luminoase conștiente, ceva mai mult sau mai puțin semiconștient, estompat, frământându-se în sine, ceva ce nu este niciodată resimțit cu claritate. La o adâncime și mai mare decât simțămintele, impulsionând totuși reprezentările noastre conștiente în mod foarte direct, mult mai adânc în străfundurile ființei noastre se află voința. Le-am vorbit adesea antroposoizilor despre faptul că omul, chiar în stare de veghe, este în fond adormit, căci elementul volitiv din interiorul omului nu ajunge până la nivelul conștiinței în starea de veghe actuală. Simțim că vrem să realizăm cutare sau cutare lucru, aceasta însă nu se bazează pe voință, ci pe obiectivul voinței transpus în reprezentare conștientă. Ceea ce se află în spatele acestui obiectiv este cufundat în străfundurile ființei omenești și nu este mai clar pentru

conștiință decât în starea de somn fără vise. Și se revarsă apoi la suprafață ca voință, se revarsă în ceea ce aduc la îndeplinire brațele și palmele noastre și picioarele noastre, ceea ce săvârșim cu lucrurile din lumea fizică. Cele pe care le îndeplinim în mod voluntar în propriul nostru trup, schimbările pe care le provocăm în lumea din afară prin voința noastră, sunt lucruri de care devenim conștienți prin reprezentările noastre, la care se conectează sentimentele noastre. Însă în mod obisnuit suntem conștienți numai de începutul și sfârșitul actului de voință de intenția pe care ne-o reprezentăm; observăm prin reprezentarea propriilor noastre mișcări sau a mișcărilor din lumea exterioară, care decurg din aceste obiective. Dar ce se află între acestea, cum se scurg aceste intenții sufletești în organismul nostru, cum determină sufletul încălzirea corpului, circulația sângelui, mișcarea mușchilor și așa mai departe, pentru a-și realiza voința, aceste lucruri ne rămân la fel de necunoscute ca și cele ce se petrec în timpul unui somn fără vise. Căci cel care poate observa cu adevărat evenimentele vieții trebuie să-și spună: Eu mă trezesc de fapt numai sub aspectul imaginilor, simțurile mele dorm, voința doarme. De fapt se întâmplă același lucru în ceea ce privește voința, ca și atunci când ne trezim dimineața și ne dăm seama că organismul nostru s-a odihnit și s-a înviorat. Considerăm deci ca adevărat faptul că am dormit, pentru că ne trezim din somn. Intenționăm să vrem ceva sau altceva; aceste intenții, fără să știm, le facem să pătrundă în organismul nostru, unde trăiesc ca în somn, manifestându-se apoi, în acțiune, faptă, iar noi ne trezim din nou doar în momentul faptei, observând rezultatele a ceea ce s-a petrecut în noi fără a fi sesizat în mod conștient.

Acestea sunt în linii mari trăirile interioare esențiale ale omului în stare de veghe, în somn și în vise. Căci și visele nocturne, visele pe care le avem când dormim, depind prea puțin de reprezentările noastre. Ele se supun cu totul altor legi decât legilor logice ale vieții noastre conștiente. Însă dacă suntem capabili să le observăm, dacă pătrundem în aceste lucruri, ne dăm seama că

desfășurarea visurilor, spectacolele dramatice uimitoare care reprezintă adesea trama visurilor prezintă o asemănare izbitoare cu viața sentimentală. Dacă avem anumite sentimente în stare de veghe, sentimentele ce însoțesc imaginile din vis nu vor fi identice, însă dramatismul lor interior, tensiunile, soluțiile, imboldurile dorinței, catastrofele trăirilor interioare, așa cum se frământă în lumea simțirii noastre, reprezintă sentimentele în toată așa-zisa lor nesiguranță, dar care, după părerea mea, este o siguranță, așa cum apare și în vise, numai că visul trăiește prin imagini, pe când viața sentimentelor se leagă de evenimentele obișnuite pe care le denumim cu expresii care redau senzațiile interne ale simțămintelor. Așa încât sentimentele și visele propriu-zise pot fi încadrate la starea de vis a conștiinței actuale a omului, pe când procesele voinței și cele ale somnului propriu-zis, fără vise, le putem considera ca făcând parte din starea de conștiință din timpul somnului, în cazul omenirii de astăzi.

Trebuie să ne fie clar că ceea ce descriem acum ca fiind trăsături esențiale ale conștiinței actuale a omenirii a parcurs, într-un timp relativ scurt, o evoluție care în vremurile noastre materialiste nu este recunoscută cu plăcere. Dar lucruri care s-au păstrat ca mărturii ale gândirii omenești încă din primele secole ale erei creștine nu mai pot fi înțelese astăzi dacă nu suntem conștienți că gândirea care trăia pe atunci în om era cu totul altceva decât gândirea care se află astăzi în suflete. În mod special trebuie să insistăm asupra faptului că abordarea, cu mentalitatea de astăzi, a unei cărți ca de exemplu *Clasificarea naturii* a lui Scotus Erigena din secolul al IX-lea sau a vechilor concepții alchimistochimice denotă o ignoranță sufletească. Dacă ne luăm după concepțiile de acum, nu înțelegem deloc ce voiau să spună acestea. Putem citi cuvintele, dar nu înțelegem semnificația lor. Căci gândirea omenească a dobândit începând din secolul al XV-lea un caracter cu totul deosebit, și acest caracter, cu toate că s-a dezvoltat lent, treptat, a ajuns astăzi la un punct culminant. Această gândire, care în viața oamenilor din zilele noastre se

leagă de starea de veghe propriu-zisă, așa cum v-am prezentat-o, este ceva ce în fond nu poate aduce o mare bucurie oamenilor. Omul consideră că numai ceea ce resimte atunci când este treaz este clar și limpede; omul crede că doar interpretând aceasta în mod creator poate ajunge la cele mai remarcabile rezultate științifice. Dar în esență gândirea actuală nu-i aduce nici o mulțumire în planul năzuințelor sale sufletești. Căci, de fapt, omul se pierde pe sine în gândirea aceasta modernă. Se pierde în asemenea măsură, încât resimte această gândire ca singurul lucru clar, mult mai evident decât de exemplu circulația sângelui sau respirația. Acestea rămân neclare, obscure, în straturile inferioare ale conștiinței. Simțim că în noi trăiește o anumită realitate, dar ea este adormită, trezindu-se numai în imaginație, în gândire. Dar atunci când simțim dorința să ne preocupăm de cunoașterea de sine, ne dăm seama că ne rătăcim în gândirea care este de fapt singurul element care redă viața noastră interioară. Ne putem raporta - desigur în sens figurat - la două cazuri care arată această pierdere în gândire.

A existat un gânditor al epocii moderne - Descartes (Cartesius). De la el provine maxima modernă: *Cogito ergo sum**.

* În latină: Cuget, deci exist. Această maximă dă un răspuns îndoielilor exprimate de unii filosofi asupra existenței reale a omului. Formularea completă este: „Mă îndoiesc, deci cuget. Cuget, deci exist”. (Nota red.)

Este ceea ce ne spune un filosof. Dar mai nou omenirea nu mai spune aceasta, nu poate s-o mai spună. Căci se spune: Atunci când mă gândesc la ceva, când percep acel lucru numai în gând, el *nu există* încă; dacă mă imaginez pe mine însumi, încă *nu sunt*; aceste gânduri sunt cel mult imagini, este ceva sigur în mine, dar prin gândire nu capăt ființă. Se mai spune iarăși: Ceea ce este doar gândit, este numai un Gând. Deci la Descartes găsim o constatare chinuitoare: Am dori să *fim* și nu avem nici un alt punct de sprijin pentru a include această existență a omului în gândirea modernă, de aceea căutăm acest sprijin tocmai acolo unde desigur nu se află, dacă ne luăm după percepția generală: în gândire. Căci somnul contrazice această sentință a lui Descartes. În timpul

somnului nu gândim. Atunci înseamnă că nu existăm? Murim în fiecare seară și ne naștem din nou dimineața? Sau existăm și în timpul care se scurge între momentul adormirii și cel al deșteptării? Concepțiile actuale asupra lumii nu țin seama tocmai de cele mai simple adevăruri. În această formulă, *Cuget, deci exist*, se vădește o chinuitoare cramponare de existență, nu o trăire interioară a sinelui. De așa ceva este vorba.

Cea de a doua situație pe care ne putem sprijini afirmațiile este următoarea: Pe lângă gândire, de care omul modern este atât de mândru, dispunem și de rezultatele științelor naturii, rezultate ale observațiilor și experimentelor. Desigur, dar prin acestea nu putem pătrunde în existența propriu-zisă a lucrurilor, ci vedem doar transformările acestora, ceea ce este trecător. De aceea omul contemporan consideră o idee justificată doar atunci când aceasta provine din această existență exterioară, manifestată. Și astfel omul contemporan a încetat cu totul să-și conceapă existența în sine însuși. Gândirea este ceva mult prea subtil pentru așa ceva. Dar ce altceva se mai există în sinea sa omul nu află decât cel mult așa cum află științele naturii ce se petrece în domeniul naturii exterioare. Acolo își caută omul modern esența sa. Și el crede în sine însuși numai în măsura în care el face parte din natură. Și astfel natura, prin ființa ei, devine acel Moloch care de fapt le răpește oamenilor din epoca modernă sentimentul de sine. Bineînțeles că mulți oameni de acum vor spune că nu au deloc această senzație. Dar aceasta este numai o părere. Senzațiile oamenilor contemporani, care încep doar să tindă puțin spre cunoașterea de sine, sunt de fapt în întregime rezultatul concepției pe care v-am expus-o acum. Omul modern este închistat în această trăire a propriei sale ființe și a relațiilor sale cu lumea înconjurătoare. Și ceea ce rezultă pentru el din această închistare este transpus apoi asupra modului în care concepe el lumea. De exemplu, el privește cu instrumentele sale - spectroscop, telescop - către stele. El descrie ceea ce îi arată aceste instrumente și pe această bază elaborează o astronomie și o astrofizică pur spațiale și așa mai departe. El nu

observă că de fapt a transpus asupra boltei cerești ceea ce a observat și a calculat în legătură cu obiectele terestre.

Dacă ne referim la o sursă de lumină, oricine este de acord că dacă mă aflu la o distanță de atâtea și atâtea mii de mile de sursa de lumină lumina și-a pierdut din intensitate în spațiu, poate că nici nu mai este vizibilă. Știe oricine că intensitatea luminii scade proporțional cu distanța. Iar o altă lege a fizicii este că și forța de atracție, gravitația, cum i se spune în fizică, scade proporțional cu pătratul distanței. Dar oamenii nu se gândesc mai departe. Faptul că intensitatea gravitației are aici pe pământ o anumită valoare și descrește proporțional cu pătratul distanței, aceasta le este foarte clar, deoarece trăim aici, pe pământ, determinăm legile naturii, stabilim adevăruri terestre, le corelăm. Acolo unde gravitația are o anumită valoare, aceste legi sunt adevărate. Pe măsură ce scade gravitația, scade și adevărul acestor legi. Ceea ce este adevărat pe pământ încetează să mai fie adevărat dacă urmărim să-l extindem asupra Universului. Avem tot atât de puțin dreptul să extindem asupra Cosmosului în mod simplist, prin analogie, ceea ce stabilim aici pe baza fizicii și chimiei, cât și să extindem forța gravitației terestre din zona din imediata apropiere a pământului în largul Universului. Nu este admisibil să vedem adevărul care domnește în sferele cerești în felul în care vedem adevărul aici pe pământ. Știu că acest lucru apare pentru omul contemporan ca un paradox teribil, s-ar putea spune ca ceva fantastic. Tocmai aceasta se întâmplă în prezent: închistarea a devenit atât de puternică pentru conștiința comună, încât atunci când străpungi puțin cu cea mai mică observație acest înveliș, imediat apare un paradox. Aceasta se leagă de faptul că astăzi omul este în întregime robit de pământ, așa încât adesea nici măcar nu bănuiește că s-ar mai afla ceva deasupra celor trăite pe pământ. Și procedează și cu timpul cosmic tot așa ca și cu spațiul cosmic.

Vedeți, adesea am dezvăluit astfel de adevăruri în cercurile antroposofice; ceea ce vă spun acum este o

repetare care se bazează pe un exemplu concret. Pentru mulți poate fi foarte semnificativ faptul că la invitația prietenilor noștri antroposofi din Anglia a trebuit să prezint un ciclu de conferințe în a doua jumătate a lui august la Penmaenmawr, în Wales, acolo unde coasta de vest a Angliei are în față insula Anglesey. Este un ținut minunat, un ținut care ne arată că există pe acest pământ și o cu totul altă geografie decât cea pe care o găsim în manualele școlare și chiar în cele universitare. Astăzi se consideră că este mare lucru dacă o descriere geografică are în vedere caracterul vegetației, al faunei și florei, dacă se prezintă particularitățile geologice, paleontologice și așa mai departe. Dar există și diferențieri mai profunde ale teritoriilor decât cele folosite de obicei în ziua de astăzi de către geografi. În localitatea Penmaenmawr, unde s-a ținut acel ciclu de conferințe, mergi ca să zicem așa numai câțiva pași, o oră - o oră și jumătate în munți și găsești peste tot urme ale vechiului cult druidic: blocuri de piatră dispuse în mod simplu. De exemplu, pietrele sunt așezate în așa fel, încât alcătuiesc între ele o mică încăpăre, acoperită cu o lespede de piatră, în care lumina soarelui pătrunde cu greu, deci în care este întuneric. Nu poate fi contestat faptul că astfel de cromlehuri erau destinate și ca să servească drept încăperi funerare, căci în toate timpurile locurile importante de cult au fost ridicate pe mormintele celor din același neam. Dar aici mai este vorba și de altceva, și aceste cromlehuri simple schițează așa-numitele cercuri ale druizilor. Într-adevăr, am avut parte de o priveliște foarte frumoasă atunci când într-o zi, împreună cu dr. Guenther Wachsmuth*, am cercetat, în împrejurimile localității Penmaenmawr, un munte unde mai pot fi încă văzute ultimele resturi răzlețe a două cercuri ale druizilor, foarte apropiate unul de altul. Pietrele sunt astfel așezate, încât pot fi contemplate și astăzi. Inițial erau câte douăsprezece într-un cerc, și cel care vrea să vadă despre ce este vorba de fapt privește și observă că pe măsură ce soarele își urmează calea pe boltă, fie pe parcursul zilei, fie în cursul anului, umbra pietrelor își schimbă direcția. Fiecare piatră în felul ei.

Urmărind cum se mișcă umbra, cum se modifică pe parcursul zilei și a anului, se poate observa mișcarea soarelui.

* Dr. Guenther Wachsmuth (1893-1963), din 1921 a lucrat la Goetheanum. L-a însoțit pe Rudolf Steiner în călătoriile sale. Din 1923 este secretar și trezorer al Societății generale de antropozofie, șef al secției de științe ale naturii a Institutului liber de Științe Spirituale de la Goetheanum. (Nota red. germane.)

Oamenii de astăzi sunt sensibili la lumină, îndeosebi atunci când lumina este însoțită de căldură sau căldura este însoțită de lumină. Iar cunoașterea omenească deosebește desigur lumina soarelui din timpul verii de cea din timpul iernii, deoarece vara lumina este fierbinte pe când iarna este rece. Sesizăm și deosebiri mai puțin pregnante. Dar aceleași deosebiri care apar atât de evidente în lumină, deoarece o dată îți este cald și altă dată tremuri de frig, se arată și în umbră. Nu este același lucru dacă umbra este produsă de soare în octombrie, în iulie sau în august, nu numai ca direcție, ci și în ceea ce privește calitatea ei interioară. Printre însărcinările druizilor era și cea de a avea capacitatea de a percepe calitatea umbrei, în funcție de tonurile obișnuite, s-ar putea spune, un ton roșcat la umbra din august, un ton albastrui la cea din noiembrie sau decembrie. În felul acesta, cu instruirea pe care o avea, preotul druid putea descifra mersul anual al soarelui după umbră. Privind aceste monumente, ne putem da seama și astăzi că una dintre utilizările lor era aceasta. Mai existau încă multe alte lucruri legate de acest cult. Un ceremonial solar, dar un ceremonial care nu era numai ceva abstract, nici măcar ca o exprimare a evlaviei și a smereniei. Ne înșelăm total dacă credem aceasta, deși nu trebuie să subestimăm nici evlavia și smerenia. Însă evlavia abstractă și smerenia abstractă nu erau decisive; cultul acesta mai cuprindea în sine ceva cu totul deosebit.

Vedeți, boabele de grâu sau boabele de secară trebuie semănate într-un anumit moment al anului. Nu este bine dacă sunt semănate într-un moment nepotrivit. Cel ce cunoaște bine aceste lucruri știe ce mult contează câteva zile în plus sau în minus. Există și alte lucruri de acest fel în viața oamenilor. Viața acelei populații care locuia în

regiunea geografică unde se practica cultul druidic poate încă de acum trei mii de ani era desigur extraordinar de simplă: cultivarea pământului și creșterea vitelor erau principalele lor activități economice. Să ne punem însă întrebarea: De unde puteau să știe oamenii de atunci când să semene și când să adune roadele în mod corespunzător, când trebuie să aibă grijă de alte probleme legate de modificările ce au loc în natură în decursul anului? Îmi veți spune că acum există pentru agricultură calendarul fermierului, în care acesta poate citi ce zi este și ce trebuie făcut în ziua respectivă. Este foarte rațional. Da, în vremurile noastre aceste lucruri sunt stabilite, tipărite, la îndemâna oricui. Nici nu ne dăm seama de acest fapt, de importanța calendarului tipărit. Așa ceva nu exista, nu erau nici cele mai rudimentare forme de scriere și de citit în perioada de înflorire a ceremonialului druidic . În loc de aceasta, preotul putea sta într-un cerc druidic, urmărirea umbrelor și hotărâ, în funcție de aceste umbre: În următoarele opt zile agricultorul trebuie să facă ceva sau altceva, în următoarele opt zile trebuie să i se dea drumul taurului în ciurdă, căci este timpul cel mai prielnic pentru împerechere. Se descifra Cosmosul și existau ustensile pentru descifrarea Cosmosului. Se stătea pe pământ și pentru a face ceea ce era să facă pe pământ se citea ce spunea însuși soarele, prin semnele care erau suscitade prin monumente ale căror resturi dispersate s-au păstrat până astăzi.

Da, era o cu totul altă mentalitate și ar fi o aroganță condamnată din partea oamenilor de astăzi dacă, pentru că știu să citească și să scrie, ar subestima arta prin care se puteau stabili lucrările necesare și vremea muncilor agricole în funcție de aceste semne cerești. Vreau să spun că uneori ești nevoit să reamintești oamenilor lucrurile care pot fi cercetate de Știința spirituală.

Am vorbit deseori în cercul nostru de antroposofi despre faptul că tot ceea ce trebuie să fie cercetat în cadrul Științei spirituale nu poate fi gândit prin cugetarea obișnuită, ci aceste gânduri trebuie să apară și în

imaginație. Sper că știți cu toții - azi dimineață au fost unele controverse, dar cred că cei de față nu sunt implicați - ce am spus despre aceste imaginații în cartea mea ***Cum putem ajunge la cunoașterea lumilor superioare?*** Aceste imaginații, iar nu obișnuitele reprezentări, trebuie să le avem în suflet atunci când descriem ceva pe baza observației spirituale directe, nu pe baza observației senzoriale externe. Astfel că descrierile care sunt într-adevăr bazate pe Știința spirituală, fie că sunt făcute de aici, din locul acesta, fie că sunt făcute de afară, din stradă, pornesc tocmai de la astfel de imaginații. Aceste imaginații sunt mult mai însuflețite decât gândurile abstracte. Gândurile abstracte sunt de așa fel, încât în ele nu poți sesiza nici o urmă de ființare, ci numai imaginea reflectată în gândire a ființării. Imaginațiile pot fi percepute de gândirea activă, așa cum percepem o masă sau un scaun. Te pătrunzi în mod mult mai substanțial de esența vieții atunci când o sesizezi nu prin noțiuni abstracte, ci prin imaginație. Cel care vorbește pe baza acestor imaginații le are în fața sa, ca și cum le-ar scrie. Dar nu scrie cu acele litere îngrozitor de abstracte care alcătuiesc scrierea noastră, ci scrie cu imagini cosmice. Dar cum se prezintă aceste imaginații aici, în ținuturile noastre? Cel care cunoaște lucrurile știe că este relativ ușor să ajungi aici la astfel de imaginații, că ele se formează destul de ușor. Dacă ești corect, dacă ești conștient de răspunderea pe care o ai atunci când explici ceva din domeniul științelor spirituale, atunci fără îndoială că vei da curs unei imaginații de acest fel - adică o vei așterne pe hârtie, căci ea capătă expresie numai în scris - doar după ce ai întors-o pe toate părțile, după ce a fost cu prisosință verificată. Cel care iubește adevărul nu este guraliv, el vorbește despre lumea spirituală cu foarte mult simț de răspundere. Dar cu toate acestea se poate spune: În ținuturi ca ale noastre, astfel de imaginații se aștern ușor pe hârtie, dar tot așa de ușor se sting. Iar ceea ce alcătuiește conținutul spiritual al imaginației - care altfel nu poate fi descris - în ținuturile noastre dispare rapid, ca și cum ar fi scris și iarăși șters numaidecât. Acolo, în ținuturile unde uscatul

se întâlnește cu marea, unde în fiecare zi se succed fluxul și refluxul, acolo unde ești mereu în bătaia vântului - în hotelul la parterul căruia am stat se simțea cum suflă vântul nu numai la fereastră; chiar pe covor mergeai ca pe valuri, căci vântul pătrundea pe sub covor -, deci acolo unde vântul bate frecvent și pe de altă parte natura este atât de înviorătoare, prietenoasă, stimulatorie, unde adesea de la o oră la alta cerul acoperit de nori se înseninează complet, deci unde omul trăiește în mijlocul unei naturi schimăbătoare, prietenoase, te izbește pur și simplu amintirea felului în care această natură s-a dezvăluit celor care odinioară, ca preoți druizi - aș putea spune chiar ca învățați druizi -, o priveau de la înălțimea sanctuarului lor sublim. Cum se înfățișa pământul în fața ochilor sufletești ai preotului druid, dacă cerul i se prezenta așa cum vi l-am descris adineauri?

Este extrem de interesant să observi. Dar pentru o reconstituire deplină trebuie să sesizăm specificul geografic al locului respectiv. Acolo trebuie să te străduiești mult mai mult decât de exemplu aici, dacă vrei să formezi imaginații. Ele se înscriu relativ dificil în atmosfera astrală. Dar acolo ele rămân mai mult timp, sunt mai durabile, nu se șterg atât de repede. Așa ne dăm seama de ce tocmai astfel de locuri, în care elementul spiritual care se înfățișează omului se exprimă deja cu pregnanță într-un anumit fel prin natura locului, de ce tocmai astfel de puncte au fost alese pentru locurile de cult cele mai imporante de către acești vechi preoți druizi. Aceste cercuri ale druizilor, pe care le-am vizitat, dacă ne-am fi ridicat în nacela unui balon și am fi privit în sus la cercul cel mare și la cercul cel mic - ele se află la oarecare distanță, dar de sus, de la o anumită înălțime nu s-ar mai fi văzut asta -, cele două cercuri ar fi fost la fel de evidente ca și planul de construcție al Goetheanum-ului după ce a ars. Poziția lor este minunată. În timp ce urci pe munte, ai o vedere largă asupra muntelui și mării din cele mai variate puncte. Apoi ajungi sus. Aceste cercuri ale druizilor se află într-o vâlcea, astfel încât locul este înconjurat de munți, iar înăuntrul acestui cerc de munți se află cercurile druizilor. Acolo își aflau druizii

ceea ce alcătuia înțelepciunea lor, știința lor, cunoștințele lor. Acolo își găseau înțelepciunea solară, dar găseau și înțelegerea naturii. Căci deoarece druidul studia interdependența dintre cele care se află pe pământ și ceea ce se revarsă din cer, pentru el creșterea plantelor, dezvoltarea vegetației, erau cu totul altceva decât ceea ce au putut fi acestea pentru gândirea abstractă de mai târziu.

Dacă concepem solaritatea având pe de o parte razele de soare care pot fi simțite, care pătrund în ochii noștri, pe de altă parte umbra cu toate gradațiile ei diferențiate, dacă luăm în considerare toate acestea, atunci ne dăm seama că partea spirituală a soarelui continuă să existe în diferențierile umbrei. Diversele obiecte rețin numai partea fizică a razelor de soare, făcând ca în spatele lor să fie umbră; partea spirituală pătrunde prin ele. În cromlehuri, așa cum v-am spus, se formează un mic spațiu închis, întunecos. Acolo nu pătrunde lumina solară fizică, externă, însă influențele solare pătrund și prin aceste influențe druidul se integra în întrepătrunderea interioară a for~elor tainice ale existenței cosmice, el pătrundea în tainele Universului. Așa, de exemplu, el vedea limpede cum acționează soarele asupra plantelor. El vedea că o plantă se dezvoltă într-o anumită perioadă a anului, ca urmare a influenței de un anumit fel a soarelui. El urmărea soarele în spiritualitatea sa, cum se revarsă, cum se răspândește în flori, în frunze, în rădăcini și așa mai departe. El urmărea ce efecte are asupra animalelor această influență solară. Deoarece putea recunoaște din interior acțiunea soarelui, el vedea limpede cum pătrund în aceste influențe solare și alte forțe active ale Cosmosului, de exemplu, influențele lunare. El își zicea: Soarele declanșează în plante ceea ce este viață activă, le face să se înalțe din pământ, să crească, să se întindă tot mai mult. Și druidul știa că dacă planta care răsare din pământ ar fi supusă numai influențelor solare, ar crește la nesfârșit. Soarele dă o viață luxuriantă, plină de vitalitate. Faptul că această revărsare, această multiplicare este ținută în frâu, fixată în forme, faptul că frunzele, florile, sămânța capătă o

anumită înfățișare, faptul că această năzuință spre nesfârșit este închisă în nenumărate granție, ține de influențele lunare, care nu rezidă numai în lumina solară reflectată de lună, căci luna reflectă din nou toate influențele și acestea sunt preluate de ceea ce crește din pământ, din rădăcini, de ceea ce trăiește în forțele de reproducere ale regnului animal și așa mai departe.

Să luăm un exemplu. Druidul urmărea creșterea unei plante. El o privea cum se înalță, privea pe viu ceea ce mai târziu Goethe avea să urmărească în mod mai abstract în metamorfozele sale. El vedea cum se revarsă energiile solare, dar vedea și reflectarea energiilor solare în ceea ce dădea formă plantei. Cunoștințele sale despre natură îl făceau să vadă în fiecare plantă, în fiecare animal, în parte, acțiunea concomitentă a soarelui și a lunii. Știa cum acționează soarele și luna asupra rădăcinilor care sunt încă ascunse în pământ și cum le determină să extragă într-un anumit mod sărurile minerale din pământ. Soarele și luna acționează asupra rădăcinilor cu totul altfel decât asupra frunzelor, care se desprind de pământ și se înalță în aer. Și în alt fel la floare, care se desprinde de pământ și se întinde către soare. El vedea toate acestea reunite într-un singur tot - acțiunea soarelui și cea a lunii mijlocită de acțiunea pământului. Creșterea plantelor, traiul animalelor, pe toate acestea le vedea reunite într-un singur tot. Desigur că trăia și el așa cum am trăit noi, înconjurat de vânturi adesea vijelioase, care povestesc despre configurația ținutului, despre vremea de obicei atât de frumoasă, atât de înviorătoare. De exemplu, la începutul unei reprezentații de euritmie, într-o sală construită din lemn, lumea venise cu umbrelele, căci înainte de reprezentație s-a produs o aversă de ploaie care mai dura încă atunci când a început euritmia. Cortina era complet udă. Această strânsă coexistență cu natura, care mai poate fi simțită și astăzi în acele locuri, era desigur simțită și de druid. Natura nu era atât de distantă, ea te înconjura și te înconjoară și acum în acele locuri. Vreau să zic că efectiv este ceva deosebit de frumos - acolo ești învăluit strâns de forțele naturii, ești întovărășit de forțele

naturii, te simți cuprins în forțele naturii. Am cunoscut chiar oameni care erau de părere că acolo nici nu este nevoie să mănânci rațional, că acolo, sub influența acestor forțe ale naturii, acest lucru vine de la sine. Într-adevăr, preotul druid se afla în interiorul acestor forțe ale naturii - dar cu întreaga sa inițiere solară - și așa, cum v-am spus, vedea laolaltă soarele, luna, acțiunea mediatoare a pământului, creșterea plantelor, creșterea rădăcinilor, a frunzelor, a florilor; toate acestea nu ca legi abstracte ale naturii, cum le vedem noi astăzi, ci în existența lor elementală vie. În rădăcini acționau alte entități elementale, alte esențe solare, alte esențe lunare, decât în frunze sau în flori.

Însă druidul știa cum să diferențieze ceea ce trăia în plante în limite benefice în rădăcini, frunze și flori de ceea ce se desfășura în orizonturile vaste ale naturii. Datorită harului său imaginativ, el vedea în rădăcini micile entități elementale închise în limite strâmte. El știa că ceea ce este benefic în rădăcină poate scăpa de acolo și poate lua dimensiuni uriașe. Și astfel considera marile forțe ale naturii ca fiind micile forțe naturale din plante ajunse la dimensiuni uriașe. Și așa cum vorbea despre entități elementale care trăiesc în rădăcini, vorbea și despre entități ale rădăcinilor care s-ar putea spune că au crescut în mod nepotrivit la dimensiuni cosmice și se manifestă în brumă, grindină, rouă. El vorbea despre fapăturile binefăcătoare din rădăcini și despre uriașii brumei și gerului, care sunt ființe la fel ca cele din rădăcini, dar care au căpătat dimensiuni uriașe. Vorbea despre micile forțe elementale din frunze, care sunt înrudite cu cele care acționează în văzduh. Le urmărea și pe acestea în orizonturile vaste ale naturii și spunea că ceea ce trăiește în frunziș, atunci când scapă de acolo și iese din limitele potrivite, răspândindu-se în largul lumii, ajunge să fie purtat pe aripile vântului. Uriașii vânturilor și ai furtunilor sunt ființele elementale din frunzele plantelor, care au crescut peste măsură. Iar ceea ce se încălzește în lumina soarelui în potirul florilor, ceea ce face să emane din flori uleiuri eterice cu caracter fosforigen, atunci când se emancipează devine uriaș al

focului, din neamul cărora era de exemplu Loki*. Astfel, preotul druid, cu știința sa solară-lunară vedea într-un singur tot ceea ce trăiește în spațiul limitat al plantei și ceea ce a scăpat de acolo și trăiește în vânturi și stihii.

* Personaj din mitologia germanică, cu caracter contradictoriu, care deși făcea parte dintre zei, pune la cale uciderea lui Baldur, iar în marea bătălie de la Sfârșitul Lumii va lupta împotriva zeilor. (Nota red.)

Dar el mergea și mai departe, spunându-și: Ceea ce trăiește în rădăcini, frunze și flori, atunci când este menținut în limitele benefice în care l-au închis zeii cei buni, face să se dezvolte vegetația normală. Atunci când apare în brumă și ger, este potrivnic zeilor. Ființele elementale care au crescut peste măsură, devenind adversari ai zeilor, se manifestă în acțiunile dăunătoare, distrugătoare ale naturii. Eu, ca om, pot să preiau acțiunile distrugătoare ale potrivnicilor zeilor, pot să strâng bruma sau gerul, ceea ce este adus de furtună, ceea ce este purtat pe aripile vântului sau este legat de ploaie. Pot să le folosesc pentru ceea ce produc eu, dacă transform aceste forțe uriașe, dacă ard plantele, le transform în cenușă, în cărbuni și așa mai departe. Le iau acestor uriași puterile ca să apăr creșterea normală a plantelor, folosind forțele, care adesea devin vătămătoare, ale gerului, grindinei, picăturilor de ploaie și a altor fenomene de acest fel, și pe cele care se află în puterea uriașilor focului. Le smulg uriașilor toate acestea, pentru a putea cultiva plantele normale, pentru ca din plantele în care forțele elementale binefăcătoare s-au păstrat în limite normale să prepar remedii manipulând aceste forțe potrivnice zeilor. Exista o metodă de preparare a remediilor din plante prin utilizarea gerului, utilizarea a ceea ce trăiește în zăpezi și ghețuri sau a ceea ce poate fi obținut prin ardere, prin calcinare și așa mai departe. Preotul druid simțea că el este cel care a luat adversarilor zeilor, uriașilor, ceea ce era vătămător în aceștia, pentru a le pune din nou în slujba zeilor buni. Am putea discuta mult despre aceste lucruri, care se manifestă sub diferite aspecte.

Dar de ce ne ocupăm de aceste lucruri? Pentru că vrem să clarificăm, utilizând acest exemplu - menționez acest

exemplu, pentru că am sentimentul că acest curs asupra istoricului mișcării antroposofice pe care l-am ținut la Penmaenmawr se poate efectiv număra printre cele mai importante evenimente -, felul în care conștiința, întreaga înțelegere sufletească a omenirii într-un trecut nu prea îndepărtat era cu totul alta decât cea de astăzi. Omul din zilele noastre nu mai este conștient de ceea ce se petrecea în conștiința oamenilor de odinioară. Aș putea să spun și despre alte popoare ceea ce v-am relatat despre această populație de demult. Noi astăzi privim aceste lucruri având o cu totul altă concepție sufletească. Pe atunci oamenii nu resimțeau ceea ce percepem noi astăzi ca gândire abstractă. Întreaga lor gândire era mai mult visare. Pe atunci oamenii nu aveau noțiuni și idei atât de precis conturate ca cele pe care le avem noi astăzi. Visele lor erau mult mai pline de viață, pline de conținut, mai complete, dar de fapt visele continuau și în starea de veghe. Aceste vise, pentru cel care niciodată nu era pe deplin treaz, alternau - așa cum alternează astăzi starea noastră zilnică de veghe cu somnul și visele - cu somnul fără vise, dar care pe atunci nu era ca în ziua de azi, ci era de așa natură, încât omul, trezindu-se, revenind la viața încărcată de visare din timpul zilei, simțea că și în stare de veghe trăiește în el ceva rămas din somn. Ceva care era ca o hrană sufletească interioară, de care omul se umplea în timpul somnului, care se făcea simțită în om și era chiar foarte plăcută în om. În vremurile acelea oamenii resimțeau în întregul lor organism efectele somnului și după trezire. Există și o a treia stare, mai profundă decât somnul nostru de astăzi, o stare de conștiență care nu mai este trăită astăzi constient de către om. Această a treia stare era cea de cuprindere în pământ, iar omul când se trezea din acea stare simțea nu numai că a dormit, ci pe lângă aceasta simțea că a fost luat de forța gravitațională a pământului într-un fel de mormânt nocturn; forța de atracție a pământului îl acoperea, era înglobat în pământ.

Deci putem spune că astăzi omul trece prin următoarele stări de conștiență: starea de veghe, de visare, de somn. Dar trebuie să spunem că în trecut omul trecea prin

stările de visare, somn, înglobare în pământ. Deoarece tot ceea ce s-a dezvoltat în decursul istoriei are o anumită reflectare și în prezent, multe suflete omenești din timpuri recente vădese faptul că prezintă în sinea lor în această viață pământească recentă ceva deosebit, că în ei strălucește ceva ca o amintire a timpurilor de demult, ceva legat de o viață pământească anterioară. Astfel de oameni ne apar prin ceea ce strălucește în ei, ieșit din comun pentru vremea lor, ca un fel de memoriale vii ale sufletului. Dintre aceste spirite făcea parte oarecum Jakob Böhme*, un astfel de spirit a fost Swedenborg**. În astfel de spirite ni se arată lumina ce vine dintr-un trecut foarte îndepărtat în omenirea mai apropiată de zilele noastre, legându-se strâns de evoluția în timp a omenirii.

* Jakob Böhme (1575-1624), teosof și mistic german, autorul tratatului *Mysterium magnum*. (Nota red.)

** Emanuel Swedenborg (1688-1772), savant și teosof suedez, autorul doctrinei Noului Ierusalim. (Nota red.)

Dar despre caracterul spiritual deosebit al lui Jakob Böhme, despre cum era cel al lui Swedenborg, caractere din care putem deduce trecutul omenirii, ca și despre cele trei stări de conștiință ale omenirii viitoare vă voi vorbi mai în detaliu mâine, în continuarea acestei expunerii.

CONFERINȚA a VII-a

Omul în trecut, prezent și viitor din punct de vedere al evoluției conștiinței

(partea a doua)

Stuttgart, 15 septembrie 1923

Ieri, urmărind evoluția culturii druidice, care este în momentul de față atât de apropiată de mișcarea noastră antroposofică, am vrut să ilustrez pe cât posibil mentalitatea existentă în acel ținut în vremuri de mult trecute. Când ne întoarcem în timp cu trei, patru sau cinci milenii în urmă - timpul diferă de la o regiune la alta -, putem să ne pomenim adesea în contact cu mentalități total diferite; la rândul său întreaga conduită spirituală și socială și orientarea vieții omenești se bazează pe mentalitatea epocii respective.

Evoluția marcată astfel este legată de dezvoltarea generală a conștiinței omenști. În vremurile de demult oamenii erau cu totul altfel de ființe decât cei de acum, și tot astfel, în vremurile ce vor veni oamenii vor fi altfel decât acum. Scrierile istorice obișnuite vorbesc prea puțin despre astfel de lucruri. De aceea, când este vorba despre ceva care s-a petrecut acum câteva secole, faptele pe care le putem găsi în lucrări obișnuite de istorie apar în cea mai mare parte, pentru adevărata înțelegere, ca fiind de natură iluzorie. V-am explicat ieri că trebuie să distingem în principal trei etape ale conștiinței omenști, desigur cu tot felul de nuanțe. Stările prin care trece astăzi conștiința noastră, stare de veghe, visare, somn, sunt toate legate de timpul prezent, desigur o etapă actuală care cuprinde secole, poate chiar milenii, care însă în sens istoric este considerată etapa actuală. Iar dacă ne întoarcem în vremurile mai vechi ale evoluției omenirii nu mai întâlnim starea de veghe pe care am descris-o ieri, cu reprezentări care se succed într-o ordine logică. Cu cât ne întoarcem mai mult în timp, cu atât găsim în mai mică măsură în evoluția omenirii această conștiință logică care s-a manifestat cu toată rigurozitatea abia care în secolele XIV-XV după Christos și își are de fapt începuturile în perioada târzie a Greciei antice, pe când în perioadele anterioare exista o conștiință mult mai însuflețită, plină de imagini, nu de reprezentări, conștiință pe care o găsim la întreaga omenire de atunci.

Omenirea de atunci nu cunoștea expresia de forțe ale naturii în forma pe care o folosim noi acum. În epoca despre care v-am vorbit ieri nu se pomenea de legi meteorologice care guvernează vântul și ploile; se vorbea, așa cum v-am spus, de ființe care aveau un chip, de duhuri ale elementelor, făpturi cuprinse în plante, uriași, entități spirituale care domneau asupra vântului și furtunii, gerului, grindinei, tunetelor și trăsnetelor și așa mai departe. Natura era concepută ca fiind pe de-a-ntregul însuflețită. Nu se trăgeau concluzii logice. Viața era contemplată în agitația și freamătul entităților spirituale din lucruri și din fenomenele și elementele

naturii. Fundamentul mentalității acestei omeniri de odinioară era cu totul altul decât astăzi. Această mentalitate făcea ca de fapt omul să fie mult mai închis în sine decât astăzi. Dar acest „în sine” era în același timp o conștiință care se legăna în imagini vii ale visului, dar se și întindea în largul Universului. Se vedeau imagini, dar aceste imagini nu erau ca astăzi, când în interior sunt gânduri iar obiectele se află în afară. Nu, prin ceea ce era perceput ca ființe uriașe, uriași ai gerului, ai furtunii, ai focului, ceea ce era perceput ca duhuri ale rădăcinilor, fruzelor, florilor, omul se simțea legat de plante, de rădăcini, frunze, florile, de fulgere, de tunete. Resimțind în sinea sa spiritualul, acest element spiritual cuprins în imagini, omul nu se desprindea, în viața sa sufletească, de natura exterioară.

Nu chiar în cele mai vechi timpuri pe care le-am descris în cartea mea ***Știința secretă pe scurt***, ci în timpurile care le-au urmat se poate observa în spirit cum această mentalitate a determinat o dispoziție sufletească specială la popoarele care pentru acele timpuri erau un etalon de civilizație. A existat o epocă în care oamenii încă mai receptau din interior, în spirit, mult din ceea ce constituie de fapt cunoașterea omenească. Priveau acele imagini despre care v-am vorbit mai înainte, referitoare nu numai la existența lor de acum, ci și la viața dinaintea celei terestre; așa cum noi vedem acum în perspectivă spațială ei puteau vedea în perspectivă temporală. Nu era o amintire, ci o vedere. Priveau dincolo de momentul nașterii, în lumea spirituală din care coborâseră în viața omenească de pe pământ. Pentru omenirea de demult era normal să privească înapoi spre această existență preterestră și să aibă următoarea senzație: Ca om eu sunt o ființă spirituală, căci înainte de a mă întrupa într-un trup pământean mă aflam în sânul spiritualului, acolo îmi duceam existența, îmi împlineam destinul meu omenesc, nu încă într-un trup pământean ci, dacă pot să mă exprim așa, deși pare paradoxal, într-o întrupare spirituală.

Acestor oameni de demult li s-ar fi părut complet absurd să li se ceară să creadă în spirit, tot așa cum oamenilor

de acum li s-ar părea absurd să li se ceară să creadă în existența munților. Căci muntii îi vedem. Iar oamenii de atunci vedeau într-adevăr în sine viața spirituală dinainte de naștere, cu ochii sufletului; oamenii aveau această vedere interioară. A venit o vreme în care oamenii considerau chiar acest element omenesc interior, spiritual, ca rezultat al existenței dinaintea celei pământești, pe când natura exterioară care îi înconjura era pentru ei un fel de enigmă. Vreau să spun că în evoluția omenirii pătrundea din ce în ce mai mult observația senzorială efectivă.

De mult de tot, în străvechea Indie, după cum am arătat în lucrarea mea ***Știința secretă pe scurt***, omul vedea încă totul în mod spiritual, chiar și natura. S-a realizat un progres prin faptul că, dacă contemplarea spiritualului a rămas interioară, natura, dimpotrivă, a început treptat, ca să zicem așa, să se despiritualizeze. Omul a început să privescă în exterior. Pe când în interior simțea că este spirit desprins din spiritual, în afară vedea câmpul înflorit, norii, din care porneau fulgerele, vântul și ploile, cristalele sclipitoare, cu formele lor minunate, munții și văile. Și așa a apărut o anumită concepție, care se regăsește de-a lungul multor epoci dacă privim, în lumina Științei spirituale, spre ceea ce era pe vremuri omenirea civilizată, o concepție care s-ar putea exprima cam așa: Noi oamenii suntem spirit desprins din lumea spirituală. Înainte de a ne naște, făptura noastră omenească era legată de spiritualitate. Acum suntem situați într-un mediu natural. Vedem frumusețea florilor, măreția munților, privim cum se desfășoară forțele naturii în vânt și în furtună. Dar din acestea lipsește spiritualul. Din ce în ce mai mult s-a răspândit concepția că în jurul nostru se află numai elemente naturale.

Însă omul simțea, observa - mă refer bineînțeles la omul evoluat, omul care în limbajul nostru de astăzi ar putea fi numit civilizat - că trupul său este alcătuit din materie, din substanțe ce provin din natura lipsită de spirit, de divinitate. Oamenii moderni, oamenii vremurilor noastre, observând aceasta fac speculații, filosofează, meditează asupra acestor lucruri. Așa ceva nu se întâmpla în

vechime. Atunci omul nu reflecta asupra acestor lucruri, însă simțea enorma neconcordanță a celor ce se petreceau în interiorul său cam așa: Sunt spirit din lumea spiritelor, adevărata mea esență omenească își are originea în înălțimile divine, dar port o haină care este luată din natura lipsită de spirit, ființa mea spirituală este învăluită de ceva care nu este din domeniul spiritului. Trupul meu este format din aceeași materie din care sunt și florile de pe câmpii, din aceeași materie din care este formată apa din nori și picăturile de ploaie. Dar această materie nu are caracter divin. Omul resimțea aceasta ca pe o izgonire din lumea spirituală, ca pe o alungare într-o lume căreia el nu-i aparținea cu ființa sa.

Această concepție a putut să fie combătută, apoi pierdută, așa cum se întâmplă astăzi cu multe teorii. Însă oamenii conștienți din acele vremuri o resimțeau, iar omenirea a evoluat prin ceea ce simțea, nu prin reprezentări și gânduri. Căci chiar și evoluția gândirii din vremea noastră este numai un stadiu temporar - așa cum vom vedea pe parcursul acestor conferințe -, iar omul care vorbește numai pe baza ideilor de fapt nu cunoaște realitatea. Felul cum vorbesc astăzi oamenii este departe de adevăr. Cei mai mulți dintre cei care se consideră practicieni și sunt foarte mândri de experiența lor, de fapt sunt cei mai mari teoreticieni. Teoreticieni care stau astăzi în birouri și bineînțeles și la catedre universitare. Totul este stabilit teoretic, totul este rodul gândirii. Acesta este un stadiu temporar, aproape lipsit de adevăr. Adevărul va fi obținut atunci când oamenii vor percepe, vor simți această viață în gândire așa cum o simțeau oamenii odinioară, când natura li se părea lipsită de spirit: Noi suntem exilați, un neam exilat; am părăsit înălțimile spirituale, divine, unde era de fapt locul nostru, am fost izgoniți într-o lume căreia ființa noastră omenească cea mai profundă nu îi aparține.

Un rezultat al acestei concepții, apărut ca o expresie, o concretizare a acestei concepții, a fost sentimentul căderii în păcat a omenirii. Această reprezentare a căderii în păcat a apărut dintr-o permutare a unei convingeri. Oamenii își spuneau: Am fost izgoniți din

lumea spirituală; aceasta trebuie să se fi întâmplat din cauza unui păcat originar. Și așa s-a ivit în conștiința omenescă într-o anumită perioadă concepția păcatului originar, a căderii în păcat a omenirii, Înțelegem această concepție asupra păcatului originar, a unei greșeli străvechi, a unei căderi strămoșești în păcat, atunci când înțelegem modul cum s-a transformat conștiința neamului omenesc din trecut până în prezent și cum va fi ea în viitor. Iar în epoca în care omul a ajuns la această concluzie, el nu avea nevoie de o teorie searbădă, ci de ceva care putea fi înveșmântat în cuvinte în așa fel, încât aceste cuvinte să poată fi un balsam pentru suflet, avea nevoie de mângâiere. Ceea ce adeseori a fost descris ca o călăuzire a omenirii în vechile centre religioase, în vechile sanctuare, în ceremonii de mistere, sunt lucruri care s-au ivit în anumite epoci, legate într-o anumită măsură de cultura vechii Persii, de cea din străvechea Caldee, sau din Asia anterioară. Vedem că acestea coincideau cu apariția în ceremonialul misterelor a preoților, ca mari mângâietori ai omenirii. Ei trebuiau să aline suferința. Din mistere se revărsa mângâierea. Căci dezvoltarea conștiinței de sine care se petrecea în acele timpuri ducea la nevoia de mângâiere. Cuvintele trebuiau să fie pătrunse de ceva sufletește, ca un balsam pentru inimi, ca un balsam mângâietor. A fost o epocă de realizări artistice și religioase care, deși erau prin natura lor în oarecare măsură diferite de cele de mai târziu, reflectă o grandioasă forță creatoare. Multe dintre particularitățile artei noastre și ale concepțiilor noastre religioase își au originea tocmai în acele vremuri. O serie de simboluri religioase, imagini de cult, ritualuri, provin din acele vremuri de mult trecute.

De unde se inspirau acei inițiatori în mistere care trebuiau să aducă mângâiere? Pe atunci, când conștiința generală în stare de veghe consta dintr-o conștientă vie, în imagini, după cum v-am spus, existau și atunci trei trepte de conștientă. Așa cum există acum stările de somn, visare și veghe, în vremurile de atunci, în raport cu visarea din starea de veghe, care era chiar starea comună de conștientă a omului treaz, așa cum v-am

explicat încă de ieri, somnul nu era resimțit ca astăzi de conștiința obișnuită ca ceva care neutralizează complet conștiința. Deși în timpul somnului conștiința era foarte confuză chiar și la acei oameni de demult, totuși la deșteptare mai rămânea ceva în urmă. Am exprimat ieri această idee spunând că omul, atunci când se trezea, mai simțea încă în sine ceva din gustul somnului. Majoritatea oamenilor simteau - nu numai pe limbă sau în cerul gurii -, se simieau pătrunși în interior de acest gust rămas după somn ca de o dulceață a existenței. Din timpul petrecut în somn se revărsa în viața din timpul zilei această dulceață a existenței. Această dulceață era semn de viață sănătoasă, iar dacă în ea se amestecau alte senzații acest lucru era considerat că indică apariția unei boli. Pentru cei din ziua de astăzi pare paradoxal când li se spune că demult omenirea simțea acțiunea dulce a somnului în membre, până în vârful degetelor și în alte organe ale corpului. Dar cercetarea prin metodele Științei spirituale arată acest lucru. Spiritul limbii a păstrat câte ceva din aceasta, dar într-un mod materialist, mai lipsit de subtilitate. Licoarea aducătoare de somn era odinioară ceva spiritual, era chiar somnul însuși. După aceea a devenit ceva material, un lichid care poate fi băut. Somnul însuși era o licoare a naturii, o licoare prin care se ștergea amintirea obișnuită a celor zilnice. Era în același timp o licoare a uitării.

Simțământul pe care îl avea omul obișnuit în urma somnului era însă neclar, în timp ce inițierea îi dădea maestrului în mistere, călăuzitorului omenirii, o cunoaștere precisă a celor ce se petreceau în timpul somnului. Și așa cum în zilele noastre inițierea modernă se desfășoară pornind de la reprezentări obișnuite și ajungând la o înțelegere spirituală, tot așa omenirea de atunci se ridica de la visarea din starea de veghe la starea de somn, pe care însă conștiința și-o însușea, astfel că omul obișnuit rămânea cu percepția acesteia, iar oficiantul misterelor, printr-un ritual de el știut, simțea, primea în sine în timpul somnului și ajungea să cunoască, ca să zicem așa, ceea ce era cuprins în această urmă de gust cu care rămânea, așa cum v-am arătat mai înainte.

El învăța să cunoască apa de dincolo de existența fizică, apa în care se cufundă sufletul omenesc în timpul somnului, apa în care sufletul omenesc se adâncește, se scaldă în fiecare noapte: apa existenței astrale. Dar aceasta era numai a doua stare, după visarea din starea de veghe.

A treia stare, cea despre care omenirea de astăzi nu mai știe nimic, era o stare mai profundă decât somnul fără vise din zilele noastre. Vă spuneam ieri că am putea s-o numim starea de cuprindere în pământ. În această stare ajungea orice om în timpul nopții, în miezul somnului profund, dar numai oficiantul misterelor, datorită faptului că era inițiat, putea fi conștient de ce există acolo, putea să împărtășească rezultatele acestei stări de conștiență care constituiau cunoștințele științifice din acea vreme. Atunci omul nu-și mai spunea doar: Sunt cuprins de pământ. El își spunea aceasta, dar mai adăuga ceva. El își spunea: Sunt cuprins de pământ - dar simțea acest lucru ca și cum în cursul unei zile obișnuite ar fi ajuns de fapt într-o stare foarte apropiată de moarte, dar o moarte din care există înviere. În cea de a treia stare de conștiență, omul se simțea ca și cum ar fi fost de fapt cufundat în pământ, ca și cum ar fi ajuns în mormânt, dar într-un mormânt nepământesc.

În cele ce urmează vă voi face să înțelegeți nu numai cum era gândit acel mormânt, ci și felul în care trebuie să-l gândim. Vedeți voi, razele de soare nu se mărginesc să ajungă pe pământ, să strălucească în flori, să scânteieze în stele. Țăranul cunoaște acțiunea lor mai bine decât orășeanul, căci el utilizează și în timpul iernii căldura solară pătrunsă în pământ. Căci în pământ se acumulează ceea ce pătrunde în el în timpul verii. Dar nu numai căldura pătrunde în pământ, ci și alte forțe solare. Însă acest lucru este mai puțin important pentru subiectul pe care îl voi aborda acum. Faptul cel mai important este că și influențele lunare pot pătrunde în pământ, o parte din ele pot trece dincolo de suprafața pământului. Vreau să spun că printr-o imagine frumoasă din acele vremuri, nu doar poetică, ci extraordinar de poetică, oamenii își reprezentau intuitiv, nu doar ca o concepție logică ca

cele ale noastre de astăzi, ci în imagini, lumina argintie a soarelui revărsându-se pe pământ prin razele lunii pline, pătrunzând apoi în pământ. Ei își reprezentau modul în care acest argint al lunii pătrunde până la o anumită adâncime în pământ, de unde iarăși, după ce a dispărut de la suprafața pământului, strălucește, din adâncul pământului - nu de la suprafață - spre exterior. Aceste valuri de argint venite din lună erau simțite de om ca o revărsare și reflectare de raze, țesere și destrămare. Nu era vorba însă numai de o simplă imagine frumoasă; oficianțul misterelor știa ceva foarte precis referitor la această lumină activă a lunii.

Se știa că omul cât timp se află pe pământ are o anumită greutate. Gravitația, această greutate a sa, îl ține legat de pământ, pământul în felul acesta îi atrage făptura datorită gravitației. Cât despre forțele lunii, se știa că ele acționează în sens contrar gravitației. În general ele sunt mai slabe decât forța zdravănă a gravitației terestre, dar ele se opun forței de atracție a pământului. Se știa acest lucru. Se știa că omul nu este pur și simplu ca un butuc ținut în loc de forța gravitațională, ci că se găsește într-un anumit echilibru, tras înspre pământ dar și atras înspre înălțimi de către lună, dar că pentru pământeni atracția terestră este mai puternică . Dar forțele de atracție spre exterior, pe care le-aș putea numi negative în raport cu gravitația terestră, au efect asupra elementului principal care este activ în oameni. Dacă sub acțiunea lor nu putem să ne desprindem de pământ, putem în schimb să ne ridicăm în spirit până în spațiul stelar. Iar prin această inițiere, prin intermediul influențelor lunare, omenirea din acele timpuri ajungea să cunoască, cu ajutorul oficianților misterelor, ce acțiune are asupra oamenilor de pe pământ poziția stelelor pe bolta cerească.

Aceasta era inițierea astrologică care astăzi este atât de greșit înțeleasă și care în trecut era atât de limpede, îndeosebi în Caldeea. Pe această cale ocolită se puteau cunoaște nu numai unele efecte ale influențelor lunare, ci și ale influențelor exercitate de Soare, de Marte, de Saturn și așa mai departe. Astăzi omul a devenit sub

aspectul cunoștințelor sale o rămă - iertați-mă că recurg la o metaforă, dar astfel de lucruri sunt greu de caracterizat pe cale logică -, ba chiar mai mult, o rămă pentru care nu plouă niciodată*, care nu iese niciodată din pământ. Râmele ies afară din pământ când plouă și atunci au imaginea a ceea ce se petrece la suprafața pământului, fapt care este în avantajul rămelor. Însă omul sub raport spiritual-sufletesc este astăzi o rămă pentru care nu plouă niciodată. Este închistat cu totul în lumea pământească. De exemplu, el crede că părțile care îi alcătuiesc trupul sunt legate de pământ cum sunt și pietrele. Bineînțeles că oamenii de astăzi nu știu de exemplu că părul lor de pe cap este un rezultat al acțiunii soarelui, ca și multe alte lucruri de acest fel, căci ei sunt râme pentru care nu plouă niciodată, adică ființe care, deși poartă în sinea lor acțiunea soarelui, nu ies la suprafață ca să cerceteze aceste lucruri. Da, vechii oficianți ai misterelor știau că omul nu a crescut din pământ ca o căpățână de varză, ci s-a ivit ca urmare a acțiunii cosmice comune a întregii configurații a bolții cerești. Vedeți deci că în trecut oamenii aveau în față pe cei care îi îndrumau, inițiindu-i în mistere, inițiindu-i în felul pe care vi l-am expus, astfel încât ei știau ce semnificație are pentru oameni cosmosul care îi înconjoară.

*Joc de cuvinte intraductibil. În l. germană râma este numită *Regenwurm*, ceea ce textual înseamnă „vierme de ploaie”, în sensul de vierme care iese din pământ după ploaie. (Nota trad.)

Însă prin aceasta oficianții misterelor le comunicau ceva oamenilor, ceva ce eu vă expun în cuvinte lipsite de strălucire, căci noi astăzi nu mai suntem în stare să vorbim în felul în care o făceau vechii oficianți ai misterelor, care le îmbrăcau pe atunci în minunate expresii poetice. Era un rezultat al spiritului de atunci al vorbirii, noi astăzi nu mai putem vorbi așa, căci limbajul din zilele noastre nu mai este potrivit pentru o asemenea exprimare. Iată cam cum s-ar putea reda astăzi cele spuse de oficianții misterelor celor care căutau la ei o mângâiere pentru natura golită de spirit în care omul se simțea exilat: Da, câtă vreme viața voastră se menține în

starea de conștiință obișnuită din timp de veghe, cele care vă înconjoară vă apar lipsite de spirit. Dar atunci când te cufunzi în mod conștient în starea în care ești cuprins în pământ, acolo unde lumina argintie a lunii străbate și împânzește pământul, poți contempla activitatea zeităților stelare. Atunci când poți face acest lucru, înveți să recunoști - deși nu de la sine, cum se întâmpla în vremurile de demult, ci prin strădanie omenească - că și natura exterioară este pătrunsă pretutindeni de entități spirituale, că poartă în sine ca dar al zeilor entități spirituale, spirite elementale. Și astfel mângâierea pe care oficianții misterelor o dădeau oamenilor în acele timpuri străvechi consta în aceea că ei deveneau conștienți că plantele, pe lângă faptul că sunt frumoase, sunt străbătute de un curent spiritual; pe lângă faptul că norii plutesc maiestuos în văzduh, în ei roiesc ființe elementale divine-spirituale și așa mai departe. Cele aflate prin inițiere îndreptau omenirea tocmai către acel spirit al naturii de care avea nevoie. Într-o anumită perioadă din trecutul omenirii rolul misterelor era tocmai de a spune oamenilor că golirea de spirit a naturii este doar o iluzie a visării obișnuite din starea de veghe. În realitate spiritul se găsește pretutindeni în natură.

Astfel, în trecut a existat o societate omenească care trăia efectiv spiritualitatea existenței și avea cunoștință prin intermediul misterelor de spiritualitatea existenței chiar în domenii care mai târziu vor părea golite de spiritualitate. Tot ce i se arăta astfel omului, fie din instinct, cum ar fi contemplarea esenței sale spirituale interioare, fie prin învățătura cuprinsă în mistere, cum ar fi faptul că natura este plină de ființe spirituale, toate acestea făceau ca omul să fie legat de spiritualitate. Dacă omenirea ar fi rămas în acest stadiu al evoluției sale, nu ar fi putut niciodată să ajungă la acea stare de conștiință pe care astăzi trebuie să o considerăm ca una dintre cele mai mari valori ale omenirii, poate ca valoarea sa principală: sentimentul liberului arbitru, sentimentul libertății voinței.

Modul de atunci de a concepe lumea, această spiritualitate resimțită intuitiv, trebuia să se șteargă. Omul trebuia să ajungă la celelalte trei stări de conștiință. Cuprinderea în pământ, prin care vechii inițiați își extrăgeau din natură cunoștințele despre stele și prin aceasta dobândeau spiritualitate, a dispărut complet. Ca stări sufletești ale omului au rămas numai somnul fără vise, visele și starea de veghe. Această situație este relativ opusă celei care putea duce tocmai la anihilarea libertății. Ceea ce numim noi acum conștiința noastră din starea de veghe, cea în care ne petrecem în ziua de astăzi viața noastră obișnuită și în care ne ocupăm de știință, este ceva ce nu a fost cunoscut de vechea omenire. Prin această stare a apărut tocmai posibilitatea gândirii pure, de existența căreia ne putem îndoi, dar care este singura din care putem prelua imboldul libertății. Căci dacă nu am fi ajuns niciodată la această gândire pură, care nu garantează automat existența, dar este gândire pură, noi ca oameni n-am fi ajuns niciodată nici la conștiința libertății.

S-ar putea spune: Pe măsură ce omenirea a evoluat, ceea ce constituise odinioară legătura oamenilor cu principiul spiritual s-a pierdut în întuneric. Cele trei stări de conștiință din trecut îl purtau de fapt pe om din înălțimile spirituale și până în adâncurile pământului. Dar în adâncurile pământului el trebuia să găsească tocmai forța originală care să ducă la înflorirea libertății. Iar zorii stărilor sufletești de veghe, visare și somn au apărut deja în linii mari cu mii de ani în urmă. Omenirea pe atunci se adâncise deja foarte mult în întuneric, în care, deși există imboldul libertății, în schimb nu strălucește lumina spiritualității. Încercați să vă reprezentați cum s-a desfășurat de fapt evoluția omenirii. Privind în urmă, în acele timpuri de demult, vedem că omul se mai uita încă la cetul înstelat și își putea spune, datorită celor aflate, astfel: În mine trăiesc forțe ale acestui cer înstelat, eu fac parte din Cosmosul acesta. Omul spiritual a fost aruncat pe pământ. Cerul s-ar putea spune că s-a întunecat, căci lumina, fie că provenea de la soare sau de la stele, se răspândea în mod fizic asupra pământului și pe atunci

omul nu o putea vedea. Era ca o cortină care acoperea scena, iar omul nu putea să găsească nicăieri un sprijin pentru existența sa. El nu mai putea să vadă ce se află în spatele acestei cortine.

Vom vedea în conferința de mâine că de fapt această cortină exista deja cu mii de ani în urmă, că a devenit din ce în ce mai compactă, iar această grosime a cortinei se manifesta în întreaga concepție a oamenilor. Atunci a apărut o lumină care a stăbătut cortina, cortina s-a despicat. Aceasta a fost lumina care a strălucit de pe Golgota. Așa se manifestă evenimentul de pe Golgota în istoria omenirii. Acest eveniment, care a avut loc pe pământ, le-a arătat oamenilor din nou ceea ce văzuseră odinioară în întinderile Cosmosului ca spiritualitate a lumii. Trecând prin misterul Golgotei, Christos a adus în viața pământească ceea ce fusese văzut pe vremuri în ceruri. A fost nevoie ca ființa divină, spirituală, a lui Christos să se pogoare pe pământ și să se întrupeze într-un trup omenesc, pentru a se aduce omenirii, care acum nu mai putea să iasă din sfera pământului, această lumină în alt fel, într-un fel nou.

Omenirea se află astăzi doar la începutul înțelegerii acestui mister al Golgotei; evoluția viitoare a vieții pe pământ va face ca omenirea să înțeleagă din ce în ce mai profund acest mister al Golgotei, va face ca această strălucire interioară să devină tot mai mult o strălucire cosmică și să înceapă să reverse raze peste tot ce se află sub ochii omului. Dar pentru a înțelege mai exact aceste lucruri trebuie să mai adăugăm astăzi câteva cărămizi la acest edificiu al cunoașterii.

Dintr-un punct de vedere, acum reînvie ceea ce fusese plin de viață odinioară în trecutul omenirii. Pentru oficianții misterelor, așa cum vă spuneam mai înainte, urmărirea efectelor lunii era o activitate plină de viață. Ei transpuneau influențele lunare în inițierile lor astrologice. Ei arătau cum poți fi introdus în tainele astrilor, ale Cosmosului, prin intermediul influențelor lunare. Un element esențial al acestor inițieri consta în faptul că cel care trebuia să fie inițiat, introdus în aceste taine, se pomenea brusc că atracția gravitațională are

pentru el mai puțină importanță decât până atunci. Își simțea mai puțin propria greutate. Și i se atrăgea atenția de către învățătorii mai bătrâni să nu cedeze acestui sentiment, ci atunci când simte că este mai ușor decât înainte, să-și mărească singur greutatea printr-o încordare a voinței. Făcea parte oarecum din măiestria vechilor inițieri ca ceea ce se pierdea din greutatea naturală sub influența forțelor lunare să fie dirijat prin intermediul voinței să se scurgă în om. Așa se răspândea cunoașterea astrilor. Și așa capacitatea oamenilor din acele vremuri de a depăși gravitația era folosită pentru a dezvolta în ei voința de a rămâne legați de pământ cu sufletul. Această atașare sufletească acționa ca o scânteie care aprindea o lumină interioară, sufletească, care lumina în depărtările Cosmosului și în felul acesta omul a ajuns să cunoască aceste depărtări cosmice.

În lumina Științei spirituale se pot descrie cu exactitate aceste lucruri, felul în care s-a format vechea conștiință. Dar ceea ce se găsea în oamenii de atunci se regăsește și astăzi. Există atavisme, rămășițe ale acelor timpuri. Acestea apar din nou în lume, atunci când oamenii de atunci revin pe pământ. Și deoarece legătura cu forțele lunare apare la oameni care trăiesc în vremuri în care ea nu ar mai trebui să existe, când acest somn profund a dispărut, se manifestă prin somnambulism, prin comportament lunatic. Iar oamenii atunci când sunt năpădiți de această stare vor să contracareze pierderea greutății nu prin suflet, ci mergând pe acoperișuri sau măcar dându-se jos din pat. Ei realizează cu corpul lor omenesc ceea ce ar trebui de fapt să fie făcut numai cu corpul astral. Ceea ce în vremurile moderne este doar o anomalie, în vremurile de demult era o calitate care ar putea fi folosită pentru a ajunge la cunoaștere. Și faptul că popular acești oameni erau numiți „lunatici” avea un sens pozitiv, căci această stare a receptivității omenești era corelată cu o legătură atavică cu forțele lunare, rămase din vechi timpuri.

Tot așa cum omul putea fi legat de forțele lunare, el putea de asemenea să fie legat și de forțele solare. Dar legătura cu forțele solare acționează în ascunzișul

făpturii omenеști, de aceea nu poți da de ea decât pe căi ocolite. Această legătură cu forțele solare a fost desigur căutată de preoții druizi în timpurile de înflorire, nu în cele de declin, ale inițierii solare. Inițierea solară ducea la o stare prin care nu numai că se stimulau în oarecare măsură forțele lunare, se putea afla prin inițiere astrologică câte ceva din tainele Cosmosului, ci această inițiere solară permitea și un fel de dialog cu ființele divine, spirituale din Univers, dădea un fel de inspirație, pe când inițierea lunară producea numai un fel de imaginație. Inițierea solară este o manieră de a asculta sfaturile entităților spirituale din Cosmos și în orice caz dă posibilitatea unei pătrunderi în taine ale existenței Universului mult mai adânci decât cele înțelese prin inițiere lunară.

Și acest lucru poate să iasă din nou la suprafață ca un atavism. De fapt, se păstrează în orice om. Dar mentalitatea omului de astăzi nu mai este la fel ca cea din trecut și ochii lui au în primul rând rolul să recepționeze radiația fizică a soarelui. V-am atras atenția ieri că în aceste raze fizice ale soarelui se află și elementul spiritual, sufletesc. Dar omul din zilele noastre nu vede acest lucru. De aceea omul din zilele noastre se comportă față de soare cum s-ar comporta cineva față de un om care ar susține că în ele există ceva interior, sufletesc, iar acesta i-ar răspunde că așa ceva nu există. Atunci când îți miști brațele, acționezi de fapt un sistem de pârghii, trase de mușchi ca de niște frânghii. Este un mecanism în funcțiune. Așa consideră omenirea de astăzi și acțiunile solare. Vede numai efectele exterioare, în cazul acesta numai lumina fizică. Dar în timp ce lumina fizică face să pătrundă în noi influențele solare, concomitent pătrunde în om și spiritualitatea entității solare. Printr-un anumit mod de concentrare interioară, nu acel pe care l-am descris în lucrarea mea ***Cum se poate obține cunoașterea lumilor superioare?*** ci unul pe care omul îl are în mod atavic ca o forță elementară, omul poate astăzi, chiar printr-o concentrare interioară a organismului său - când spun astăzi am în vedere o etapă istorică care desigur poate cuprinde câteva milenii - să

înceteze de a mai fi foarte receptiv la acțiunea fizică a soarelui și să devină în schimb receptiv pentru solaritatea spirituală. Atunci omul are o altă percepție. Acolo unde apar aceste elemente atavice, omul are o altă percepție decât în viața obișnuită din zilele noastre. Atunci când vă uitați în oglindă, ceea ce se află în fața oglinzii este reflectat spre voi. Tocmai pentru că oglinda nu lasă să se vadă ceea ce se află în spatele ei, ceea ce se află în fața ei este reflectat. La fel, dacă un om are o construcție sufletească care îl face ca, deși dispune de toate simțurile, în loc să privească către soare, să vadă lumina fizică a soarelui, el să privească întunericul, acest întuneric devine o oglindă în care el vede reflectate cele din imediata sa apropiere, din natură. Și atunci el nu zice: Aici este o plantă, care are o rădăcină din care pornesc frunzele, florile, fructele, sămânța, ci zice: Văd aici, în partea de jos a plantei, ceva care este spiritul elementar al cunoașterii, care cuprinde un element conservativ, ceva care fixează. Mă uit mai departe deasupra acestei părți și văd cum acest caracter conservativ, de fixare, este depășit și planta nu mai tinde să se fixeze, ci fixarea alternează cu detașarea, ducând la formarea frunzelor și, în sfârșit, văd cum planta tinde spre înălțimi așa cum clocotește apa sub acțiunea focului. Această viață a plantelor este reflectată de către întunericul, care este de fapt o claritate spirituală: în felul acesta a văzut Jakob Böhme plantele, în mare măsură în mod atavic, atunci când a considerat că în partea inferioară se găsește principiul salin, în mijloc cel mercuric și în partea de sus cel fosforic*. Astfel, vedem cum se răsfrâng spre noi, în același spirit ca pentru Jakob Bohme, care era în mod natural un inițiat solar, cunoștințe care au aparținut civilizației omenesti din timpurile străvechi, o civilizație preistorică, când încă nu se cunoștea scrierea. Dacă avem în vedere vreuna din lucrările lui Jakob Böhme - *Mysterium magnum*, *De signatura rerum* , *Aurora sau ivirea zorilor* și așa mai departe - și nu putem citi această lucrare în așa fel încât din prezentările confuze ale lui Jakob Böhme să descifrăm ceva foarte asemănător cu cele pe care vi le-

am spus despre preoții druizi, înseamnă că îl citim incorect. El nu era inițiat din afară, ci din ființa sa interioară. Această inițiere solară tâșnea ca o recapitulare a unei existențe anterioare. Acest lucru poate fi sesizat chiar din biografia lui Jakob Böhme.

* Simbolistica alchimiei considera că există trei principii în natură: *sulfur*, cu proprietăți active, inflamabil (de aici și denumirea de fosforic, adică purtător de lumină); *mercurul*, cu proprietăți pasive, volatil; *sarea*, termenul mijlociu, de unire între celelalte două principii antagoniste. Acestea nu erau echivalente cu substanțele chimice cu același nume, ci reprezentau anumite calități ale materiei. (S. Hutin, *Alchimia*, Editura de Vest, Timișoara, 1992). (Nota red.)

În oameni pot să acționeze forțe și mai profunde, cele ale planetelor exterioare cele mai apropiate de noi din sistemul solar. Pentru astronomia de astăzi ele nu sunt singurele planete exterioare, căci s-au mai descoperit două. Ele produc nedumeriri chiar pentru astronomia fizică de astăzi, pentru că nu se încadrează întru totul în legile mișcării corpurilor cerești. Dar sub aspectul poziției spațiale, fiind încadrate în sistemul solar, Uranus și Neptun trebuie luate în considerare de astronomie. Dar așa cum v-am spus, ele le dau bătaie de cap astronomilor, deoarece „lunile” lor „se poartă nebunește” față de felul cum se comportă ceilalți sateliți, normali, ai lui Jupiter și așa mai departe. În realitate se poate spune că sub aspectul influenței concrete active a planetelor Saturn poate fi considerată ultima dintre planetele sistemului nostru solar. Și așa cum omul se poate afla sub influența acțiunii lunii, pe care v-am descris-o detaliat, sub influența acțiunii soarelui, pe care v-am prezentat-o succint, el se poate afla și sub influența acestei acțiuni a lui Saturn. Saturn acționează prin ceea ce revarsă sub aspect spiritual în sistemul planetar și prin aceasta și în interiorul omului, adică memoria istorică a Cosmosului. Saturn este memoria, amintirea sistemului nostru solar, și dacă vrem să știm ceva despre evenimentele din acest sistem nu putem să o facem doar prin speculații astronomice.

Astăzi aceste lucruri încep să dea de gândit științei oficiale, căci nimic nu se mai potrivește. Toate acestea

sunt gândite de-andoaselea. Vedeți, noi am vorbit adesea în cercul nostru despre așa-numita teorie a relativității, de faptul că în lumea fizică nu se poate vorbi niciodată de mișcare absolută, ci întotdeauna trebuie să vorbim despre o mișcare relativă. Așa cum s-a putut spune: Soarele se mișcă, Pământul stă pe loc, mai târziu s-a spus: Pământul se mișcă, Soarele stă pe loc. Toate acestea sunt de fapt relative, se poate spune așa sau altminteri. Așa cum, vorbindu-se o dată despre teoria relativității aici la Stuttgart, la o adunare a mișcării antroposofice, un cunoscător al acestei teorii a explicat în mod foarte sugestiv ascultătorilor că este tot una dacă iei un chibrit în mână și îl freci de cutie, deci cutia este fixă și chibritul este mișcat sau dacă ții chibritul nemișcat și freci de el cutia. Și într-un caz și în altul, chibritul ia foc. Acest lucru este abordat științific cu toată seriozitatea și bineînțeles că și în conferința respectivă a fost prezentat în mod serios și este ceva incontestabil. Dacă s-ar fi găsit un suflet naiv care ar fi ținut în perete cutia de chibrituri, ar fi pătruns acolo o părticică de absolut. S-ar fi putut - însă ca toată clădirea - pe atunci sediul nostru era în strada Primăriei nr. 70 - să fie deplasată și relativitatea s-ar fi ivit iar. Doar că ar fi mers ceva mai greu. Dar dacă extindem acest exemplu asupra întregului Univers, putem spune alături de Einstein că în interiorul lumii fizice nu se poate găsi nimic absolut, totul este relativ. Deci ne aflăm în fața relativității. Tocmai această relativitate a lumii fizice trebuie să ne facă să nu căutăm absolutul în lumea fizică, ci în lumea spirituală. În zilele noastre știința oferă deja o pătrundere în lumea spirituală, atunci când este înțeleasă în mod just. Astăzi trebuie să nu fi diletant, ci om de știință autentic, cu noțiuni precise, pentru ca să poți fi călăuzit în spirit de știința autentică, care nu este concepută aici pe pământ, nici chiar de către corifeii ei. De aceea în cadrul cercetărilor fizice nu se poate afla nimic nici despre ce înseamnă Saturn pentru lumea noastră. El este în mare măsură o amintire, memoria sistemului nostru planetar. În el se păstrează tot ceea ce s-a petrecut vreodată în

sistemul planetar. El le spune acelora care sunt inițiați în Saturn ce s-a petrecut în acest sistem planetar.

După cum se poate întâlni în mod izolat la unii oameni, ca o moștenire a unei etape mai vechi de dezvoltare a omenirii, ca o moștenire de la oamenii din trecut, o afinitate cu luna, oamenii respectivi fiind somnambuli, după cum pot să iasă la iveală influențe spirituale ale soarelui și oamenii aceia, în loc să privească ca ceilalți cu ochii deschiși lumina privesc de fapt întunericul în care se oglindește natura, văzând lumea ca Jakob Böhme, tot astfel poate exista o afinitate cu influențele lui Saturn, care acționează în special asupra capului oamenilor și sădesc de fapt în oameni amintirea care trece dincolo de viața pământească. Astfel de influențe se pot întâlni în mod distinct.

Așa încât se poate vorbi de oameni lunari, cunoscuți în mod obișnuit ca somnambuli, și despre oameni solari ca Jakob Böhme și în mai mică măsură chiar Paracelsus*. Se poate vorbi și de oameni aflați sub influența lui Saturn. Astfel de om a fost Swedenborg. El este unul dintre aceia care, deși nu putem spune că le dă bătaie de cap, ar trebui să le dea bătaie de cap învățaților de astăzi. Căci acest Swedenborg a fost la vremea sa la mare înălțime, a fost o adevărată autoritate și în domeniul științelor exacte. Până pe la patruzeci de ani Swedenborg s-a încadrat în mod destul de convenabil în știința oficială, nu a spus nimic ce nu s-ar fi putut potrivi cu concepțiile aceasteia. Doar după aceea s-a tulburat treptat. Trebuie să spunem că forțele lui Saturn au devenit extrem de active în el. Oamenii care au o concepție materialistă spun că și-a pierdut mințile. Dar ar trebui să ne dea de gândit faptul că există atât de multe lucrări rămase de la Swedenborg, care au fost recent publicate de o societate suedeză și au fost recunoscute ca lucrări științifice. Cei mai importanți oameni de știință din Suedia se ocupă acum de editarea lucrărilor lui Swedenborg. Însă acestea sunt lucrări elaborate de el înainte de ceea ce am putea numi viziune sa spirituală. Nu este prea plăcut să vorbești despre cineva de care s-ar putea spune că a fost printre cei mai așezați oameni din vremea sa până la patruzeci de ani și

despre care după aceea trebuie să spui că este un nesocotit, ca să nu zicem mai rău. Însă Swedenborg nu s-a prostiț, ci la un moment dat, când a ajuns pe culmile științei curente din vremea sa, a început să privească în adâncul lumii spirituale. Și această privire interioară s-ar putea spune că i-a cuprins capul, acel organ care la el era deosebit de bine dezvoltat. El a fost cuprins de spiritualitate, de spiritualitate provenită în esență de la Saturn, și așa a putut să privească - nu ca Jakob Böhme, care recepționa tainele interioare ale naturii oglindite de întuneric - direct în eter, acolo unde apar chipurile spiritelor superioare reflectate în eter. Așa a descris Swedenborg această lume spirituală. Ceea ce și-a reprezentat el nu este ceva văzut de el. Ființele spirituale la care se referă el sunt altele. Dar el nu a văzut doar o simplă oglindire terestră a acestor spirite, ci a văzut influențele spiritelor în eter, a văzut formele eterice. Acestea erau acțiunile spiritelor - care nu puteau fi văzute ele însele - în eterul planetei noastre. Pe când Jakob Böhme a văzut imagini ale naturii oglindite, el a văzut ceea ce se realizase în eter de către aceste spirite ale căror acțiuni le-a sesizat. Deci ceea ce descrie Swedenborg ca îngeri nu sunt îngeri, ci forme eterice. Dar ceea ce i s-a arătat sub formă de îngeri, ca forme eterice, este rezultatul acțiunii îngerilor, este o reflectare a ceea ce fac îngerii. Așa că trebuie să considerăm astfel de lucruri ca fiind reale. Este desigur o eroare să spunem că Swedenborg a văzut lumea spirituală ca atare, căci aceasta nu i-a fost accesibilă. Dar ceea ce a văzut el este real.

* Theophrastus Bombastus von Hohenheim (1493-1541), cunoscut sub numele latinizat de Paracelsus, alchimist și medic elvetian, pătintele medicinei hermetice. Concepțiile lui au influențat puternic doctrinele oculte din secolele care au urmat. (Nota red.)

Somnambulii comuni, lunaticii, fac ceva real. Ei o fac cu corpul lor fizic, deși ar trebui să o facă numai cu corpul astral. Jakob Böhme este cel dintâi care a privit cu corpul său fizic, cu ochii lui, care aveau capacitatea de a exclude ceea ce ține de fizic, a privit în întuneric, dar a văzut lumina din întuneric, reflectarea spiritelor naturii.

Swedenborg nu a văzut imagini reflectate, ci imagini eterice ale existenței spirituale de ordin superior. Este o succesiune gradată: de la pătrunderile spirituale nevăzute, automate, ale lunaticilor, trecând prin ceea ce aş putea numi o „*second sight*” de esență naturală a lui Jakob Bohme, care nu vedea latura exterioară a naturii, ci reflectarea laturii ei interioare, și până la Swedenborg, care nu vedea reflectări, ci realități în eter, forme, nu imagini reflectate, forme datorate acțiunii a ceea ce se desfășoară acolo sus, în regiunile spirituale superioare. Vedem deci cum putem vorbi despre trecutul și prezentul omenirii, dar trecutul se mai păstrează și astăzi prin unele semne clare, ca o moștenire, în așa-numitele situații anormale ce pot fi întâlnite acum. Și atunci când putem privi în acest fel în trecut și în ceea ce s-a păstat până în prezent cu ajutorul unei înțelegeri pătrunzătoare a misterului de pe Golgota vom putea privi și spre viitorul omenirii. Acest lucru îl vom face în conferința de mâine.

CONFERINȚA a VIII-a

Omul în trecut, prezent și viitor din punct de vedere al evoluției conștiinței (partea a treia)

Stuttgart, 16 septembrie 1923

Ați reținut desigur, din cele spuse ieri, că una dintre stările de conștiință proprie oamenilor în timpuri îndepărtate s-a pierdut treptat. Am spus într-adevăr că genul de conștiință trează al oamenilor de astăzi, care se manifestă de preferință prin reprezentări mai mult sau mai puțin abstracte, sau măcar prin imagini neclare, nu era cunoscut în această formă, că în schimb pe atunci exista un fel de visare în stare de veghe, o stare de veghe plină de visare, dar care nu era resimțită așa cum sunt astăzi visele, ci ca esența unor imagini vii, care corespundeau mai mult sau mai puțin cu o realitate spirituală. Mai exista apoi un fel de stare de somn lipsit de vise, dar după care rămânea acea senzație pe care v-am descris-o ieri. Acestora li se adăuga o a treia stare de conștiință, acea stare care era resimțită ca o odihnă în sânul forțelor lunare pătrunse în adâncul pământului,

care de fapt îi înălțau pe oameni într-un fel deasupra gravitației terestre și le dădeau posibilitatea să simtă apartenența lor la Cosmos. Acesta era elementul esențial al vechii mentalități, faptul că omul se simțea părtaș la existența cosmică. În prezent, în conștiința obișnuită a oamenilor din această veche stare de conștiință a rămas de fapt doar o reflectare tulbure, care, deși este observată de orice om, trece prin conștiința omenească fără să i se dea atenție.

Aș vrea acum să caracterizez această rămășiță de conștiință din timpurile străvechi. În zilele noastre, dacă omul își analizează visele, va observa că aceste vise, care îmbracă un aspect haotic, se alimentează în modul cel mai variat din evenimentele vieții sale pământești. Lucruri de mult uitate reapar în vis, transformate în cele mai felurite moduri; chiar lucruri care au trecut neobservate în viață pot să capete amploare în evenimentele din vis. Iar momentele în care s-au petrecut diferite întâmplări sunt de asemenea amestecate în cele mai variate feluri. Dar dacă urmărim mai îndeaproape cele ce se petrec în vis, reiese ceva foarte banal. O să descoperim că în esență toate lucrurile care se regăsesc în conținutul viselor se leagă într-un fel sau altul, chiar dacă foarte pe departe, de întâmplările din ultimele trei zile. Ați visat poate că aveți în fața ochilor ceva care de fapt s-a petrecut acum douăzeci și cinci de ani. Vă stă înaintea, poate puțin modificat, dar plin de autenticitate. Dar dacă vă gândiți mai bine, veți descoperi ceva de felul acesta: în visul care ne face să reținem o întâmplare de acum douăzeci și cinci de ani este implicat un personaj care, ca să dăm un exemplu, poartă numele de Eduard. Vă veți da seama că pe undeva ați auzit, poate doar trecându-vă întâmplător pe la ureche, sau că v-ați aruncat în fugă ochii pe un text în care ați întâlnit numele de Eduard. Întâmplările din vis sunt întotdeauna în legătură, fie cât de îndepărtată, cu ceva care s-a petrecut în ultimele trei zile, fie și un lucru atât de neînsemnat. Aceasta se datorează faptului că omul poartă în sine întâmplările din ultimele două, trei sau patru zile -

desigur intervalul este doar aproximativ - cu totul altfel decât pe cele care au avut loc mai demult.

Omul preia ceea ce percepe în exterior în organismul său astral și în Eul său. Acolo evenimentele percepute trăiesc laolaltă cu conștiința. Cele care s-au petrecut în decursul ultimelor trei zile sunt resimțite în mod mult mai intens decât cele care au avut loc cu mai mult de trei zile în urmă. Așa cum vă spuneam, în viața obișnuită nu observăm aceste lucruri, dar aceasta este realitatea. Aceasta se datorează faptului că tot ceea ce este perceput sau formulat în procesul gândirii de către om, în organismul astral și în Eu, trebuie să se întipărească, să se imprime în corpul eteric, în corpul forțelor intuitive și cel puțin, în oarecare măsură, și în corpul fizic. Iar pentru această impregnare este nevoie de două, trei sau patru zile, astfel că omul ajunge să doarmă de două-trei ori după ce i s-a întâmplat ceva, până ca acest lucru să se imprime în trupul eteric și în cel fizic. Căci doar atunci, ca să zicem așa, este destul de bine fixat cel puțin în corpul eteric, încât să poată constitui o amintire durabilă. Și așa în om se dă neîncetat un fel de luptă între corpul astral și cel eteric și rezultatul acestei lupte este că ceea ce resimte omul ca ființă conștientă se imprimă, se fixează în elementele mai grosiere, materiale, ale ființei sale. După trei-patru zile omul poartă în sine ceea ce mai înainte a fost doar o trăire senzorială fugară, iar acum s-a înregistrat în corpul său eteric, cel al imaginilor, și în corpul său fizic.

Gândiți-vă cât de puțin sunt conștienți oamenii de astăzi de cele pe care vi le spun eu acum. Dar acestea se produc în continuare în viața sufletească și chiar în cea trupească a oamenilor. Fiecare întâmplare la care suntem părtași trebuie de fapt să aștepte trei-patru zile până când se va înscrie pe deplin în patrimoniul nostru. Până atunci oscilează între corpul astral și cel eteric, fără să se știe precis dacă într-adevăr se va imprima în corpul nostru eteric și prin aceasta și în corpul fizic.

Acolo se petrece de fapt ceva extraordinar de important. Gândiți-vă că în fond ființa noastră adevărată cuprinde numai Eul nostru și corpul nostru astral. Nu putem să

spunem despre corpul nostru eteric că ne aparține. Oamenii acestui veac materialist își permit să considere corpul eteric și îndeosebi corpul fizic ca fiind *al lor*. Dar corpul fizic și cel eteric aparțin de fapt în întregime Cosmosului. Și deoarece în decurs de trei-patru zile evenimentele trăite de Eul nostru și de corpul astral sunt preluate de corpul eteric și de cel fizic, ele nu ne mai aparțin numai nouă, ele aparțin Cosmosului. Deci numai timp de trei zile putem să spunem că cele rezultate din contactul nostru cu lumea ne interesează numai pe noi. După trei-patru zile acestea s-au înscris în Univers, sunt fixate în Univers, nu ne mai aparțin numai nouă ci și zeilor.

Cu foarte mult timp în urmă, în zorile evoluției omenirii, oamenii simțeau limpede acest lucru minunat datorită acelei stări de conștiință care s-a pierdut în zilele noastre, o stare de conștiință mai profundă decât somnul obișnuit. Iar inițiații, cei cărora li se dezvăluiau aceste lucruri, puteau să explice ce se află de fapt dincolo de această minunată senzație. În epoca despre care am vorbit ieri, epoca culturii egiptene și a celei caldeene, oamenii nu mai păstrau decât o senzație obscură a acestor lucruri. Dar celor inițiați în Mistere li se dezvăluia esența adevărată a acestor lucruri, pentru că pe atunci inițierea era în esență un fenomen exterior și ceea ce se petrecea cu omul în exterior era transpus apoi în interior, pe când acum inițierea este un fenomen spiritual - sufletesc, pur interior, cel mult însoțit de unele simboluri și gesturi corporale. Ca să dau numai un exemplu, deși aș putea să vă relatez și altele - inițierea consta adesea în faptul că cel care urma să fie inițiat era cufundat de către cel care îl iniția în mistere, pentru vreo trei zile, în starea aceea care astăzi este pe de-a-ntregul dispărută. Timp de trei zile el era cufundat în acea stare, astfel că putea să experimenteze cum se petrec lucrurile, ce îndură omul în această lume în cele trei zile în care el este scos în afara omenirii și cum cele trăite atunci pătrund într-un fel în esența oamenilor. Cel care trecea prin această inițiere ajungea să-și dea seama cum evoluează o reprezentare, o senzație, un sentiment ca

element faptic, înainte de a deveni ceva propriu oamenilor. Dar cele care i se arătau acolo, cunoștințele atât de tănuite pentru oamenii de rând, cuprindeau ceva extrem de semnificativ, atât de semnificativ încât concepția actuală, materialistă, asupra lumii este departe de a bănuî cum stau lucrurile. Cuprindea cele care urmează. Veți putea înțelege mai bine ce vreau să spun despre cele ce se obțineau prin această inițiere care consta în petrecerea a trei zile într-o stare de conștiență confuză, dacă vă voi aminti mai întâi ce este visarea, pe care o cunoaște toată lumea în zilele noastre. Desigur, viața visurilor ține de acele lucruri care trebuie studiate cu precizie. Chiar dacă nu suntem influențați de nici o idee preconcepută, și bineînțeles că ar trebui să ne ferim de acestea, dacă analizăm visele prin prisma unei concepții care tinde spre știința autentică, ne izbim de ceva de o profunzime deosebită.

Căci în ce fel apare această visare? Sigur că există mai multe feluri de vise. Dar ne vom opri la acele vise care reprezintă reminiscențe ale celor trăite de noi. În aceste vise apar imagini din întâmplările prin care am trecut. Dar în ce fel? Știți bine că ele apar extrem de modificate, puternic transformate. Se poate întâmpla chiar ca prefacerile să fie atât de mari, să fie de așa natură încât cineva să viseze ceva ce n-ar avea nici cea mai mică sansă să se petreacă vreodată în viața sa reală, de exemplu un croitor visează că trebuie să confecționeze uniforma oficială a unui ministru important. El poate să nu aibă nici cea mai mică perspectivă să i se întâmple așa ceva, însă el a tot confecționat diferite costume, printre care probabil și unele care i-au plăcut mai mult. Or, într-un astfel de vis pot să se interfereze tot felul de lucruri. Persoana respectivă poate că a fost într-o viață anterioară servitorul unui om de stat roman și trebuia să-l îmbrace pe acesta în togă. Unele sentimente nedesluite rămân și ceea ce realizează respectivul în această viață se nuanțează în funcție de ceea ce se răsfrânge până aici din existența sa anterioară.

V-am relatat doar unul din motivele pentru care conținutul viselor se transformă. Oricine știe că aceste

prefaceri sunt mari. Și trebuie să ne punem întrebarea: Ce este cuprins în vise, ce acționează în interiorul lor? Până la urmă evenimentele exterioare sunt cele care constituie cauza acestui gen de vise, dar aceste evenimente exterioare iau cu totul altă înfățișare.

Cum de se întâmplă așa? Vedeți voi, aceasta provine de la ceva la care nici nu visează concepția științifică asupra lumii din zilele noastre. Se trage de la faptul că legile naturii, recunoscute științific, care sunt cercetate pretutindeni în lumea exterioară prin observare, tehnici experimentale, legitățile, acest ansamblu de legi ale naturii de care vorbim, nu acționează și în interiorul omului. Dacă cineva crede că legile naturii, observate de el în laborator, sunt legi care acționează și în interiorul ființei umane, se află pe un drum greșit. Nu numai substanțele pe care le ingeră omul prin intermediul alimentelor sunt transformate în organismul său, dar și legile cărora le sunt supuse acestea se modifică până la nivelul celor mai mici particule. Ceea ce apare în vis în fața omului nu este doar imaginea abstractă a unei realități, ci în vis prind viață legile organice la care este conectat omul. Visul este mai apropiat de oameni decât gândirea abstractă de peste zi. Visul redă felul și modul în care se comportă în om substanțele din afară în funcție de legile lui proprii. Și ce reprezintă visul? Este un protest față de realitate, care este încorsetată în legile naturii. De când adormiți și până când vă treziți trăiți în lumea despre care cei ce studiază natura spun că după legile ei se petrece totul în lume. În clipa când, prin vis, s-ar putea spune că pătrundeți ca printr-o pânză de păianjen în lumea spirituală, trăirile din vis alcătuiesc un protest față de legile naturii. Visul nu poate să decurgă așa cum s-au petrecut întâmplările în lumea din afară, căci atunci ar fi prea asemănător cu starea de veghe. Visul, care se ivește din starea de somn propriu-zisă, protestează prin structura lui împotriva legilor naturii. De aceea el se apropie mai mult de oameni.

Sub acest aspect oamenii cu convingeri materialiste din vremurile noastre fac unele descoperiri ciudate. Există o carte, o carte interesantă, care a apărut acum câțiva ani,

despre care nu se poate spune decât că este foarte caracteristică pentru modul de gândire al oamenilor cu preocupări științifice din zilele noastre: *Magia ca știință experimentală a naturii*, scrisă de un oarecare Staudenmaier*. Probabil că unii dintre dumneavoastră cunosc această carte. Autorul voia să ajungă la analiza a ceea ce se află de fapt în lumea spirituală. El mărturisește că în privința antroposofiei n-a citit decât criticile care i-au fost aduse. De aceea oamenii nu sunt prea dispuși să pornească în această direcție, căci încă le vine foarte greu să se orienteze în antroposofie. Tocmai pentru că sunt încorsetați de structura actuală a cunoașterii științifice, le vine foarte greu să pătrundă în antroposofie. Astfel că Staudenmaier a făcut mai întâi încercări de a pătrunde în lumea spiritelor, în stilul unor experimente spiritiste. El și-a înăbușit conștiința, a încetșosat-o până când a ajuns într-o stare asemănătoare cu cea a unui medium. Apoi a realizat o scriere mecanică. După care s-a minunat că a scris tot felul de prostii, că toate acestea nu concordau în nici un fel cu ce știa el despre realitate. Nu se potrivea nimic. Și dintre toate nu se potrivea mai ales ceea ce reieșea din cele scrise, și anume că spiritele îi vorbeau. Căci el era convins că nu este cu puțință ca spiritele să-i vorbească. Însă ceea ce scria îi dădea de înțeles că spiritele îi vorbeau. Pe lângă aceasta, era ceva de speriat ce îi puneau în spinare aceste spirite inexistente. Căutați în cartea lui ce minciuni incredibile i se scurgeau prin vârful creionului. N-aș vrea să spun vreo vorbă rea - era într-un totu un comportament de medium, nu se mai regăsea cu nici un chip pe sine în toată această treabă. Atunci un prieten l-a sfătuit să lase în pace toate acestea și să revină la o viață normală, de exemplu, să meargă la vânătoare. Deci el a plecat la vânătoare, s-a apucat să vâneze coțofene. Chiar și aici a continuat însă să acționeze ceea ce fusese stârnit în el. N-a mai putut scăpa de asta. Când s-a uitat într-un copac nu a văzut vreo coțofană, ci un balaur înspăimântător cu gheare îngrozitoare, care îl privea cu ochi fioroși, ceva înfiorător! Și peste tot dădea peste

asemenea lucruri. De atunci a trăit continuu o luptă interioară, străduindu-se să redevină un om normal.

* Ludwig Staudenmaier, Die Magie als experimentelle Naturwissenschaft, apărută în 1912. (Nota red. germane)

V-am spus aceste lucruri pentru că s-a demonstrat experimental că întotdeauna, în momentul când nu numai că se visează cu ochii deschiși, ci se caută să se ajungă prin astfel de manevre la ceea ce se află în adâncul omului, apare numaidecât această contestare a ordinii din natura exterioară. Bineînțeles nouă ni se pare că este o iluzie. Când ești obișnuit să consideri pe un prieten al tău ca fiind destul de manierat și observi apoi, atunci când te găsești în această stare, că scoate mereu limba la cineva, dă cu tifla și râde ironic, când vezi că se întâmplă astfel de lucruri îți spui: lumea spiritelor ne amăgește! În aceste cazuri se întâmplă ca și în vis. Dincolo de aceste imagini se află adevărul că atunci când omul ajunge lăuntric în lumea spiritelor, această existență în care intră protestează împotriva ordinii naturale. Nu este de mirare că, fiind lipsit de experiență într-o situație în care nu are încă puterea de a judeca clar lucrurile, omul poate fi amăgit de tot felul de entități elementale. Dar chiar în visele obișnuite este vorba totuși de un protest față de ordinea din natură care se manifestă atunci când omul ajunge în lumea spiritelor. Iar omul ar trebui de fapt să-și spună: Acolo pătrund într-o cu totul altă ordine a lucrurilor, și cu toate că ea apare doar în forma nestatornică a viselor, ea se manifestă ca un protest chiar față de cele mai frumoase legi ale naturii care pot fi stabilite în exterior, prin cercetări și experimente de laborator. Dar să știți că aceasta este doar prima etapă în drumul spre lumea spirituală. În această primă etapă ne întâlnim cu contestarea legilor naturii. Maiestatea legilor naturii este dată la o parte de cum pătrundem în ființa interioară a omului.

Vechii inițiați, după ce depășeau cele trei zile, ajungeau să aibă o imagine clară asupra faptului că nu există numai ordinea din natură, ci că în și dincolo de aceasta există o ordine spirituală. Cel care cunoaște în acest fel inițierea poate chiar și astăzi, cu mijloacele de acum, să pătrundă înțelesul acestor lucruri, poate să parcurgă

trăirile din aceste trei zile, când pornește pentru prima oară să experimenteze acel chin sufletesc cu adevărat înfricoșător. Căci omul intră de fapt într-o lume în care toate legile naturii se prăbușesc, în care domnește păienjenişul viselor, în care, chiar dacă sunt incluse reminiscențe din viața obișnuită, legăturile dintre ele sunt cu totul altele, căci legile naturii nu mai au valabilitate acolo. Și, într-adevăr, cel care consideră că legile naturii sunt totul se pomenește astfel aproape în fața neantului.

Omul modern, trecând prin inițiere, resimte în mod extrem de dureros, profund dureros și tragic, pătrunderea într-o regiune a existenței unde se produce acest protest împotriva legilor naturii, căci are în primul rând sentimentul că acolo tot ce s-a acumulat mai înainte în intelect, ce a fost judecat după legile naturii, elementul sufletesc intelectual se scufundă. Sufletește omul nu mai poate să respire, deoarece a fost prea obișnuit cu ordinea din natură. Ca până la urmă să vadă că în altă parte a lumii există un mod de viață care nu se supune legilor naturii ci unei ordini spirituale, care este întrepătrunsă și întrețesută din toate părțile de ceea ce este resimțit astăzi din adâncurile cugetului omenesc ca fiind o ordine morală a lumii. Omul învață să-și spună: Pe pământ există o ordine naturală pe care simțurile mele o consideră adevărată, căci științele naturii i-au stabilit legitățile. Dacă ies din această lume, mă cufund într-o lume care contestă ordinea naturală și în care realitatea acestui protest împotriva ordinii naturale se revarsă pretutindeni ca o nouă apă vie, luminoasă, în care putem din nou să respirăm ordinea morală a lumii, care până la urmă se transformă în ordine spirituală a lumii. Aceasta era marea știință a inițiaților din vremurile de demult, căci atunci când într-o treaptă intermediară asistau la protestul împotriva ordinii fizice a lumii vedeau cum ordinea morală reală a lumii pătrunde în ordinea fizică a lumii. Acest lucru era resimțit ca un ecou slab în trăirile din cele trei zile despre care v-am vorbit. Cele pe care le trăim în lumea exterioară, fie că este vorba de senzațiile noastre, fie de acțiunile noastre, au nevoie de trei-patru

zile pentru ca să se imprime în organismul nostru. Dar atunci când s-au imprimat, nu iau forma pe care am trăit-o în relația cu lumea externă ci se imprimă ca un impuls care reclamă o dotare morală bazată pe cu totul alte legi decât cele care constituie ordinea naturală. Dacă omul si-ar da seama ce devin cele trăite de el după trei zile în interiorul lui, și-ar zice: Evenimentul trăit de mine în mod natural în existența pământească și-a pus amprenta pe sâmburele de vesnicie din mine, astfel încât el nu este mai puțin real decât în lumea exterioară, dar el trăiește în mine, de acum înainte, ca un impuls al unei ordini morale a lumii, pe care pornesc mai departe pe oceanul vieții. În felul acesta evenimentele pe care le-am trăit în realitate devin în noi baze morale pentru viața noastră ulterioară.

Dar în etapele ulterioare ale evoluției omenirii, atunci când omul se scufunda în așa-zisa stare mai profundă decât somnul, în starea de cuprindere în pământ, el se scufunda în eterul exterior. Și cele trăite de om își găseau un echivalent în eterul exterior. S-ar putea spune că omul era încadrat din punct de vedere moral în ordinea morală a lumii nu numai sub raportul aspirației sale interne ci și prin starea mai profundă decât somnul, prin cuprinderea în pământ, prin care el era introdus în morala Cosmosului.

Acesta este lucrul pe care l-a pierdut omenirea prin faptul că printre stările sale de conștiință nu mai există acest somn profund, că omului nu i-a mai rămas decât un ecou slab al evenimentelor după intervalul de trei zile de care v-am vorbit. S-ar putea spune că până la urmă omul ar fi fost exclus din ordinea morală implicită a lumii, dacă nu s-ar fi ivit ceva în cursul evoluției terestre. Încercarea prin care treceau mai înainte anumiți inițiați, pentru ca să le poată spune oamenilor ce se întâmplă acolo, în cele trei zile, a devenit un eveniment al istoriei universale, un eveniment unic pe pământ, datorită ființei lui Christos, care s-a pogorât din lumile spirituale și, Dumnezeu fiind, a dus viața unei făpturi omenești în trupul lui Iisus din Nazareth. Iar cele îndurate în timpul celor trei zile au fost îndurate atunci pentru întreaga omenire. Ceea ce pe

vremuri putea fi găsit în oameni nu ca ceva conștient, dar cel puțin în subconștientul lor - deci ceea ce era resimțit de oameni numai în mod natural trebuia să fie trăit, pentru ca omul să poată găsi legătura sa cu ceea ce a realizat pentru omenire Christos prin misterul de pe Golgota. Este acțiunea dumnezeiască de răscumpărare. Deoarece omul făcuse un salt în privința dezvoltării conștiinței, a trebuit ca ceea ce mai înainte fusese trăit în mod natural să fie trăit acum în chip moral pe seama lui Iisus Christos. În felul acesta misterul care s-a desfășurat pe Golgota se leagă de întregul sens al dezvoltării conștiinței umane. Nu putem înțelege ce trebuia de fapt să se realizeze prin misterul de pe Golgota decât dacă putem privi în urmă la ceea ce odinioară se petrecea în mod natural, iar acum trebuie să se petreacă pe cale morală.

Dar tocmai în această privință conștiința modernă, care oscilează între starea de veghe, cea de somn și cea de visare, nu a ajuns încă la un echilibru. Ce răzbate oare din această conștiință modernă, ce a răzbătut din ce în ce mai mult începând din secolul al XV-lea, de când această conștiință și-a găsit expresia proprie? O abordare unilaterală a organizării naturii. Da, în aceasta se crede, această organizare a naturii ne închipuim că o înțelegem. Și numim existență reală cele cuprinse în această orânduire a naturii. Mai departe nu se merge. Nu vrem să pătrundem mai departe, până la acea forță a cunoașterii omenesci din care rezultă spiritualul așa cum rezultă și orânduirea naturii. Așa că în mod frecvent în vremurile de astăzi se vorbește despre ordinea morală universală ca despre ceva care ne vine de undeva din afară. Este o lipsă de probitate, căci dacă analizăm de fapt organizarea naturii, cum se obișnuiește din ce în ce mai mult, nu putem acorda un caracter real ordinii morale universale. S-ar putea numai, într-un mod ca să zicem așa mai puțin riguros, să trecem peste aceste lucruri zicând: Pe de o parte există știința, pe de alta credința. Știința nu poate deveni credință, nici credința știință, și ordinea morală a lumii ține de credință. Este o formulă comodă, care a devenit foarte obisnuită în ziua

de azi. Se consideră chiar că această separare între credință și știință este ceva pe deplin creștinesc, cu toate că doar cu relativ puțin timp în urmă, până acum cincisecole, în mod sigur nu se făcea nici o deosebire de acest fel, și cu siguranță nici în creștinismul mai vechi. Nici astăzi catolicismul nu face această distincție între credință și știință, nici în dogmatică nici în practică.

Nu vom reuși să ne dăm seama care este raportul dintre ordinea naturală și cea moral-spirituală dacă nu vom cunoaște, pentru că nu mai înțelegem visurile, acea stare de tranziție care ne face să ieșim din ordinea naturii și care reprezintă un protest împotriva acestei ordini, stare care ne pregătește pentru aceasta. Dacă treci prin această pregătire, poți să ajungi la ceea ce este ordinea morală universală, ordinea moral-spirituală universală.

Doar o privire lipsită de prejudecăți asupra trecutului omenirii și a ceea ce îi lipsește încă prezentului poate să ne ducă la o înțelegere mulțumitoare a acestor lucruri, căci altfel mărturiile istorice din vremurile străvechi rămân în esență lucruri pe care le privim cu uimire, dar pe care nu le înțelegem pe deplin. Ați văzut că astăzi de dimineată adversarii antroposofiei au spus tot felul de lucruri. Câte ceva poate fi considerat la acești adversari nu ca fiind în favoarea lor, ci spre binele lor. În privința celor spuse de adversarii antroposofiei trebuie să-mi aduc aminte câteodată de o anecdotă, care probabil pornește de la un fapt real, pe care o spunea adesea renumitul profesor Kuno Fisher*. El povestea că a avut doi colegi de școală care stăteau împreună, probabil erau frați, și care aveau un unchi foarte guguman. A venit vremea să învețe logaritmii și a trebuit să-și cumpere tablele de logaritmi. Unchiul cel prost s-a uitat și el prin ele, a văzut o mulțime de cifre și i-a întrebat pe nepoții lui ce este cu acele cifre. Ei nu știau cum să-l lămurească pe unchiul lor. Atunci unul dintre ștregari a spus: Păi, aici sunt numerele de la toate casele din Europa. Unchiul lui l-a crezut și s-a gândit că de fapt este foarte folositor să poți să știi exact numerele de la toate casele din Londra, Paris și așa mai departe. Vedeți voi, așa cum se uita acest unchi la tabelele cu logaritmi tot așa se uită și

oamenii care nu pot privi din interior cele vestite de vechile documente la aceste documente. Cei care le studiază astăzi, care le aduc iarăși la lumină, nu ne spun până la urmă nimic mai mult decât ceea ce spunea unchiul din anecdotă despre logaritmi, atunci când credea că sunt numerele caselor din Europa. Ar trebui să știm în ce măsură modul cum pot fi concepute astăzi lucrurile cu ajutorul gândirii abstracte se abate de la esența realității spirituale. Acest lucru trebuie să ne fie limpede. Dar pentru aceasta trebuie să ai curaj. Altfel nu poți să-ți dai seama cum a evoluat omul din trecutul care avea cu totul alte însusiri și până în prezent. De fapt trăim într-o epocă în care omul care este înclinat să se autoobserve, care este capabil să practice introspecția, este împins în cele mai diferite feluri spre o ruptură, un conflict interior, datorită felului în care se trece acum de la starea de veghe la somn și la visare. Căci omul este lipsit acum de somnul profund, care într-un trecut îndepărtat era atât de important pentru omenire încât inițiații trebuiau să le explice oamenilor natura celor prin care treceau în acest somn profund, care era cu totul distinct de ceea ce este astăzi somnul. Nu se pune problema că în viitor omul va visa fără întrerupere toată noaptea, dar el va trece de fapt prin această stare în așa fel, încât visele vor deveni nedesluite. Așa cum din vechime și până acum visarea în stare de veghe s-a transformat în reprezentările noastre abstracte, tot așa visele noastre haotice se vor estompa și omul va avea astfel un somn cu vise nedesluite. El nu va mai fi conștient de aceste vise. Iar starea de veghe de astăzi va fi una de gândire abstractă, așa-numită logică. Apoi va apărea o supraconștientă, care începe să se manifeste de pe acum la oamenii care pot să înțeleagă aceste lucruri. Căci această supraconștientă cuprinde tocmai voința omenească și acțiunea pe care o poate avea această voință prin intermediul sistemului nervos. Iar voi astăzi, privind cum voința omenească se avântă neîngrădită spre orizonturi tot mai vaste și înțelegând aceasta prin intermediul științei inițiatice, vă puteți da seama că manifestările exterioare ale stării sufletești - mergând

până la îmbolnăvirea fizică - sunt impregnate de ceva premergător acestei supraconștiințe, o conștiință mai elevată decât cea obișnuită din starea de veghe. Dar astăzi aceasta încă nu este ceva ce și-ar dori oamenii, căci ei ar putea să trăiască această stare numai dacă și-ar însuși Știința spirituală, această știință spirituală care te face să gândești cu totul altfel decât gândesc oamenii obișnuiți, această știință spirituală care în fapt este mult mai practică decât actuala practică a vieții, făcută în mod teoretic, care în realitate este profund nepractică. Știința spirituală adaugă însă gândirii abstracte obișnuite o gândire interioară vie. Dar aceasta nu este ceva ce se poate obține după voie sau la care se poate renunța după voie, ci este ceva care rezultă din faptul că în omenire pătrunde o formă de organizare care nu a existat în timpurile vechi, iar în prezent începe să se facă simțită. Circulația sângelui în organele de locomoție ale omului, picioare, brațe, mâini, se modifică, omul se transformă. Ceea ce numim adesea stare de nervozitate este o expresie a faptului că ceva în om tinde spre o stare mai elevată, pe care însă omul nu o obține și de aceea el este agitat, căci în el este ceva străin. El va putea să-și capete liniștea numai atunci când acest lucru îi va fi propriu.

* Kuno Fischer (1824-1907), filosof german, profesor de istorie a filosofiei. (Nota red. germane.)

Ne putem reprezenta astfel cele trei stări de conștiință către care se îndreaptă neamul omenesc, pentru care se pregătește neamul omenesc: un somn cu vise nedeslășite, o stare de veghe, o stare de superveghe. Toate câte agită și tulbură atât de mult omenirea de astăzi se îndreaptă, încă în mare măsură iară să-și dea seama, spre ceea ce va coborî asupra oamenilor din lumile spirituale. Dar aceste lucruri vor veni, se vor petrece. Atunci omul va trebui să înțeleagă cu totul altfel decât astăzi că, ajungând acolo unde începe domeniul spiritual, s-a înălțat mai sus de regiunea în care se exprimă protestul împotriva legilor naturii. Ca atare omul va ajunge la o înțelegere viitoare a misterului de pe Golgota, atunci când va putea să se ridice până la cunoașterea faptului că cele cuprinse în misterul de pe

Golgota nu pot fi sesizate cu ajutorul cunoștințelor despre natură, ci trebuie să fie percepute cu ceea ce se formează în sinea omului atunci când el pătrunde, printr-o înțelegere adecvată, dincolo de treapta somnului obișnuit, legat de procese naturale, sensul celor aflate pe celălalt țărm al existenței. Căci elementele care vor duce la înțelegerea viitoare a misterului de pe Golgota trebuie luate de pe țărmul spiritual al existenței. În felul acesta se poate pune în evidență calea pe care merge omul în zilele noastre, între trecut și viitor, pentru ca el să învețe să se considere o expresie a acestei tranziții dinspre trecut spre viitor. În felul acesta omul va putea dobândi din ce în ce mai multă înțelegere privind sensul adevărilor spirituale alături de adevăurile naturale.

Ni se pare că lucrurile care îl induc în eroare pe om pot fi ușor depistate ca rătăcirii, dar afirmațiile neadevărate pot să fie extrem de logice. Astăzi nici nu ne dăm seama că lucruri care nu sunt adevărate pot fi atât de logice. Ce poate fi mai logic decât faptul că observăm cam de cât timp este nevoie pentru ca un strat de sedimente minerale să ajungă la o anumită grosime; ce poate fi mai natural decât să considerăm, atunci când vedem că un anume strat are o anumită grosime, că dacă socotim de câte ori se cuprinde grosimea micului strat de sedimente în grosimea stratului mare și această cifră o înmulțim cu timpul de formare a stratului mic putem obține numărul de ani în care s-a format acel strat; stabilim că o anumită epocă geologică a existat cu douăzeci de milioane de ani sau două sute de milioane de ani în urmă - silurianul, devonianul sau oricare alta. Da, calculul este atât de exact, nu poți să obiectezi nimic, dar aceasta este tocmai logica de care vorbeam, care te înșală.

Această logică amintește de cea pe care unul dintre cei mai mari matematicieni ai tuturor timpurilor a aplicat-o propriei sale vieți. Atinsese deja o anumită vârstă când s-a îmbolnăvit de plămâni și a decis să calculeze câte mici abcese trebuie să elimine prin tuse pentru ca să îndepărteze boala. A calculat cum se vor dezvolta mai departe plămânii lui: a obținut valoarea de cincisprezece ani. Trebuia să mai treacă cincisprezece ani ca să se facă

bine. Dar a murit după doi ani. Vedeți, aceasta este realitatea. Cealaltă fusese logica. În întregul Univers acesta este raportul dintre realitate și logică. Este foarte ușor să demonstrezi ceva, deoarece logica nu trebuie justificată, ci susținută. Trebuie să fie prezentată convingător, să se potrivească. Socoteala iese, ca și cum cineva ar calcula: Inima mea trece printr-o anumită evoluție. Va ajunge într-un timp dat la o anumită stare. Calculez cât poate dura până când ajunge la acea stare și obțin valoarea de trei sute de ani. Apoi calculez trei sute de ani înapoi ca să văd cum se prezenta inima mea acum trei sute de ani. Dar eu, ca om fizic, nu am trăit trei sute de ani cu această inimă fizică. Și nu voi mai trăi peste trei sute de ani. Dar nici pământul nu a trăit așa cum socotesc geologii; ce s-a petrecut cu pământul trebuie cunoscut în funcție de ordinea spirituală. Ceea ce ne atrage la știința de astăzi este faptul că aparențele se pot demonstra în mod convingător, dar aceste demonstrații nu ne spun nimic despre adevăr. Astfel că în prezent, deși nu este conștientă de acest lucru, pentru că nu vrea, omenirea trăiește de fapt cu teama subconștientă că adevărul îi va scăpa. Vedem deja că această teamă se face simțită în numeroase manifestări ale oamenilor. Este vorba îndeosebi de cei care în mod nefundamentat extrag din materialismul de astăzi concepții asupra lumii. Se simte peste tot o anumită îngrijorare față de limitele pe care pe de o parte oamenii nu vor să le depășească, dar care pe de altă parte creează piedici serioase pentru o viață pe deplin omenească. Oamenii simt deja că dacă se limitează la orânduirea naturală nu vor putea să trăiască numai cu aceasta, că în primul rând ceea ce ne închipuim noi că este ordine naturală nu ne poate îndrepta către trăiri și reprezentări religioase și artistice cu adevărat interioare. Nu trebuie să uităm că ceea ce s-a păstrat în zilele noastre ca organizare religioasă își are obârșia în acele timpuri în care oamenii și-au reprezentat Cosmosul, după cum vă spuneam, prin prisma stării de somn profund. Ritualurile noastre religioase se trag toate din acele timpuri străvechi. Ritualurile religioase, dar nu și misterul de pe Golgota. Acesta nu este legat de vreo

concepție religioasă, ci constituie un eveniment din istoria omenirii. Acest lucru este valabil și în ce privește stările de conștiință care se pregătesc acum. Capacitatea de creație religioasă a omenirii a rămas vreme de secole și chiar de milenii fără roade; adevărata capacitate artistică a rămas fără roade. Căci de fapt, cu excepția unor momente de renaștere, noi nu am mai trăit creația elementară originară. Dar în prezent aceasta începe să se înfripe. S-ar putea spune că acea neliniște a oamenilor care apare astăzi ca un simptom important al civilizației reprezintă chinurile facerii, că se va naște o nouă eră, atât în domeniul științei cât și în domeniul creației artistice, în cel social, religios și moral. Viitorul oamenilor trebuie să ne preocupe mai mult decât orice altceva, căci în prezent există o contradicție în omenire. Niciodată urechea omenească n-a fost mai puțin dispusă decât acum să ia seama la știința inițierii. Însă pe de altă parte s-ar putea spune că niciodată omul nu a avut mai multă nevoie de ea decât acum.

Din această cauză am dorit să vă vorbesc în această sesiune de conferințe tocmai despre trecutul, prezentul și viitorul oamenilor din punct de vedere al evoluției conștiinței. Bineînțeles că în numai trei conferințe aceasta nu s-a putut face decât succint, dar cele spuse vor putea fi dezvoltate mai departe de către fiecare în inima sa. Căci am impresia că tocmai conștiința, care este mai apropiată de esența proprie omului, este cea care poate să rodască mai ușor în fiecare om, poate să-l însuflețească, astfel încât să pătrundă din ce în ce mai mult în însăși viața spirituală. Iar omului de astăzi îi este necesar felul acesta de viață spirituală, nu concepția materialistă, pentru ca omul de astăzi să poată deveni omul viitorului. Dar, într-adevăr, toate cele care sunt - ca să zic așa - o obișnuință în viața interioară a omului, datorită faptului că el și-a însușit o gândire abstractă, neputincioasă, au ajuns aproape să-l aducă pe om în situația ca atunci când se ocupă de înfăptuiri ale prezentului discuțiile despre spiritualitate să-i facă aceeași impresie ca și tablele de logaritmi unchiului din anecdotă. El este atât de lipsit de înțelegere față de ceea

ce se ivește neconținut într-un loc sau în altul, ca mărturie grăitoare privind participarea spirituală, de parcă ar fi vorba despre numerele de casă din Europa. Este o comparație dusă cam departe, dar edificatoare pentru cele pe care vi le-am spus. Căci ceea ce ne apare ca o obișnuință sau mai bine zis ca un mod obișnuit de a înțelege viața pătrunde și în gândirea științifică comună, unde devine nu doar filistinism pur și simplu, ci filistinism și meschinărie ordinară în cel mai înalt grad, devine ipocrizie morală ambalată într-un limbaj științific. Iar dacă cutezi să faci cea mai mică observație, aceasta se consideră ca fiind pentru un om cu gândire limpede, cu concepții materialiste, ceva care nu poate fi calificat altfel decât ca „sminteală”.

Să știți că și în legătură cu aceasta există o poveste nostimă, bazată pe o întâmplare adevărată. Pe la începutul anilor 40 din secolul al XIX-lea filosoful Schelling*, care era deja în vârstă, a fost chemat de la Munchen la Berlin. Nu mai vorbise de mult. S-a făcut mare vâlvă în legătură cu venirea lui. Urma să vorbească acolo despre filosofia pozitivă în opoziție cu cea negativă, așa cum el însuși o numise. El dorea să analizeze, la Universitatea din Berlin, într-un mod mult mai profund decât se făcuse până atunci, evoluția vieții spirituale a omenirii, evoluția naturii misterelor și a esenței religiei. Când a susținut prima sa conferință la Berlin, în primele rânduri ale auditoriului se aflau capetele cele mai luminate. Nici vorbă de studenți: acolo se aflau profesorii de la toate facultățile, îndrumătorii procesului de învățământ, reprezentanții cei mai străluciți ai vieții spirituale, iar studenți erau numai în ultimele rânduri. Se aștepta într-adevăr - în măsura în care se putea aștepta în mod serios - se aștepta în mod serios să se realizeze ceea ce fusese anticipat de marea vâlvă prilejuită de aceste conferințe. Pe măsură ce Schelling își ținea prima sa conferință, dezamăgirea se zădărește tot mai mult pe fețele celor prezenți. În prima conferință Schelling a vorbit într-adevăr într-un fel deosebit despre spiritualitate, a vorbit despre spirit atunci când epoca materialistă era aproape de apogeu, când atinsese cea

mai mare înflorire. A vorbit despre spirit. Cei din sală erau din ce în ce mai descumpăniți, nu își dădeau seama ce vrea să spună. Pur și simplu nu înțelegeau ce vrea. În primele rânduri se afla și Trendelenburg, un filosof care a devenit mai târziu renumit. El a spus: Da, cred că am înțeles o mică parte, în rest nu am înțeles chiar nimic din această filosofie, dar nu sunt sigur că am înțeles cum trebuie nici această foarte mică parte. La scurt timp, unul dintre cei care au asistat la conferința respectivă s-a întâlnit cu altcineva, care a fost de asemenea acolo. Oamenii se frământaseră zile întregi - și printre ei și acești doi prieteni, care și-a pus întrebarea: De ce a fost de fapt chemat Schelling să vorbească la Berlin, dacă nimeni nu înțelege ce vrea el să spună? Unul dintre ei găsisese răspunsul la întrebare, putea să-l informeze pe celălalt că fata lui Shelling s-a logodit cu fiul ministrului învățământului. Acum oamenii puteau să înțeleagă de ce a venit Schelling la Berlin, acum totul avea un substrat real.

* Friederich Wilhelm Joseph Schelling (1775-1854), filosof idealist german. (tvota red.)

Astfel de lucruri ni se par paradoxale, dar trebuie să vorbim despre ele tocmai pentru că ceea ce poate fi înțeles prin modul de gândire caracteristic prezentului se află deocamdată la o distanță la fel de mare de Știința spirituală, care într-adevăr ne indică viitorul nu pentru că așa vrea ea ci pentru că aceasta este o necesitate interioară a omenirii, căci neamul omenesc va ajunge la decădere dacă nu se va ridica la o nouă spiritualitate. Căci numai prin această spiritualitate va putea să beneficieze de cele trei stări depline de conștiință la care trebuie să se ajungă în viitor: o stare de somn cu vise nedeslușite, starea obișnuită de veghe și starea de superveghe. Altfel omul nu va putea să-și trăiască pe viitor pe pământ umanitatea. Divinitatea va făuri acești oameni ai viitorului, cu trei fațete, din oamenii cu trei fațete de astăzi, așa cum i-a făurit pe oamenii de astăzi, cu trei fațete, oameni care visează, dorm și veghează, din vechii oameni care visau în imagini, dormeau păstrând o urmă a somnului la trezire și cădeau într-un somn

profund. Omul a ajuns astăzi în era libertății - am spus adesea antroposofilor acest lucru. El trebuie să se decidă, prin propria sa cunoaștere liberă, să vină în întâmpinarea celor pe care i le-a hărăzit divinitatea în lume.

Atunci se va putea nu numai gândi ci și percepe în mod adecvat trecutul, prezentul și viitorul oamenilor. Va fi cu putință ca viața de pe pământ să fie în concordanță cu ceea ce trebuie să fie de fapt o orânduire a lumii divine, spirituală, pornind din trecut, trecând prin prezent și ajungând în viitor.

Acestea sunt lucrurile despre care am vrut să vorbesc. Cu aceasta vreau să închei considerațiile mele, dorindu-vă în final ca la discuțiile care vor începe mâine* să se vadă că în sânul Societății antroposofice se remarcă dorința de a structura societatea aceasta în așa fel, încât în cadrul ei să se poată păstra o conștiință vie, să putem să ne dăm seama cum trebuie să fie omul complet, pe care trebuie să-l înțelegem ca om al trecutului, al prezentului și al viitorului. Căci cele trei ipostaze sunt una. Iar ceea ce a fost omul în trecut, ce este în prezent, ce va fi în viitor vreau să vă spun că vor fi cuprinse în ordinea universală, în întregul Anthropos. Dar pentru aceasta este nevoie de strădanie, trebuie ca antroposofia, îmbrățișată cu entuziasm, din toată inima, să ne călăuzească spre Anthroposul adevărat, spre omul complet, spre omul deplin.

* După acest ciclu de conferințe a urmat pe data de 17 septembrie 1923, la Stuttgart, o dezbatere asupra situației Societății de antroposofie, de la care însă nu s-au mai păstrat stenograme. (Nota red. germane.)